

DANIJEL ALERIĆ

PROBLEM DESNOGA I LIJEVOGA U JUGOSLAVENSKOJ TOPONIMIJI

Sadržaj

I. Antonimni pridjevi u toponimiji 135 / II. Dosadašnje zanimanje za slavenske »desne« i »lijeve« toponime 137 / III. Načelna podjela jugoslavenskih »desnih« i »lijevih« toponima 144 (A. Semantička podjela 144; B. Strukturalna podjela 147) / IV. Sustavni pregled jugoslavenskih »desnih« i »lijevih« toponima 147 (Uvodne napomene 147; A. »Desni« toponimi 149: 1. »Desni« toponimi potencijalno zasnovani na kontinuantu prasl. **desonъ* 149, 2. »Desni« toponimi potencijalno zasnovani na kontinuantu lat. *directus* ili **dērectus* 157; B. »Lijevi« toponimi 159: 1. »Lijevi« toponimi potencijalno zasnovani na kontinuantu prasl. **lěvъ* 160, 2. »Lijevi« toponimi potencijalno zasnovani na kontinuantu prasl. **šujъ* 177) / V. Mogu li se neki toponimi naknadno izbaciti iz pregleda 187 / VI. Analiza iznesene građe i zaključci 194 (A. Kategorija desnoga prema kategoriji lijevoga 194; B. Rasprostranjenost »desnih« i »lijevih« toponima 198; C. »Desni« i »lijevi« potamonimi u odnosu na tekućice koje označuju 200: 1. Potamonimi s obzirom na dužinu tekućica 200, 2. Potamonimi s obzirom na desne i lijeve tekućice 202; D. Struktura »desnih« i »lijevih« toponima 205: 1. Toponimi u kojima se pridjev čuva 205, 2. Toponimi u kojima se pridjev ne čuva 206) / Dodatak: Je li ime Dnjeprova pritoka Desne zasnovano na pridjevu u značenju 'desni'? 207 / Kratice češće citiranih djela 209 / Résumé: Le problème du droit et gauche dans la toponymie yougoslave 210.

I. ANTONIMNI PRIDJEVI U TOPONIMIJI

Toponimi tipa *Zgornja Rečica* i *Spodnja Rečica* 'dva sela u Sloveniji, blizu Laškoga', *Kaštel Stari* i *Kaštel Novi* 'dva sela u Hrvatskoj, blizu Splita', *Veliki Jastrebac* i *Mali Jastrebac* 'dviije planine u Srbiji, između Kruševca, Niša i Prokuplja', *Beli Drim* i *Crni Drim* 'sastavnice rijeke Drima, od kojih prva izvire u Metohiji, a druga u Makedoniji' i sl., dakle toponimi u kojima se javljaju antonimni pridjevi, vrlo su česti u topo-

nimiji, pa i u jugoslavenskoj toponimiji. Takvi toponimi katkad dopiru do našega vremena pojednočlanjeni; npr. *Bela reka* > *Belica* 'lijevi pritok Velike Morave, teče kroz Svetozarevo', *Crna reka* > *Crnica* 'desni pritok Velike Morave, teče kroz Paraćin'.

Jesu li i antonimni pridjevi u značenju 'desni' i 'lijevi' našli odraza u toponimiji, posebno u jugoslavenskoj toponimiji?

Kategorije desnoga i lijevoga primarno se vežu za čovjeka: desna je strana čovjekova tijela ona strana na kojoj srce ne kuca i koju velika većina ljudi osjeća jačom i pouzdanijom (na toj se strani nalazi desna ruka, desna noga, desno rame, desno uho, desno oko itd.), a lijeva je strana čovjekova tijela ona strana na kojoj srce kuca i koju velika većina ljudi osjeća slabijom i nepouzdanijom (na toj se strani nalazi lijeva ruka, lijeva noga, lijevo rame, lijevo uho, lijevo oko itd.).

Razumije se da su kategorije desnoga i lijevoga mogle bez ikakvih teškoća biti prenesene na uočljivo pokretljive životinje kao na živa bića koja, kao i čovjeka, karakterizira i kretanje i parnost organa.

Kategorije desnoga i lijevoga mogle su biti prenesene i na nežive objekte (uključujući tu i prividno nežive životinje i prividno nežive biljke), ali na dva različita načina:

1. neživi se objekti, zbog nekih svojih karakteristika, mogu doživljavati kao živa bića, pa u tom slučaju mogu imati i desnu i lijevu stranu kao živa bića (poznato je, npr., da se grb doživljava kao živo biće okrenuto prema promatraču, s odgovarajućom desnom i lijevom stranom);

2. neživi se objekti i njihovi dijelovi mogu doživljavati s obzirom na to jesu li obično više obuhvaćeni pogledom desnoga ili pogledom lijevoga oka (poznato je, npr., da se pod desnom stranom rastvorene knjige razumijeva onaj dio knjige koji je više obuhvaćen pogledom čitačeva desnoga oka), odnosno nalaze li se obično s desne strane tijela ili s lijeve strane tijela (poznato je, npr., da se pod desnom stranom automobila razumijeva ona strana automobila koja se nalazi s desne strane stvarnoga ili zamišljenoga vozača).

Ako se ima na umu sve što je rečeno i još k tome da se zemljopisni objekat što se nalazi na desnoj ili lijevoj strani promatrača ili prolaznika može za tili trenutak naći s njegove druge strane — dovoljno je, naime, samo da se promatrač ili prolaznik okrene — moglo bi se u prvi mah pomisliti da antonimni pridjevi u značenju 'desni' i 'lijevi' nisu našli odraza u toponimiji. Pa ipak, i toponimi u kojima se javljaju ti pridjevi i toponimi koji su nastali njihovim pojednočlanjivanjem prisutni su u toponimiji, pa i u jugoslavenskoj toponimiji: *Desna reka* 'lijevi pritok Crnajske reke na mjestu udaljenu oko 20 km južno od Donjega Milanovca', *Leva reka* 'desni pritok Crnajske reke na mjestu udaljenu oko 20 km južno od Donjega Milanovca', *Desni Meteh* 'selo udaljeno oko 4 km sjeveroistočno od Plava u Crnoj Gori', *Šujica* 'ponornica koja izvire južno od Kupreškoga polja i selo na toj ponornici', itd.

II. DOSADAŠNJE ZANIMANJE ZA SLAVENSKE »DESNE« I »LIJEVE« TOPONIME

Prisutnost tih toponima u jugoslavenskoj i uopće u slavenskoj toponimiji registrirao je još g. 1893. Tomo Maretić, u svojoj studiji *Imena rijeka i potoka u hrvatskim i srpskim zemljama*. Tu on donosi nekoliko hrvatskih i srpskih, ali i čehoslovačkih i istočnoslavenskih potamonima,¹ a usput i dva ojkonima koji su, kako misli, zasnovani na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi'.² Toponimi koje donosi bili bi zasnovani na kontinuantama praslavenskih pridjeva *desъnъ, *lěvъ i *šujъ, dakle na svim pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi' koji, koliko je i do danas poznato, dolaze do izražaja u jugoslavenskoj toponimiji. Značajno je samo da mu u toj studiji, koja je posvećena hrvatskoj i srpskoj potamonimiji, potamonime potencijalno zasnovane na kontinuantu pridjeva *desъnъ ne reprezentira nijedan hrvatski ili srpski potamonim, jer mu se, očito, nijedan nije našao u prikupljenoj građi. Umjesto njih te mu potamonime reprezentira zapadnoslavenski potamonim *Desná* (spominje upravo tri čehoslovačke tekućice pod tim imenom) i istočnoslavenski potamonim *Desna* (spominje jednu velikorusko-ukrajinsku i jednu čisto ukrajinsku tekućicu pod tim imenom).

Slavenski, a među njima i jugoslavenski toponimi zasnovani ili potencijalno zasnovani na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi' počeli su jače privlačiti pozornost stručnjaka kad je opaženo da se »desni« potamonimi često odnose na lijeve pritoke, a »lijevi« potamonimi na desne.

Kako izgleda, prvi je tu neobičnu činjenicu opazio ruski toponomastičar P. L. Maštakov.

Nešto prije Maštakova, g. 1916, glasoviti se je slavist Aleksej A. Šahmatov u svojoj tezi o prostornom širenju istočnih Slavena bio oslonio i na ime velike istočnoslavenske rijeke Desne. To je ona rijeka koja izvire tek oko 40 km istočno od korita rijeke Dnjepra, zatim se, tekući prema jugoistoku, od njega polako udaljuje čak do udaljenosti od 270 km, a onda mu se, zaokrećući prema jugozapadu, počne približavati, da bi se nakon prevaljena puta duga punih 1187 km, s njim upravo susrela oko 6 km poviše prastaroga ruskoga centra Kijeva. Na geografskoj karti Desna i Dnjeper uzvodno od ušća Desne izgledaju gotovo kao izvorišne sastavnice, prva kao lijeva i kraća, a druga kao desna i duža. Polazeći od uvjerenja da su Anti kao preci istočnih Slavena bili »otbrošeni svojim soplemennikami (južnymi slavjanami) na vostok«, gdje su zauzeli Podnjestarje, pa južno, a zatim i srednje Podnjeparje, Šahmatov dolazi

¹ Pod potamonimom razumijevam ime tekućice. Hidronime, naime, dijelim, kad ustreba, na *potamonime* (grč. ὁ ποταμός — rijeka, bujica), koji mi označuju svaku tekuću vodu, i *limnonime* (grč. ἡ λίμνη — mrtva voda, bara, ribnjak, laguna, jezero, a u Homera i morski zaljev), koji mi označuju svaku netekuću vodu. (Za značenje grčkih riječi usp. S. Senc, *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb 1910, s. v.)

² Usp. T. Maretić, *Imena rijeka . . .*, str. 24.

do zaključka da ime te rijeke »ukazyvaet na postupatel'noe dviženie Slavjan ne s severa na jug, a s juga na sever«. ³

U težnji za tim da potvrdi tu Šahmatovljevu tezu Maštakov u svom članku objavljenju g. 1918. upozorava, između ostaloga, i na dvije druge istočnoslavenske tekućice koje nose ime *Desna*, a i na jednu koja nosi ime *Šujca*. Od tih je tekućica najpoznatija *Desna* koja je duga oko 85 km i koja teče prema jugozapadu i utječe u Južni Bug u njegovu gornjem dijelu, oko 10 km poviše dosta značajnoga ukrajinskoga grada Vinice, koji se spominje prvi put u drugoj polovini XIV. st. Na geografskoj karti Viničke oblasti Bug je prikazan kao rijeka koja do blizu grada Hmeljnika teče gotovo prema sjeveroistoku, zatim do ušća *Desne* prema jugoistoku, a onda prema jugu, dok je *Desna* prikazana kao krivudava rijeka koja izvire poviše Samgorodoka, otprilike na istoj paraleli na kojoj se nalazi Hmeljnik, i teče prema jugozapadu, primajući pod gradom Turbovom jedan značajniji lijevi pritok. Mnogo je manje poznata *Desna* koja s lijeve strane utječe u Snopot, a još manje *Šujca* koja s desne strane utječe u Snopot (sam je Snopot, koji je dug oko 76 km, lijevi pritok one najduže istočnoslavenske *Desne*, u njezinu gornjem dijelu). Maštakov zaključuje da su se istočni Slaveni kretali upravo iz srednjega Podnjestarja preko gornjega Pobužja, gdje se, poviše Vinice, susreće prva *Desna*, prema srednjemu Podnjeparju, gdje se, poviše Kijeva, nailazi na ušće druge *Desne*, za prostorom između Dnjepra i *Desne* preko gornjega Podesanja, uz Snopot, u koji s jedne strane utječe treća *Desna*, a s druge *Šujca*, odakle su »perekidali v bassejn Ugry«. ⁴

Dakle, po Šahmatovljevu i Maštakovljevu mišljenju, zasnovanu na poznavanju ograničenoga broja istočnoslavenskih »desnih« i »lijevih« potamonima, ti su potamonimi nastali pod utjecajem smjera u kojem se je kretao slavenski kolonizacijski val.

Dakako, protiv toga mišljenja govori novija, uglavnom općenito prihvaćena teza da se je slavenska pradomovina nalazila oko srednje i gornje Visle, gornjega Pruta, Dnjestra i Južnoga Buga, srednjega i gornjega Dnjepra, Pripjata i Zapadnoga Buga, odnosno da je obuhvaćala i prostor oko donjega dijela rijeke *Desne*, sa središtem u prastarom ruskom gradu Černogovu, smještenu na desnoj obali te rijeke. ⁵

³ Usp. A. A. Šahmatov, *Russkij jazyk*, Istorija ruskoj literatury do XIX veka, tom I, Moskva 1916, str. 42—43. — Za iznesene potanje podatke o rijeci *Desni* usp. BSE s. v. *Desna* i *Dnepr* (v. tu i kartu Dnjeprovra poriječja).

⁴ Usp. P. L. Maštakov, *Desna*, Izvestija Otdelenija ruskogo jazyka i slovesnosti Rossijskoj akademii nauk, 1917. g., tom XXII, knj. 2, Petrograd 1918, str. 348—349. — Za iznesene potanje podatke o spomenutim tekućicama usp. BSE, s. v. *Desna* i *Vinnica* (v. tu i kartu Viničke oblasti); V. N. Toporov i O. N. Trubačov, *Lingvističeskij analiz gidronimov Verhnego Podneprov'ja*, Izd. Akademii nauk SSSR, Moskva 1962, str. 218 (u tom se djelu uopće ne spominje Snopotov pritok *Šujca*).

⁵ Usp. ELZ, s. v. *Slaveni*. Vidi i rekonstrukciju opsega slavenske pradomovine u Šišićevoj *Povijesti Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, str. 179, ili u Šišićevu *Pregledu povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb 1962, karta 3.

U članku što ga je objavio g. 1930, Max Vasmer najprije upozorava da potamonim *Desna* označuje na istočnoslavenskom području ne samo lijevi pritok Dnjepra i lijevi pritok Južnoga Buga nego i više desnih pritoka. To ga učvršćuje u uvjerenju da je taj potamonim doista zasnovan na praslavenskom pridjevu **desnъ*. Zatim upozorava i na dva čehoslovačka lijeva pritoka poznata pod imenom *Desná*: 1. *Desná*, što je stvara *Černá* i *Bílá Desná*, izvire u Jizerskim gorama u sjevernoj Češkoj, teče prema jugu i u Šumburku utječe s lijeve strane u jugoistočno usmjerenu Kamenicu, koja je desni pritok rijeke Jizere (na geografskoj karti *Desna* i *Kamenica* uzvodno od Šumburka izgledaju upravo kao podjednako duge izvorišne sastavnice, prva kao lijeva, a druga kao desna); 2. *Desná* ili *Tisá* (njem. *Thess*), što je također stvaraju dva potoka, izvire na Jaseniku u sjevernoj Moravskoj, teče prema jugozapadu i u Bludovu (oko 8 km nizvodno od poznatijega Šumberka), nakon prevaljena 42 km, utječe s lijeve strane u gornju Moravu (na geografskoj karti *Desná* i *Morava* uzvodno od Bludova izgledaju kao nejednako duge izvorišne sastavnice, prva kao lijeva i kraća, a druga kao desna i duža). Nakon toga skreće pozornost na činjenicu da se pojmovi *lijevi* i *zli* međusobno isprepliću. Iz toga izvodi zaključak da je tekućica koja je kao lijevi pritok izvorno zvana lijevom mogla kasnije, zbog eufemističkih razloga, biti prozvana desnom. Dodaje da je smjer kolonizacije vrlo rijetko odlučivao o tome koji će pritok biti nazvan desnim, a koji lijevim. Na utjecaj smjera kolonizacije u davanju takvih imena moglo bi se, misli on, pomišljati samo onda kad bi lijevi pritok neke tekućice nosio ime kao da je desni i kad bi desni pritok te iste tekućice nosio ime kao da je lijevi.⁶

U jednoj recenziji objavljenoj punih dvadeset godina nakon toga, tj. g. 1950, Vasmer upozorava na to svoje mišljenje i kaže da je uvjeren u njegovu ispravnost: »Diese Erklärung halte ich auch jetzt für richtig.«⁷

Vasmerovo mišljenje ipak ne djeluje uvjerljivo bar s obzirom na činjenicu, koju će kasnije utvrditi Milenko Filipović, da na jugoslavenskom području »desni« potamonimi upravo redovito označuju lijeve tekućice, a »lijevi« potamonimi desne tekućice.⁸

Susrećući se s problemom »desnih« i »lijevih« potamonima nakon Šahmatova i Maštakova, s jedne strane, i Vasmera, s druge strane, Antonín Profous (1947), Aleksandar A. Reformatski (1955), France Bezljaj (1961) i O. S. Stržak (1973) rješavaju ga u osnovi ipak kao i Šahmatov

6 Usp. M. Vasmer, *Alte Flussnamen*. 4. *Desna*, Zeitschrift für slavische Philologie, knj. VII, sv. 1–2, Leipzig 1930, str. 410. — Za iznesene pitanje podatke o čehoslovačkim lijevim tekućicama usp. i *Ottův slovník naučný*, knj. VI. i VII, Prag 1893, s. v. *Čechy* (str. 43) i *Desná neboli Tisá*; A. Profous, *Místní jména v Čechách*, knj. 1, Prag 1947, str. 338; H. Hranilović i J. Modestin, *Kozennov geografički atlas*, Zagreb 1919, karta 51; *Atlas Svijeta*, Zagreb 1963, karta 58. Ni na jednom od atlasa nije spomenuta Kamenica ni njezin pritok *Desná*, ali se usporedbom podataka u svim navedenim djelima može zaključiti da je Kamenica ona rječica koja prema drugom atlasu utječe u Jizeru oko 5 km sjeverozapadnije od mjesta koje se zove Semily.

7 Usp. M. Vasmer, *With. Havers, Neuere Literatur zum Sprachtabu*, Zeitschrift für slavische Philologie, knj. XX, sv. 2, Leipzig 1950, str. 457.

8 O Filipovićevoj konstataciji govori se pitanje pokraj ovoga poglavlja.

i Maštakov: Profous naglašava da je »osidlování postupovalo proti toku řek« tako da su »příchozím ty potoky opravdu přitékaly jakoby z pravé strany«;⁹ Reformatski kaže da se lijevi prtok Dnjepra zove imenom *Desna* zato »što vostočnye slavjane, nazývaja ètu reku, šli vverh po Dnepru, a togda èta reka byla správa«;¹⁰ Bezlaju se čini da potamonimi o kojima je riječ upućuju »bolj na smer kolonizacije kot na tabu«;¹¹ Strižak iznosi da je, »očevyдно, vse zalezalo vid poziciji tyh, hto davav nazvu cym ričkam«.¹²

S tim se problemom nakon Šahmatova odnosno Maštakova i Vasmera susreće i Ernst Dickenmann (1939, 1955. i 1966), ali ga rješava u osnovi kao i Vasmer, iako polazi od nešto drugačijih premisa: 1. od uvjerenja da su na slavenskom području »desni« toponimi znatno prošireniji od »lijevih« toponima i da to nije posljedica slučajnosti, 2. od konstatacije da se i u slavenskom i u neslavenskom svijetu uz pojam *lijevi* veže od najstarijih vremena nešto inferiorno, pejorativno, negativno i pretpostavke da su zato neki »desni« toponimi nastali preimenovanjem »lijevih« toponima.¹³ Vidjet će se poslije da prva premissa vjerojatno nije točna,¹⁴ a to onda znači da se na drugu ne treba ni osvrnati.

Već je Aleksej I. Soboljevski, koji se smatra osnivačem ruske toponomastike, u članku napisanu u povodu spomenutoga Maštakovljeva članka i objavljenu g. 1919, iznio mišljenje da »nazvanie neskol'kih rek Evropejskoj Rossii *Desna* ne imeet ničego obščego, krome zvukov, s slav. prilagatel'nym *desnъ*«. ¹⁵ To je njegovo mišljenje upućivalo na zaključak da su slavenski »desni« i »lijevi« potamonimi, pogotovu kad označuju duže tekućice, samo najzgod zasnovani na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi'. Pa ipak, mišljenje da je čak i ime velike istočnoslavenske rijeke *Desne* zasnovano na pridjevu **desnъ* zastupali su nakon toga ne samo već spomenuti Ernst Dickenmann, Aleksandar A. Reformatski i O. S. Strižak nego, na svojevrsan način, i Jan Rozwadowski (on misli da ime

⁹ Usp. A. Profous, *Místní jména v Čechách*, knj. 1, Prag 1947, str. 338.

¹⁰ Usp. A. A. Reformatski, *Vvedenie v jazykoznanie*, Moskva 1955, str. 40.

¹¹ Usp. F. Bezlaj, *SVI*, s. v. *Sujca*.

¹² Usp. O. S. Strižak, *Zvidky nazvy ričky?*, Ukrajins'ka mova i literatura v školi, knj. 23, br. 5, Kijev 1973, str. 82. (Zahvaljujem kolegici prof. Miri Menac na trudu koji je uložila da iz Kljeva dobijem na uvid taj broj časopisa za kojim sam prije toga uzalud tragao po zagrebačkim bibliotekama.)

¹³ Usp. E. Dickenmann, *Aufgaben und Methoden der russischen Ortsnamenforschung*, Beiträge zur Namenforschung, knj. VI, sv. 1, Heidelberg 1955, str. 264—265; E. Dickenmann, *Studien zur Hydronymie des Savesystems*, II. izd., knj. I—II, Heidelberg 1966, s. v. *Suica*. Na to da je Dickenmann bio istoga mišljenja i g. 1939. govori podatak da on u prvom, nepotpunom izdanju toga djela (natuknice A—K) kaže da će o imenu *Desna* i sl. biti govora pod natuknicom *Sujica* (usp. E. Dickenmann, *Studien zur Hydronymie des Savesystems*, Archivum Europae Centro-Orientalis, knj. V, sv. 1—4, Budimpešta 1939, s. v. *Dišnica*) i podatak da on u drugom, netom spomenutom potpunom izdanju toga djela pod natuknicom *Suica* uopće ne spominje mogućnost nekakva drugačijega mišljenja.

¹⁴ Usp. u pogl. VI. početak potpogl. A.

¹⁵ Usp. A. I. Soboljevski, *Kak issledovat' mestnye nazvanija?*, Izvestija Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Rossijskoj akademii nauk, 1918. g., tom XXIII, knj. 1, Petrograd 1919, str. 186.

te rijeke »reprezentuje z pewnością *desbna«, ali da je moglo nastati i slavenskim preinačivanjem iranskoga imena *Dašinā* kao prvotnoga isto- značnoga imena iste rijeke)¹⁶ i Tadeusz Lehr-Spławiński (on se slaže s mišljenjem Jana Rozwadowskoga).¹⁷

Prvi je nakon Soboljevskoga izrazio posvemašnje neslaganje s tim mišljenjem Kazimierz Moszyński, g. 1957. On ističe da je »bardzo trudno sobie wyobrazić wielką rzekę nazwaną Prawą (albo Lewą)«, odnosno da bar on ne zna »ani jednego pewnego przykładu czegoś podobnego«. ¹⁸ Imajući na umu geografske podatke o jednom dijelu velike rijeke Desne i prae. korijen *dei- ili *di- u značenju »jasno blyszceć, lśnić, świecić«, on zaključuje da je ime te rijeke izvedeno upravo od toga korijena (*Disna > *Dbsna > Desna, ili *Disbna > Dbsbna > Desna), pa da mu je, dakle, pravo značenje »jasna, blyszcząca, biała«. ¹⁹ Kako Moszyński znade još za nekoliko manjih rijeka pod imenom *Desna* i sl. — većinom za one u istočnoslavenskim zemljama, zatim za dvije u Čehoslovačkoj, za po jednu »w Serbochorwacji« (*Desna Luka!*?), »na Węgrzech« i »na południowo-zachodniej Wołoszczyźnie« — vjeruje da i njih treba tumačiti na isti način.²⁰

Da mišljenje Moszyńskoga ne djeluje uvjerljivije od tradicionalnoga mišljenja, iznio je najprije T. Lehr-Spławiński (1960),²¹ a nakon njega iznijeli su to, u blažoj formi, i V. N. Toporov i O. N. Trubačov (1962), pa O. S. Strižak (1973).²² Zanimljiva je pri tom činjenica da Moszyński u relativno dugoj raspravi o potamonimu *Desna* i sl. ne spominje nijednoga potamonima potencijalno zasnovana na pridjevu u značenju 'lijevi' i da mu na tom značajnom nedostatku ne zamjeraju ni Lehr-Spławiński ni Toporov i Trubačov, a ni Strižak. Dakako, ta činjenica upućuje na zaključak da su među slavistima »lijevi« potamonimi bili jedva poznati još i u početku druge polovine XX. st., usprkos tome što je Maretić, kako je spomenuto u početku ovoga poglavlja, još potkraj XIX. st. registrirao na jugoslavenskom području postojanje samo »lijevih« potamonima.

Na mišljenje da je ime Dnjeprova pritoka Desne zasnovano na pridjevu *desbnt oborio se je osobito oštro V. A. Nikonov g. 1958, izvrgavajući upravo ruglu Aleksandra A. Reformatskoga, profesora »krupnejšega universiteta strany«, što je »povtoril davno razoblačennuju naivnuju etimo-

16 Usp. J. Rozwadowski, *Studia nad nazwami wód słowiańskich*, Kraków 1948, str. 50—51.

17 Usp. T. Lehr-Spławiński, *Rozmieszczenie geograficzne prasłowiańskich nazw wodnych*, Rocznik slawistyczny, knj. XXI, sv. 1, Wrocław — Kraków 1960, str. 17.

18 Usp. K. Moszyński, *Pierwotny zasięg języka prasłowiańskiego*, izd. Polska akademia nauk, Wrocław 1957, str. 184—185, bilj. 66.

19 *Ib.*, str. 181—184.

20 *Ib.*, str. 184—185, bilj. 66.

21 Usp. T. Lehr-Spławiński, o. c., str. 17.

22 Usp. V. N. Toporov i O. N. Trubačov, *Linguističeskij analiz gidronimov Verhnego Podneprov'ja*, Izd. Akademii nauk SSSR, Moskva 1962, str. 218, s. v. *Desna*; O. S. Strižak, o. c., str. 82.

logiju«. Kad je riječ o tom pritoku, Nikonov upozorava da »nikto nikogda ne dopuskal slavjanskoj prarodiny v černomorskih stepjah», što znači da mora otpasti i pretpostavka kako je prilikom tobožnje seobe istočnih Slavena s juga na sjever taj Dnjeprov prtok nazvan sasvim normalno imenom zasnovanim na pridjevu **desъnъ*. Nakon toga on iznosi, oslanjajući se na Sobljevskoga, mišljenje da potamonimi *Desna* i *Šuja* izvorno nemaju nikakve veze s pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi', nego da su tek naknadno (dakle, pučkom etimologijom) dovedeni u vezu s tim pridjevima. Evo kako on to kaže doslovno: »Glavnoe že: para Desna — Šuja ne vstrečaetsja nigde. Parnost' ih mnima — oni prinadležat raznym rjadam, daže raznym jazykam i liš' pozdnej pereosmysleny po zvukovomu shodstvu s desnicej i šujej.«²³

Iako su nastala neovisno jedno o drugomu, mišljenja Moszyńskoga i Nikonova djelovala su na Toporova i Trubačova samo utoliko što su oni u svom djelu iz g. 1962. tradicionalno tumačenje istočnoslavenskih potamonima potencijalno zasnovanih na pridjevu **desъnъ* proglasili sumnjivim. Ipak, koju godinu nakon toga (1965) Ilja I. Tolstoj u jednoj bilješci kaže da nije moguće ne složiti se s onim učenjacima »č'e mnenie nedavno horošo vyskazal V. A. Nikonov, nazvav vozvedenie etimologii Desny k **desъnъ* "fantastičnym"«. ²⁴ G. 1968. sam Trubačov ističe da potamonim *Desna* ni na zapadnoslavenskom ni na istočnoslavenskom području ne počiva na pridjevu u značenju 'desni' jer da na tim prostranim područjima nigdje ne živi, pa da se ne može pretpostaviti da je na njima ikad i živjela kontinuantna pridjeva **desъnъ*. Iznoseći, zapravo, mišljenje koje je bilo poznato i prije njega i ne uočavajući da su se baš neki pridjevi u osnovnom značenju 'desni' i 'lijevi' sasvim izgubili i u nekim drugim jezicima (npr. kontinuantna lat. *dexter* u francuskom i rumunjskom jeziku i kontinuantna prasl. **šuje* u južnoslavenskim jezicima), Trubačov domeće odrešito: »My polagaem, čto prilagatel'nogo **desъnъ* zapadnye i vostočnye slavjane ne znali nikogda.«²⁵

O toponimima koji su potencijalno zasnovani na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi' pisao je u najnovije vrijeme (g. 1975) Igor Němec, u raspravi *Opozice dexter/sinister v slovanské toponomastice a etymologii*, koju je posvetio Vladimiru Šmilaueru, u povodu njegova 80. rođendana, i objavio u praškoj *Slaviji*.²⁶

²³ Usp. V. A. Nikonov, *Zakon rjada v geografičeskikh nazvanijah*, Onomastica, god. IV, sv. 1, Wrocław — Kraków 1958, str. 63—64.

²⁴ Usp. I. I. Tolstoj, *Iz geografii slavjanskih slov*, Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas (Materialy i issledovanija), Moskva 1965, str. 134, bilj. 5.

²⁵ Usp. O. N. Trubačov, *Nazvanija rek Pravoberežnoj Ukrainy*, Moskva 1968, str. 147. Mišljenje da su riječi *desnyj*, *desnica*, *odesnuju*, koje su dobro potvrđene u istočnoslavenskim pisanim spomenicima (usp. I. I. Sreznjevski, *Materialy dlja slovarja drevne-russkogo jazyka po pis'mennym pamjatnikam*, knj. I—III, Graz 1955—1956, s. v.), dospjele na istočnoslavensko područje iz starocrkvenoslavenskoga jezika odbacivao je kao neosnovano već Moszyński g. 1957. (Usp. K. Moszyński, o. c., str. 182, bilj. 60.)

²⁶ Usp. I. Němec, *Opozice dexter/sinister v slovanské toponomastice a etymologii*, Slavia, god. 44, Prag 1975, str. 225—232.

Němec tu najprije izražava uvjerenje da su na slavenskom tlu zemljopisni objekti u čijim je imenima potencijalno prisutna kategorija desnoga znatno rjeđi od zemljopisnih objekata u čijim je imenima potencijalno prisutna kategorija lijevoga, dakle izražava uvjerenje koje je upravo suprotno njemu nepoznatom Dickenmannovu uvjerenju iznesenu nekoliko godina prije toga. Zatim upozorava na poznatu činjenicu da se čehoslovački i istočnoslavenski potamonim *Desna* i sl. odnosi ne samo na desne nego i na lijeve pritoke. U raspravi dolazi do ovih važnijih zaključaka:

1. dosad nije zabilježen nijedan slavenski toponim zasnovan na prasl. pridjevu **pravъ* koji se u odgovarajućim oblicima upotrebljava u zapadnoslavenskim i istočnoslavenskim jezicima u značenju 'desni';

2. prasl. pridjev **desъnъ*, koji ne živi u zapadnoslavenskim ni istočnoslavenskim jezicima, upotrebljavao se je vjerojatno u značenju 'jak', odnosno, kad je riječ o rijeci, u značenju 'dobar', a iz toga proizlazi da bar u zapadnoslavenskim i istočnoslavenskim potamonimima *Desna* i sl. dolazi do izražaja ne pridjev u značenju 'desni', nego pridjev u značenju 'dobri' (potamonim *Desna* bio bi, dakle, sinonim potamonima *Dobra*);

3. neki toponimi samo izgledaju kao toponimi zasnovani na prasl. pridjevu **lěvъ* jer su, u stvari, izvedeni od osobnih imena s osnovom *Lěv-*, osobnih imena koja upućuju na ljevorukost kao upadljivu osobinu njihovih nosilaca;

4. prasl. pridjev **lěvъ* upotrebljavao se je najprije u značenju 'kriv', a iz toga proizlazi da se u toponimima koji su stvarno zasnovani na tome pridjevu ne odražava uvijek značenje 'lijevi', nego i značenje 'krivi' (potamonim *Lěva rěka* mogao bi, dakle, biti sinonim potamonima *Kriva rěka*).

I tako dalje.

Němec, zapravo, pokušava sugerirati zaključak da u slavenskoj toponimiji vjerojatno i nema toponima koji bi uistinu bili zasnovani na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi'.

Da svi njegovi zaključci ne počivaju na čvrstim temeljima, može se razabrati već iz činjenice što je sam Šmilauer, kojemu je rasprava posvećena, osjetio potrebu da jedan od tih zaključaka podvrgne kritici na dosta neuobičajenu mjestu. Učinio je to u *Zpravodaju Mistopisné komise ČSAV*, u primjedbi što ju je donio na kraju vlastitoga sažetka Němecove rasprave. Tu on priznaje vrijednost Němecova uvjerenja o neproporcionalnom broju zemljopisnih objekata čija su imena potencijalno zasnovana na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi' i smatra vjerojatnim da je prasl. pridjev **lěvъ* upotrebljavan i u značenju 'kriv', ali se ne slaže s Němecovom tvrdnjom da je značenje 'kriv' bilo prvotno značenje toga pridjeva, jer da srodna grčka riječ *laíos* i latinska riječ *laevus* dolaze jedino u značenju 'lijevi'.²⁷

27 Usp. *Zpravodaj Mistopisné komise ČSAV*, god. XVII, Prag 1976, str. 318. — Koliko se odnosi na latinski pridjev *laevus*, Šmilauerova tvrdnja nije baš sasvim istinita. Naime, taj se pridjev javlja u osnovnom značenju 'lijevi', ali i u nekim drugim značenjima, iako ne i u značenju 'krivi'. (Usp. I. H. Dvorecki, *Latinsko-russkij slovar*, II. izdanje, Moskva 1976, s. v. *laevus*.)

Da je dosad o problemu desnoga i lijevoga u toponimiji najdokumentiranije i najuvjerljivije pisao Milenko Filipović, i to prije punih petnaest godina (g. 1962), nije bilo poznato ni Tolstoju, ni Dickenmannu, ni Strižaku, ni Němecu, ni Šmilaueru, najviše zato što njegov članak *Značenje prideva 'desni' i 'levi' u našim hidronimima* nije bio objavljen u lingvističkom, nego u geografskom časopisu.²⁸

U tom članku Filipović najprije iznosi i opisuje s obzirom na smjer toka priličan broj jugoslavenskih tekućica čija su imena, po njegovu mišljenju, zasnovana na kontinuantama prasl. pridjeva **desnъ*, **lěvъ* i **šujъ*. Velika većina tih tekućica utječe u točne tekućice sa strane s koje se, po današnjem »školskom« shvaćanju, ne bi očekivalo. U članku se iznosi i značajan podatak da neškolovani svijet na području Bosne i Hercegovine — konkretno, u predjelu Lepenici zapadno od Sarajeva, u predjelu Janju kod Jajca, u okolici Stoca i u Okruglici pod srednjobosanskom planinom Zvijezdom — utvrđuje desnu i lijevu stranu rijeke okrenut uz rijeku, prema njezinu izvoru. Navode se i riječi nekoga srpskog seljaka iz Okruglice pod planinom Zvijezdom: »Kad idem uz vodu, zna se desna strana.« Na osnovi svega toga Filipović zaključuje da se u potamonimima o kojima je riječ čuva trag upravo takve, među precima južnih Slavena općenito uobičajene orijentacije prema rijekama. K tome dodaje da takva orijentacija prikazuje te pretkе »kao stanovnike dolina i ravnica koji iz njih gledaju i idu u planine«.

Iako u prvi mah djeluje vrlo uvjerljivo, Filipovićev se zaključak, bar naizgled, sukobljava s činjenicom da na jugoslavenskom području ima i tekućica čija su imena u skladu sa »školskim« shvaćanjem desnih i lijevih pritoka: *Desna reka* 'desni prtok makedonske rijeke Babune', *Leva reka* 'ljeva sastavnica Brodske reke, ona koja izvire na planini Rudoci kao ogranku šarplaninskoga masiva', *Šuica* 'ljevi prtok bosanske rječice Jablanice, zapadno od Bosanske Gradiške', itd.

III. NAČELNA PODJELA JUGOSLAVENSKIH »DESNIH« I »LIJEVIH« TOPONIMA

Jugoslavenski toponimi u kojima potencijalno dolazi do izražaja kategorija desnoga i lijevoga mogu se dijeliti semantički i strukturalno kao i drugi toponimi, ali prilikom njihove strukturalne podjele treba imati na umu da je jugoslavensko područje višejezično.

A. SEMANTIČKA PODJELA

1. S obzirom na značenje pridjeva na kojima su zasnovani ti se toponimi, naravno, mogu najprije podijeliti u ove dvije skupine:

²⁸ Usp. M. S. Filipović, *Značenje prideva 'desni' i 'levi' u našim hidronimima*, Geografski pregled, knj. VI, Sarajevo 1962, str. 152—154.

a) toponimi u kojima se pojavljuje pridjev u značenju 'desni' ili koji su mogli nastati poimeničavanjem takva pridjeva (*Desna reka, Desne njeve, Desnica, Desnik, Desno Trebarjevo* itd.);

b) toponimi u kojima se pojavljuje pridjev u značenju 'lijevi' ili koji su mogli nastati poimeničavanjem takva pridjeva (*Leva reka, Levača, Levica, Lijevo brdo, Lijevo Trebarjevo, Ljevaja, Šujica, Švica* itd.).

Uzme li se nakon toga u obzir etimološka srodnost pridjeva koji se pojavljuju u značenju 'desni' i 'lijevi', svaka se od tih skupina može načelno podijeliti u više podskupina, ovisno o tome koliko je tih pridjeva na određenom, u ovom slučaju jugoslavenskom području upotrebljavalo stanovništvo koje je na njemu bilo naseljeno. A u tom smislu na jugoslavenskom su se području, koliko mi je poznato, upotrebljavali ili mogli upotrebljavati ovi pridjevi u značenju 'desni' i 'lijevi':

aa) u značenju 'desni': kontinuantе prasl. **desъnъ*, **pravъ* i **dobrъ* (sln. *desni*, izuz. *pravi* i *dobri*; hrv.-srp. *desni*, izuz. *pravi*; mak. *desen*, izuz. *prav*; bug. *desen*, izuz. *prav*; češ. *pravý*, slč. *pravý*, ukr. *pravyj*),²⁹ zatim grč. *dexiós*, ngrč. *dexiós* i *dexis*,³⁰ lat. *dēxter* i kontinuantе lat. *dēxter* (tal. *destro*, furl. *giestri*) i *dīrēctus* odnosno **dērēctus* (rum. *d/e/rept*, megl. *dīrept*, arum. *ndrēptu*, velj. *drat*, tal. *d/i/ritto*, stvenec. *dreto*, furl. *dret*),³¹ got. *taihswa*, stvnjem. *zēso*, srvnjem. *zēse* i *reht*, nvjem. *recht*,³² alb. *djathtë*,³³ mađ. *jobb*,³⁴ tur. *sağ*,³⁵

bb) u značenju 'lijevi': kontinuantе prasl. **lěvъ*, **šujъ*, **krivъ*, **hudъ* i furlanizam *čampni* (sln. *levi*, izuz. *hudi* i *čampni*; hrv.-srp. *l/ij/evi*, izuz. *krivi* i hist. *šuji*; mak. *lev*, bug. *ljav*, češ. *levý*, slč. *l'avý*, ukr. *livyj*),³⁶

29 Usp. I. I. Tolstoj, o. c., str. 134—138. Kontinuantа prasl. **pravъ* u značenju 'desni' javlja se na jugoslavenskom području samo u slovenskom jeziku, upravo samo u slovenskoj frazi *na pravo roko*, i u hrvatskoj sjevernoj čakavštini. (Ib., str. 134, bilj. 6, i str. 136—137.) Kontinuantа prasl. **pravъ* u značenju 'desni' javlja se i u nekim južno-slavenskim dijalektima izvan Jugoslavije: u slovenskom rezijskom i terskom dijalektu (u njima se u istom značenju javlja i kontinuantа prasl. **dobrъ*), u makedonskom egejskom dijalektu i u bugarskom južnotrakijskom dijalektu. (Ib., str. 134—138.)

30 Usp. C. D. Buck, *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, Chicago 1949, str. 864; A. A. Joannidis, *Russko-novogrečeski slovar*, Moskva 1966, s. v. *pravyy I*.

31 Usp. C. D. Buck, o. c., str. 864; W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, 4. izd., Heidelberg 1968, br. 2618 i 2648. Za arumunjski oblik usp. T. Papahagi, *Dictionarul dialectului aromân*, Bukurešt 1963, s. v. *ndrēptu 3*.

32 Usp. C. D. Buck, o. c., str. 864; F. Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 20. izd., Berlin 1967, s. v. *recht*.

33 Usp. A. Zajmi i dr., *Fjalor serbokroatisht-shqip*, Priština 1974, s. v. *desni*.

34 Usp. *Srpskohrvatsko-madarski rečnik*, knj. I—II, Novi Sad 1968, s. v. *desni*.

35 Usp. E. M.-E. Mustafajev i V. G. Ščerbinjin, *Russko-tureckij slovar*, Moskva 1972, s. v. *pravyy I*.

36 Usp. I. I. Tolstoj, o. c., str. 134—137. i 140, bilj. 34. Pridjev se **krivъ* u značenju 'lijevi' javlja u Jugoslaviji samo na Cresu. (Ib., str. 137.) Taj se pridjev u značenju 'lijevi' javlja na području koje su naselili južni Slaveni još samo u bugarskom južno-

zatim grč. *aristerós*, *eyōnymos*, *skaiós* i *laiós*, ngrč. *aristerós* i *zerbós*,³⁷ lat. *sinister* odnosno *sinēxter*, *laevus*, *scaevus* i kontinuantne lat. *sinister* odnosno *sinēxter* (ital. *sinistro*, tal. *sinistro*, furl. *signestri*) i **stancus* (rum. *stîng*, arum. *astîngu*),³⁸ got. *hleiduma*, stvnjem. *winistar* i *slinc*, srvnjem. *winster* i *linc*, nvnjem. *link*,³⁹ alb. *mëngjër* i *majtë*,⁴⁰ mađ. *bal*,⁴¹ tur. *sol*.⁴²

2. S obzirom na vrstu zemljopisnih objekata koje označuju te je toponime dovoljno podijeliti u ove tri skupine:

a) potamonimi, tj. imena tekućica (*Desna reka*, *Desnica*, *Levača*, *Lijeva rijeka*, *Šujica*, *Švica* itd.);

b) ojkonomi, tj. imena naselja (*Desnjak*, *Desno Trebarjevo*, *Lijeva Rijeka*, *Ljevaja*, *Šujica*, *Švica* itd.);

c) ostali toponimi, tj. svi toponimi osim potamonima i ojkonomima (*Desna luka*, *Desne njive*, *Levi dol*, *Lijevo brdo* itd.).

Potamonimi svakako moraju biti okupljeni u posebnoj skupini i ta skupina svakako mora doći na prvo mjesto jer od neživih zemaljskih objekata (uključujući tu i prividno nežive životinje i prividno nežive biljke) jedino tekućice karakterizira kretanje kao i uočljivo živa bića, koja mogu imati desnu i lijevu stranu u pravom smislu te riječi. Dakle, na tekućice je, bar kako izgleda, najlakše mogla biti prenesena kategorija desnoga i lijevoga. Ojkonomi treba da budu okupljeni u posebnoj skupini i ta skupina treba da dođe na drugo mjesto jer je čovjek, zbog lako razumljivih razloga, oduvijek najradije zasnivao svoja naselja pokraj tekućica, dakako, onih korisnih, pa se može pretpostaviti da je i kategorija desnoga i lijevoga s tekućica najlakše prenošena na naselja uz tekućice. Svi ostali toponimi mogu biti okupljeni zajedno i doći na treće mjesto jer je kategorija desnoga i lijevoga na ostale zemljopisne objekte mogla biti teže prenesena i jer prioritet u prenošenju te kategorije na ostale zemljopisne objekte nije lako utvrditi.

3. S obzirom na što se ili na koga se primarno odnose ti se toponimi mogu podijeliti u ove dvije skupine:

trakijskom dijalektu. (Ib., str. 133.) Pridjevi **hud* i *čampni* u značenju 'lijevi' zabilježeni su, zapravo, izvan današnje Jugoslavije, ali uz njezinu zapadnu granicu (prvi u rezijskom, a drugi u terskom dijalektu), pa se može pretpostaviti da su se čuli i na jugoslavenskom području. Kad je riječ o pridjevu *čampni*, mislim da je izveden od furlanizma *čampa* koji je u slovenskom jeziku zabilježen u primarnom značenju 'lijeva ruka, lijeva'. (Usp. F. Bezlaž, *ESSJ*, s. v. *čampa*.)

37 Usp. C. D. Buck, o. c., str. 865.

38 Usp. C. D. Buck, o. c., str. 865; W. Meyer-Lübke, o. c., br. 7947 i 8225. Za arumunjski oblik usp. T. Papahagi, o. c., s. v. *astîngu*.

39 Usp. C. D. Buck, o. c., str. 865.

40 Usp. A. Zajmi i dr., o. c., s. v. *levi*.

41 Usp. *Srpskohrvatsko-mađarski rečnik*, knj. I—II, Novi Sad 1968, s. v. *levi*.

42 Usp. E. M.-E. Mustafajev i V. G. Ščerbinjin, o. c., s. v. *levyj*.

a) toponimi koji se primarno odnose na zemljopisne objekte (*Desna reka, Desni Meteh, Leva reka, Ljevaš* kao potamonim, *Šujica* kao potamonim, itd.);

b) toponimi koji se primarno odnose na ljude (*Desnice* kao ojkonim, *Šujaci* kao ojkonim, itd.).

B. STRUKTURALNA PODJELA

Ti se toponimi najprije mogu podijeliti s obzirom na očuvanost pridjeva u njima, u dvije skupine:

a) toponimi u kojima se pojavljuje pridjev u značenju 'desni' ili 'lijevi' (*Desna reka, Desne njiwe, Desno Trebarjevo, Leva reka, Lijevo brdo, Lijevo Trebarjevo* itd.);

b) toponimi koji su mogli nastati poimeničavanjem pridjeva u značenju 'desni' ili 'lijevi' (*Desnica, Desnik, Levica, Ljevača, Ljevaja, Šujica, Švica* itd.).

Budući da je u ovoj radnji ipak riječ samo o južnoslavenskim toponimima na jugoslavenskom području, prva se skupina može dalje dijeliti po imenicama ili imenima koja stoje uz pridjev, a druga po sufiksima, pri čemu treba imati na umu da je poimeničavanje moglo biti izvršeno i s pomoću nultoga sufiksa i da je toponimna osnova mogla biti preuzeta iz kojega neslavenskoga jezika.

IV. SUSTAVNI PREGLED JUGOSLAVENSKIH »DESNIH« I »LIJEVIH« TOPONIMA

Uvodne napomene

Filipović je u članku *Značenje prideva 'desni' i 'levi' u našim hidronimima*, o kojem je bilo govora pri kraju II. poglavlja, spomenuo dosad najviše jugoslavenskih tekućica čija su imena potencijalno zasnovana na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi'. Ipak, on nije spomenuo baš sve takve tekućice koje se mogu pronaći na topografskoj karti Jugoslavije razmjera 1 : 100.000, odnosno na sadržajno jednakoj topografskoj karti Jugoslavije razmjera 1 : 50.000. U njegovu se članku spominju i neki drugi zemljopisni objekti čija su imena potencijalno zasnovana na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi', ali ni izdaleka svi koji se mogu pronaći na spomenutoj topografskoj karti. Sve je to razumljivo ako se ima na umu da Filipoviću nije bio pri ruci objavljeni popis toponima zabilježenih na topografskoj karti predratne Jugoslavije razmjera 1 : 100.000, popis koji je upravo dragocjen iako nije bez nedostataka preko kojih bi se moglo prijeći šutke.⁴³

⁴³ Usp. *Yugoslavia, Index Gazetteer, Showing Place-names on 1 : 100,000 Map Series*, Kairo 1944. U tom se popisu, izrađenu u ratnim godinama za vojne svrhe, istarski toponimi, razumljivo se, ne donose, ali su neki drugi toponimi omaškom izostavljeni, neki su pogrešno očitani, oni dvočlani i višečlani donose se samo po jedanput (dakle, bez uputnica), itd.

Uzimajući u obzir sve jugoslavenske toponime potencijalno zasnovane na kontinuantama prasl. pridjeva **desъnъ*, **lěvъ*, **šujъ* i na spomenutim neslavenskim pridjevima, sve koje sam, uglavnom s pomoću spomenutoga objavljenoga popisa jugoslavenskih toponima⁴⁴ dopunjena neobjavljenim popisom istarskih toponima,⁴⁵ pronašao na topografskoj karti današnje Jugoslavije razmjera 1 : 100.000,⁴⁶ i sve na koje sam naišao u raznim djelima,⁴⁷ pokušat ću ovdje istodobno sugerirati, koliko to bude moguće, i predodžbu o njihovim skupinama, i predodžbu o brojnosti zemljopisnih objekata koje označuju, i predodžbu o razmješčaju tih zemljopisnih objekata po jugoslavenskim republikama, a k tome i dati važnije podatke o svim zemljopisnim objektima na koje se odnose, koliko to samo bude moguće.⁴⁸

U pregledu je iskazana odvojeno većina glavnih toponimnih skupina koje su predviđene u III. poglavlju. Treba samo upozoriti da su toponimi antroponimnoga postanja označeni slovom *a* ispred rednoga broja.

U pregledu su svi toponimi označeni rednim brojevima: brojevi izvan zagrada teku kontinuirano bez obzira na to radi li se o ovoj ili onoj skupini toponima ili o tome pojavljuju li se ti toponimi u ovoj ili onoj jugoslavenskoj republici, a brojevi u zagradi teku kontinuirano samo dok se ne iscrpe zaliha toponima iz svake pojedine skupine u određenoj jugoslavenskoj republici.

U pregledu su toponimi prikazani po jugoslavenskim republikama da se već na prvi pogled može uočiti na kojem se jugoslavenskom jezičnom području susreće koji toponim, a i procijeniti u kojim su republikama jače, a u kojima slabije zastupljene pojedine skupine tih toponima.

Treba upozoriti i na to da o toponimima koji se mogu pronaći na topografskoj karti razmjera 1 : 100.000 govorim ponekad i bez pozivanja na tu kartu, dok o toponimima koji nisu zabilježeni na toj karti govorim pozivajući se uvijek na djela u kojima su zabilježeni.

44 Spominje se u prethodnoj bilješci.

45 Taj je popis izrađen i čuva se u zagrebačkom Institutu za filologiju i folkloristiku, upravo u njegovu Zavodu za jezik.

46 To je topografska karta razmjera 1 : 100.000 koja je izašla prije drugoga svjetskoga rata u izdanju Vojnoga geografskoga instituta u Beogradu i koja je nakon drugoga svjetskoga rata više puta dopunjavana. Ja sam se služio raznim izdanjima pojedinih kvadranta te karte, prema tome koji sam kvadrant u stanovitom trenutku mogao dobiti.

47 Djela iz kojih sam povadio sve toponime potencijalno zasnovane na pridjevima u značenju 'desni' i 'ljevi' spominju se u bilješkama uz odgovarajuće toponime. Dodajem da sam u traganju za takvim toponimima pregledao i više djela u kojima nisam našao nijedan takav toponim ili nijedan takav toponim koji ne bi bio registriran u spomenutim djelima.

48 Zašto nisam uzeo u obzir i toponime potencijalno zasnovane na pridjevima **pravъ* i **dobrъ* u njihovu sekundarnom značenju 'desni' i na pridjevima **krivъ* i **hudъ* u njihovu sekundarnom značenju 'ljevi'? Naprosto zato što se ni za jedan od njih, a samo u spomenutom popisu toponima ima ih vrlo mnogo (malo ima samo toponima zasnovanih na pridjevu **pravъ*, svega pet), ne bi moglo s većom sigurnošću tvrditi da nije zasnovan na jednom od tih pridjeva u njegovu još uvijek vrlo živom primarnom značenju, nego na jednom od tih pridjeva u njegovu tek pogđegđje poznatom sekundarnom značenju 'ljevi'.

A. »DESNI« TOPONIMI

Zemljopisnih objekata u čijim se imenima pojavljuje pridjev u značenju 'desni' ili čija su imena mogla nastati poimeničavanjem takva pridjeva zabilježio sam na jugoslavenskom području svega 35. S obzirom na etimološku srodnost pridjevā koji se pojavljuju u tom značenju ti se toponimi mogu podijeliti u dvije podskupine:

1. toponimi u kojima se kao jedan od dvaju ili, izuzetno, triju članova pojavljuje baš kontinuant praslavenskoga pridjeva **desъnъ* ili koji su mogli nastati poimeničavanjem baš kontinuantе togā pridjeva;

2. toponimi koji su mogli nastati od kontinuantе latinskoga pridjeva *dērectus* ili **dērēctus*.

1. »DESNI« TOPONIMI POTENCIJALNO ZASNOVANI NA KONTINUANTI PRAŠL. **desъnъ*

Zemljopisnih objekata čija bi imena spadala u tu podskupinu zabilježio sam na jugoslavenskom području svega 33:

a) na području Slovenije:

— potamonimi:

1 (1). Desnica

Desnicom ili Pesnicom zove se lijevi pritok Drave,⁴⁹ onaj koji je na karti — u kvadrantima Maribor, Murska Sobota i Ptuj — zabilježen samo pod imenom *Pesnica*. Pod tim se drugim imenom sigurno spominje već od g. 1123.⁵⁰ Izvire u Austriji, teče uglavnom prema jugoistoku i utječe u Dravu nešto zapadnije od Ormoža. U *Enciklopediji Jugoslavije* Borut Belec iznosi da je *Pesnica* duga 79 km i da »pritoke prima s lijeve strane«.⁵¹

Posljednji podatak nije baš doslovno točan jer prema dvadesetak značajnijih tekućica koliko ih u Desnicu ili Pesnicu utječe s lijeve strane, dolaze i tri-četiri kraće tekućice, duge od 3 do 8 km, koje u nju utječu s desne strane, uglavnom na području između Maribora i Ptuja. Usprkos toj korekturi, mora se dopustiti mogućnost da je *Desnica* nazvana tako upravo zato što se prema važnijim i znatno brojnijim pritocima s lijeve strane odnosi kao desna tekućica. Tako je mogla biti nazvana utoliko prije što se u puku ime *Desnica*, vjerojatno, doživljava i kao sinonim njezina, svakako, primarnoga imena, *Pesnica* (sln. *desnica* 'desna ruka' : sln. *pestnica* 'pesnica, šaka').⁵²

49 Usp. PVT, str. 12—13. i 165.

50 Usp. F. Bezlaj, SVI, s. v. *Pesnica*. Bezlaju je, međutim, ostalo nepoznato da se ta tekućica zove i *Desnicom*.

51 Usp. EJ, s. v. *Pesnica*.

52 O tome kako se znanstveno tumači potamonim *Pesnica* usp. F. Bezlaj, SVI, s. v. *Pesnica*.

— *ojkonimi*:

2 (2). *Desnjak*

Tako se na karti, u kvadrantu Ptuj, zove seoce koje je udaljeno oko 5 km jugozapadno od Ljutomera. Smješteno je na padini brežuljka (311 m) koji se nalazi u koljenu Pavlovskoga potoka, s desne strane toga potoka.

Pomisao da je taj ojkonom, zapravo, prezime u toponimnoj funkciji mora se odbaciti jer prezimena *Desnjak* u Sloveniji uopće nema.⁵³

— *ostali toponimi*:

3 (3). *Desnik*

Na karti se, u kvadrantu Bled, tako zove brdo koje se nalazi na desnoj strani desnoga pritoka Velike Božne. Visoko je 713 m. Vrh mu se zove Pusti vrh. Udaljeno je oko 4 km zapadno od Polhova Gradeca.

b) *na području Hrvatske*:

— *potamonimi*:

4 (1). *Desanka*

Tako se na karti, u kvadrantu Mostar, zove desni pritok Neretve. Ta tekućica izvire oko 8,5 km zapadno od Metkovića, kraj sela Dēsānā 5. Protječe kroz Desno jezero 15. Utječe u Neretvu na mjestu udaljenu oko 2,5 km jugozapadno od središta spomenutoga sela.

Među potamonime zasnovane na pridjevu **desnъ* taj potamonim ubraja Milenko Filipović.⁵⁴ S tvorbenoga gledišta Filipovićevu se mišljenju ne može prigovoriti. Potamonim *Desanka* mogao je nastati od sintagme *Desna reka* jer se s pomoću nastavka *-vka* vrši poimeničavanje pridjeva (tako je, npr., sintagma *bijela kokoš* > *bijelka*). Pri tom treba napomenuti da se je u prijelaznom obliku **Desn-vka* prvi poluglasnik nalazio u jakom položaju pa da se je zato mogao pretvoriti u *a*.

— *ojkonimi*:

5 (2). *Dēsne*

Desnama se na karti, u kvadrantu Mostar, zove selo s desne strane donje Neretve i istodobno s desne strane tekućice Desanke 4, pa i s desne strane Desnoga jezera 15. Udaljeno je od današnjega Neretvina korita oko 1,8 km, a od Metkovića oko 8 km točno prema zapadu.

Spominje se već u drugoj polovini XIV. st. Dok se danas njegovo ime javlja u obliku *Dēsne* (g. *Dēsānā*),⁵⁵ u to je vrijeme njegovo ime zabilje-

⁵³ Usp. *Začasni slovar slovenskih priimkov*, Ljubljana 1974.

⁵⁴ Usp. M. S. Filipović, *Značenje . . .*, str. 153–154.

⁵⁵ Da se ime toga sela izgovara upravo s takvim akcentom, potvrđuje mi moj školski drug dipl. inž. Marijan Sunjić, koji je rođen u Rogotinu, selu udaljenu oko 3,5 km jugozapadno od Desana. U *RjJAZU* stoji, dakle, pogrešno: *Dēsne*, g. *Dēsānā*.

ženo samo u obliku *Desna*.⁵⁶ Da je ono vjerojatno zasnovano na pridjevu **desnъ*, zaključivao je svojedobno Petar Skok.⁵⁷ Stariji oblik *Desna* upućivao bi na zaključak da mu je prvobitno ime glasilo *Desna Vas*.

6 (3). Desni Dubravčak

Tako se na karti, u kvadrantu Čazma, zove selo s desne strane Save, južno od Ivanić-Grada. Spominje se pod istim imenom (*Dubravčak Desni*) i g. 1866. Sučelice se njemu na lijevoj strani Save nalazi selo Lijevo Dubravčak 38.

7 (4). Desno Željezo

Tako se na karti, u kvadrantu Zagreb, zove selo s desne strane Save, južno od Ivanić-Grada, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. Spominje se pod istim imenom (*Željezo Desno*) i g. 1866. Sučelice se njemu na lijevoj strani Save nalazi selo Lijevo Željezo 39.

8 (5). Desna Luka

Tako se na karti, u kvadrantu Čazma, zove selo s desne strane Save, južno od Ivanić-Grada, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. Spominje se pod istim imenom i g. 1866. Sučelice se njemu na lijevoj strani Save nalazi selo Lijevo Luka 40.

9 (6). Desno Trebarjevo

Tako se na karti, u kvadrantu Čazma, zove selo s desne strane Save, južno od Ivanić-Grada, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. Spominje se pod istim imenom (*Trebarjevo Desno*) i g. 1866. Sučelice se njemu na lijevoj strani Save nalazi selo Lijevo Trebarjevo 41.

10 (7). Desna Martinska Ves

Tako se na karti, u kvadrantu Čazma, zove selo s desne strane Save, južno od Ivanić-Grada, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. Spominje se pod istim imenom (*Martinska Ves Desna*) i g. 1866. Sučelice se njemu na lijevoj strani Save nalazi selo Lijevo Martinska Ves 42.

11 (8). Desno Sredičko

Tako se na karti, u kvadrantu Zagreb, zove selo s desne strane Kupe, jugoistočno od Pisarovine. G. 1866. spominje se pod imenom *Sredičko*, ali kao selo u Banskoj pukovnji. Sučelice se njemu na lijevoj strani Kupe nalazi selo Lijevo Sredičko 43.

⁵⁶ Usp. *Monumenta Ragusina. Libri reformationum*, knj. III, Zagreb 1895, str. 128, 241, 244, knj. IV, Zagreb 1896, str. 30, 40, 41. Napominjem da je u originalu dokumenta koji je tiskan na 40. i 41. strani IV. knjige spomenutoga djela T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, knj. XIII, Zagreb 1915, str. 524, vidio jednom zabilježen i oblik *Desno*, ali, kako se odmah nakon njega, i po Smičiklasu, dva puta javlja oblik *Desna*, treba uzeti da je oblik *Desno* nastao pogreškom pisara isprave.

⁵⁷ Usp. P. Skok, *Prilozi k ispitivanju srpsko-hrvatskih imena mjestā*, Rad JAZU, knj. 224, Zagreb 1921, str. 110.

12 (9). Desni Štefanki

Tako se na karti, u kvadrantu Zagreb, zove selo s desne strane Kupe, jugoistočno od Pisarovine, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. G. 1866. spominje se pod imenom *Štefanki*, ali kao selo u Banskoj pukovniji. Sučelice se njemu na lijevoj strani Kupe nalazi selo Lijeve Štefanki 44.

13 (10). Desni Degoj

Tako se na karti, u kvadrantu Petrinja, zove selo s desne strane Kupe, jugoistočno od Pisarovine, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. G. 1866. spominje se pod imenom *Degoj*, ali kao selo u Banskoj pukovniji. Sučelice se njemu na lijevoj strani Kupe nalazi selo Lijeve Degoj 45.

Napomena. Sva sela pod br. 6—13. i sva paralelna sela pod br. 38—45 (te dvije skupine toponima izuzetno ne navodim po abecedi, nego redom kako dolaze nizvodno) spominje g. 1866. upravo Vinko Sabljar.⁵⁸ Činjenica da paralelna sela uz Kupu Sabljar spominje pod istim imenom, ali ipak kao zasebna sela, koja ne pripadaju istim administrativnim jedinicama, upućuje na zaključak da su se i ona u to vrijeme morala razlikovati s pomoću pridjeva *desni* i *lijevi*. — Ako se po dva paralelna sela shvate kao cjelina, onda se selo (nekada tvrđi grad) Sredičko spominje već g. 1583 (*Zrediczkhi*), selo (nekada tvrđi grad) Degoj već g. 1671. (*Degoje an der Culp*), a sela Dubravčak, Željezno, Luka, Trebarjevo i Martinska Ves već g. 1697 (*an der Saw zu Dobrovchack, Selezna, Luka, Trebarievo, Martinzka vesz*).⁵⁹ Zanimljivo je da se u dokumentu iz g. 1697. sela uz Savu spominju redom kako dolaze nizvodno.

— ostali toponimi:

14 (11). Desna luka

Na predratnoj karti, u kvadrantu Makarska, tako se zove morska uvala na području sela Dube na poluotoku Pelješcu. Nalazi se na desnoj strani ako se iz središta sela krene do kapele sv. Margarete na rtu koji uvalu zaklanja sa zapada.

Na novijoj karti, u kvadrantu Makarska koji je izdan g. 1967, ta je uvala označena imenom *U. Duba Gornja*. To znači da njezino prvo ime nije dovoljno pouzdano.

15 (12). Desno jezero

Tako se u domaćim enciklopedijama zove protočno jezero na desnoj strani Neretve, između Neretvina korita i sela Desana 5.⁶⁰ Kroza nj protječe kratka tekućica Desanka 4 na svom putu u Neretvu.

Na karti se, u kvadrantu Mostar, to jezero zove jednostavno *Jezero*.

⁵⁸ Usp. V. Sabljar, *Miestopisni riečnik kraljevinah Dalmacije, Hèrvatske i Slavonije*, Zagreb 1866, s. v.

⁵⁹ Usp. R. Lopašić, *Spomenici hrvatske Krajine*, knj. I—III, Zagreb 1884—1889, str. 124/I, 339/II, 81/III.

⁶⁰ Usp. HE, s. v. *Desno jezero*, i EJ, s. v. *Desno jezero*.

c) na području Bosne i Hercegovine:

— potamonimi:

16 (1). Desna *rijeka

Imenom *Desna *rijeka*, upravo *Desna*, na karti se, u kvadrantu Prozor, zove prvi značajniji lijevi pritok Vrbasa, koji izgleda kao njegova podjednako duga izvorišna sastavnica. Čine ga dvije kraće izvorišne sastavnice, od kojih je jedna duga oko 2 km, a druga oko 1,5 km. Tok je tekućice usmjeren točno prema zapadu. Na domaku polovine puta ulazi ona u kotlinu u kojoj se nalazi selo Valice. Teče uz desni rub te kotline, ispod strme i visoke planine Ogare (1510 m).

Iz sela Zastinja, koje je udaljeno oko 1 km jugozapadno od ušća Desne *rijeke u Vrbas, kreće put koji se odmah po izlasku iz sela račva: lijevi mu krak ide tik uz Vrbas, do njegova izvora i dalje, a desni mu krak ide uz Desnu *rijeku, udaljujući se od nje najviše 0,7 km, i preko sela Valića i Smrčevića izbija na planinski pašnjak, koji se nalazi na nadmorskoj visini većoj od 1800 m.

Taj se potamonim javlja bez imenice *rijeka* i na starijem, predratnom izdanju kvadranta Prozor i na novijem izdanju toga kvadranta, onome iz g. 1967. Međutim, kako u *RjJAZU* i *RSANU* nije zabilježeno da se u hrvatsko-srpskom jeziku pridjev *děsnā* poimeničuje u obliku *děsna*, treba pretpostaviti da taj potamonim glasi, zapravo, *Desna *rijeka*.

— ojkonimi:

17 (2). Desna Varoš

Pod tim je imenom bila poznata jedna od dviju zborničkih varoši u XVII. st., ona koja je bila protegnuta uz lijevu obalu rijeke Drine i koja je istodobno bila poznata i pod imenom *Varoš Džebhana*. Druga je zbornička varoš u to doba bila poznata pod imenom *Lijeva Varoš*. Obje varoši spominje pod tim imenom g. 1664. turski putopisac Evlija Čelebija.⁶¹

18 (3). Desnik

U X. st. Konstantin Porfirogenet spominje pod tim imenom (*tò Desnĕk*) jedan bosanski grad. Da je ime toga grada zasnovano na kontinuantu pridjeva **desonv*, misli Petar Skok.⁶²

— ostali toponimi:

19 (4). Desne njive

Desne su njive (na karti, u kvadrantu Mostar: *Desna njiva*) obradivi predio s lijeve strane potoka Mokrašnice, udaljen oko 3 km južno od mjesta Lištice. Prema njemu se s desne strane potoka Mokrašnice nalazi obradivi predio Lúke. Uz Mokrašnicu vodi put iz sela Uzarića u selo Mokro.⁶³

⁶¹ Usp. Evlija Čelebija, *Putopis*, str. 477—478.

⁶² Usp. P. Skok, *Ortsnamenstudien* . . . , str. 236.

⁶³ Za te podatke dugujem zahvalnost dr. Vencelu Kosiru, koji je rođen u Uzarićima, selu od kojega su Desne njive udaljene manje od 1 km.

d) *na području Crne Gore:*

— *potamonimi:*

20 (1). *Desna rijeka*

Tako se na karti, u kvadrantu Kolašin, zove lijevi pritok sjeveroistočno usmjerene tekućice Mojanske, odnosno, u daljem toku, Perućice. Čine ga dvije izvorišne sastavnice, obje kraće od 1 km. Dug je od sastavaka oko 4 km. Teče prema jugoistoku i utječe u Mojansku u selu Konjusima, na mjestu udaljenu oko 3 km sjeverno od najisturenije točke na albanskoj granici.

Uz tu se tekućicu i nad njezinim izvorištem, na nadmorskoj visini većoj od 1700 m, nalazi više pastirskih koliba.

21 (2). *Desna rijeka*

Tako se na karti, u kvadrantu Peć, zove lijeva izvorišna sastavnica jugozapadno usmjerene Veličke rijeke. Izvire pod glasovitim planinskim prijevojem Čakorom, teče podnožjem prostranoga brda i sastaje se u selu Velikoj s podjednako dugom Lijevoom rijekom 52 kao desnom izvorišnom sastavnicom Veličke rijeke.

Poriječje tih sastavnica upravo obiluje pastirskim kolibama.⁶⁴

— *ojkonimi:*

22 (3). *Desna Rijeka*

Na karti taj ojkonom nije zabilježen, ali se, na osnovi onoga što kaže Andrija Jovičević, može reći da se tako zove zaselak sela Velike na čijem području tekućice Desna rijeka 21 i Lijeva rijeka 52 stvaraju Veličku rijeku. Andrija Jovičević ubraja ga, naime, među »sela s lijeve strane Veličke rijeke«.⁶⁵

23 (4). *Desni Meteh*

Na karti se, u kvadrantu Peć, tako zove selo koje je udaljeno oko 4 km sjeveroistočno od Plava. Smješteno je u dolini jednoga od desnih pritoka tekućice Komorače. Nešto zapadnije od Desnoga Meteha smješteno je, s desne strane potoka Ljevaša 55, selo Lijevo Meteh 59.

— *ostali toponimi:*

Nisam zabilježio nijedan.

e) *na području Srbije:*

— *potamonimi:*

24 (1). *Desna reka*

Tako se na karti, u kvadrantu Dobra, zove lijeva kraća, sjeveroistočno usmjerena izvorišna sastavnica Dobranske reke, tekućice koja u Dobri

⁶⁴ Usp. i A. Jovičević, *Plavsko-gusinjska oblast*, SEZb, knj. XXI, Beograd 1921, str.

399. Na topografskoj karti ime se Desne rijeke donosi u pogrešnom obliku *Deska* r.

⁶⁵ Usp. A. Jovičević, o. c., str. 538.

utječe u Dunav. Izvire pod brdom Širokim rtom (727 m), na kojemu ima pastirskih koliba. Pokraj njih prolazi put koji iz Dobre vodi tik uz Dobransku pa uz Desnu reku. Desna, duža sastavnica Dobranske reke zove se Leva reka 62.

25 (2). Desna reka

Tako se na karti, u kvadrantu Petrovac, zove lijevi, južno usmjereni pritok Jošaničke reke koja s Homoljskih planina, poznatih po veoma razvijenom stočarstvu,⁶⁶ teče prema jugu i utječe u Mlavu. Ima upravo izgled lijeve izvorišne sastavnice one tekućice koja nastaje u selu Jošanici, ali se, sudeći po karti, ime Jošaničke reke proteže i na desnu, podjednako dugu izvorišnu sastavnicu (naime, na karti ta sastavnica nije označena imenom).

Iz sela Jošanice kreću tri puta do pastirskih, u novije doba djelomično i stalnih stanova u izvorištima Desne i Jošaničke reke: desni vodi tik uz Desnu reku; srednji ide razvodnicom Desne i Jošaničke reke, ali bliže korita Desne reke; lijevi prati korito Jošaničke reke s izvanjske, zapadne strane, na udaljenosti od 0,5 do 1 km.

26 (3). Desna reka

Tako se na karti, u kvadrantu Donji Milanovac, zove lijeva, izlomljena i upadljivo duža izvorišna sastavnica sjeverno usmjerene Male reke, tekućice koja nastaje na mjestu udaljenu oko 7 km zapadno od Donjega Milanovca. Izvire pod vrhom brda Omana (770 m), relativno blizu mjesta gdje izvire i Leva reka 63 kao desna izvorišna sastavnica. S raskršća blizu mjesta gdje se te dvije sastavnice sastaju kreće desni krak puta uz Desnu reku, ali se od nje, izbjegavajući prijelaz preko njezinih pritoka, ubrzo dosta udalji.

27 (4). Desna reka

Tako se na karti, u kvadrantu Donji Milanovac, zove pretposljednji, ali od posljednjega triput duži lijevi pritok sjeverno usmjerene Crnajske reke. Izvire pod selom Gornjanima. Utječe u Crnajsku reku u selu Crnajci, udaljenu oko 20 km južno od Donjega Milanovca. Iz sela Crnajke vodi u Gornjane bolji put koji ide paralelno s Desnom rekam na udaljenosti od 0,5 do 1 km, a i prečac koji se čvrsto drži Desne reke. U istom selu utječe u Crnajsku reku, ali s njezine desne strane, i podjednako duga Leva reka 64.

28 (5). Desna reka

Tako se na karti, u kvadrantu Prokuplje, zove lijeva, duža izvorišna sastavnica sjeverno usmjerene Srndaljske reke, tekućice koja se spušta sa sjeverne strane Velikoga Jastrepca. Izvire pod vrhom visokim 1363 m. Teče kroz šumovito područje. Nakon 4 km toka sastaje se s Levom re-

⁶⁶ Usp. *EJ*, s. v. *Homoljske planine*.

kom 67 kao desnom izvorišnom sastavnicom Srndaljske reke, na mjestu udaljenu oko 3,5 km jugozapadno od sela Srndalja. Iako je područje kojim teče šumovito, nad njezinim izvorom ima nešto pastirskih koliba jer se malo zapadnije nalazi područje bez šumskoga pokrivača. Do njih iz Srndalja vodi put paralelno uz Srndaljsku i Desnu reku, na udaljenosti do 1 km.

29 (6). Desnača

Na karti taj potamonim nije zabilježen, ali se, na osnovi onoga što kaže Rista Nikolić, autor antropogeografske studije o Krajištu i Vlasini, može reći da se tako zove jedna od dviju tekućica (druga je Levača 72) koje izvire u planinskom području blizu bugarske granice i sastaju se u stočarskom selu Kalni, udaljenu oko 27 km jugoistočno od Vlasotinaca.⁶⁷

Na karti je, u kvadrantu Bosiljgrad, desna, kraća sastavnica Kalnske reke bezimena, a lijeva, duža zove se Proslapskom rekam. Put vodi i uz jednu i uz drugu sve do njihovih izvora i dalje.

— *ojkonimi*:

^a30 (7). Desnice

Na karti taj ojkonom nije zabilježen, ali se na osnovi *RjJAZU* može reći da se tako zove mjesto »u okrugu biogradskom«.⁶⁸ Vjerojatno je to prezime, odnosno pluralni oblik prezimena, u toponimnoj funkciji.

^a31 (8). Desnice

Na karti taj ojkonom nije zabilježen, ali se na osnovi *RjJAZU* može reći da se tako zove mjesto u okrugu požarevačkom.⁶⁹ Vjerojatno je to prezime, odnosno pluralni oblik prezimena, u toponimnoj funkciji.

— *ostali toponimi*:

32 (9). Desna čuka

Na karti taj toponim nije zabilježen. U *RjJAZU* kaže se da se njime označuje »šumovito mjesto . . . u okrugu niškom«.⁷⁰ Kako se imenica *čuka* upotrebljava u Srbiji u značenju 'brdo, brdski vrh', može se zaključivati da se tim toponimom, zapravo, označuje šumovito brdo »u okrugu niškom«.

f) na području Makedonije:

— *potamonimi*:

33 (1). Desna reka

Na karti taj potamonim nije zabilježen, ali se na osnovi *PVT* može reći da se tako zove desni prtok tekućice Babune, onaj koji je poznat i

⁶⁷ Usp. R. T. Nikolić, *Krajište i Vlasina*, SEZb, knj. XVIII, Beograd 1912, str. 51.

⁶⁸ Usp. *RjJAZU*, s. v. *Desnice*.

⁶⁹ *Ib.*, s. v. *Desnice*.

⁷⁰ *Ib.*, s. v. *Desna čuka*.

pod istim imenom *Babuna*.⁷¹ Izgleda da je to onaj Babunin desni pritok koji je na karti, u kvadrantu Skoplje — Veles, zabilježen pod imenom *Bela voda*. Kako nisam siguran da je tako, ne mogu o toj tekućici reći ništa više.

— *ojkonimi*:

Nisam zabilježio nijedan.

— *ostali toponimi*:

Nisam zabilježio nijedan.

2. »DESNI« TOPONIMI POTENCIJALNO ZASNOVANI NA KONTINUANTI LAT. *dirēctus* ILI **dērēctus*

Na jugoslavenskom području zabilježio sam samo 2 zemljopisna objekta čija bi imena spadala u tu skupinu, od kojih po 1 na području Slovenije i Hrvatske:

a) *na području Slovenije*:

— *potamonimi*:

34 (1). *Dreta*

Tako se na karti, u kvadrantima Ljubljana i Celje, zove desni pritok rijeke Savinje. *Dreta*, je duga oko 24 km.⁷² Izvire u Kamniškim planinama, na prijevoju Črnivecu, visoku 902 m. Teče najprije prema sjeveroistoku, zatim prema istoku, a onda opet prema sjeveroistoku i drži se ponajviše desnoga ruba doline nad kojom se s južne strane uzdižu obronci strme i visoke planine Menine (1508 m).

Dreta se u povijesnim dokumentima spominje g. 1243 (*super fluvio Driete*), zatim 1340 (*die Driet*), 1524 (*der Trijet*), 1796 (*Fluss Drieth*). Danas se njezino ime javlja u oblicima *Dreta* i *Dretja*.⁷³ Dickenmann joj je ime uspoređivao s imenom ličke ponornice *Dretulje* 35 i u njemu vidio imenicu *dreta* u značenju 'obučarski konac',⁷⁴ koja se izvodi od stvnjem. i srvnjem. *drāt*.⁷⁵ Bezljaj se detaljno osvrće na to ime i zaključuje da je ono vjerojatno predslavenskoga porijekla, ali ističe da mu njegovo poblize porijeklo nije jasno.⁷⁶

Na to da bi *Dretino* ime moglo biti u vezi s kontinuantom lat. *dirēctus* ili **dērēctus* upućuje činjenica da je *Dreta* desni pritok rijeke Savinje i ove dvije činjenice:

71 Usp. PVT, str. 138—139. i 212.

72 Usp. EJ, s. v. *Dreta*.

73 Usp. F. Bezljaj, SVI, s. v. *Dreta*.

74 Usp. E. Dickenmann, *Studien...*, s. v. *Dretulja*.

75 Usp. RĴJAZU, s. v. *dretva*; P. Skok, ERHSJ, s. v. *dretva*; F. Bezljaj, ESSJ, s. v. *dreta*.

76 Usp. F. Bezljaj, SVI, s. v. *Dreta*.

1. Pokraj Drete je, od njezina izvora pa sve do ušća, vodio vrlo značajni srednjovjekovni put, koji je povezivao Italiju i Podunavlje. Prolazio je kroz nekada glašoviti Gornji Grad kao najvažnije naselje u njezinoj dolini.⁷⁷

2. Do u XII. st. Gornji je Grad u Dretinoj dolini bio središte alodijalnoga imanja obitelji Chagere («oko 100 ministerijala i oko 500 nevoljnika»). Kad je to imanje poklonom došlo u posjed akvilejske crkve, akvilejski je patrijarha g. 1140. u Gornjem Gradu osnovao benediktinsku opatiju, opatiju koja je imala svojih posjeda »i u Kranjskoj i Furlaniji«. Slava te opatije bila je tako velika da je Gornji Grad trebao postati i sjedištem biskupije, i to još g. 1237, što znači preko dva stoljeća prije osnutka biskupije u Ljubljani.⁷⁸

Dakle, budući da je Dreta desni pritok Savinjin i budući da su Furlani uza nju prolazili i živjeli mnogo prije nego se ona dokumentirano spominje, može se pomišljati da se u njezinu imenu krije furlanski pridjev *dret* 'desni', odnosno da je furl. *Dret* (tj. *flum* ili *riu*) > sln. *Dreta*.

b) *na području Hrvatske:*

— *potamonimi:*

35 (1). *Drètulja*

Dretuljom se na karti, u kvadrantu Karlovac, zove ponornica u dobro naseljenom Plaškom polju u Lici. Dretulja je duga oko 8 km. Teče najprije prema sjeveroistoku (oko 2 km), a onda prema jugoistoku (oko 6 km). Na mjestu gdje zaokreće prema jugoistoku, utječe u nju sa sjeverozapada lijevi pritok Vrnjika, koji je od Dretuljine prve dionice bar četiri puta duži, ali po količini vode ipak slabiji. Ušće se Vrnjike u Dretulju nalazi malo sjevernije od Plaškoga, upravo oko 300 m sjeveroistočno od crkve u Plaškom koja kartografima služi kao trigonometrijska i visinska točka (kota 385). Gledano osobito s toga mjesta, Dretulja i Vrnjika podsjećaju na slovo Y nagnuto na desnu stranu, kojem su gornji krakovi, a pogotovu lijevi, znatno produženi, a lijevi još i svinut ulijevo.

Dretulja se u povijesnim dokumentima spominje g. 1481 (u kojem obliku, nije mi poznato),⁷⁹ zatim 1609 (*an dennen wässern Dretulä vnd Jhesenizü*).⁸⁰ Maretić je njezino ime povezivao s potamonimom *Drut* pod kojim je poznat jedan Dnjeprov desni pritok.⁸¹ Dickenmann je u tom imenu nazrijevao ili imenicu *dreta* 'obučarski konac', koju je vidio i u imenu slovenske tekućice Drete 34, ili osobno ime *Dretillo*, koje je po-

⁷⁷ Usp. EJ, s. v. *Gornji Grad i Kamnik; Historijski atlas*, VI. izdanje, Zagreb 1972, str. 19. i 26.

⁷⁸ Usp. EJ, s. v. *Gornji Grad*.

⁷⁹ Usp. R. Lopašić, *Hrvatski urbari*, sv. I, Zagreb 1894, str. 47, bilj. 2. Dretuljino se ime tu spominje u hrvatskom sažetku jedne neobjavljene isprave iz g. 1481.

⁸⁰ Usp. R. Lopašić, *Spomenici hrvatske Krajine*, knj. I, Zagreb 1884, str. 380.

⁸¹ Usp. T. Maretić, *Imena rijeka ...*, str. 3.

tvrdeno u Dubrovniku g. 1080.⁸² Bezljaj smatra da su potamonimi *Dreta* i *Dretulja* vjerojatno predslavenskoga porijekla, ali ističe da mu njihovo poblize porijeklo nije jasno.⁸³

Budući da je Dretulja doista desna tekućica u odnosu na Vrnjiku kao svoj jedini lijevi pritok i da po količini vode, odnosno po »jačini« u odnosu na tu drugu tekućicu podsjeća na odnos čovječje desnice prema lijevoj, smije se pomišljati da se u tom potamonimu odražava kontinuanta lat. *dīrēctus* ili *dērēctus*, dakako, u značenju 'desni'. Ali koja kontinuanta?

Treba imati na umu da Dretulja teče poljem u planinskom području i da je na tom području, koje je od kraja XII. st. pripadalo krčkim knezovima (kasnijim Frankopanima), vjerojatno bilo srednjovjekovnih Vlaha. O prisutnosti tih Vlaha na istočnoj granici Krbave u XIV. st. govori činjenica da g. 1373. papa Grgur XI. spominje »maïorem Vlachiam, circa metas Bosnae in Absan (!) et Corbauia«. ⁸⁴ Na tom se području, upravo na ušću Unca u Unu, spominje od g. 1448. lapački župni grad Rmanj čije ime Skok tumači kao »ostatak vlaške toponomastike, vlaških pastirskih kretanja po Balkanu«. ⁸⁵ Vlasi se prije dolaska Turaka spominju i na drugim mjestima u Lici, npr. g. 1421. kod ličke Ostrovice, udaljene oko 6 km sjeveroistočno od Gospića. ⁸⁶ Ako se uzme da su pastirski Vlasi krenuli prema zapadu ubrzo nakon osvajačkoga pohoda cara Samuela, dakle ubrzo nakon g. 998, ⁸⁷ može se pretpostaviti da ih je u Lici, pa i u okolini Plaškoga bilo prije g. 1481. kad se Dretulja prvi put spominje. Dakle, smije se pomišljati na mogućnost da Dretuljino ime potječe od strum. **Drehtul* ili *Dreptul*, tj. od imena sastavljena od pridjeva **dreht* (prijelazni oblik od lat. **dērēctus* do rum. *drept*) ⁸⁸ ili *drept* 'desni' i člana *ul* koji služi i za poimeničavanje (za *pt* > *t* usp. **nasupti* > *nasuti*; za *ul* > *ulja* usp. srgrč. *hrysóboyllon* > *hrisovul* > *hrisovulja*). Dapače, Valentin Putanec smatra tu mogućnost sasvim realnom.

B. »LIJEVI« TOPONIMI

Zemljopisnih objekata u čijim se imenima pojavljuje pridjev u značenju 'ljevi' ili čija su imena mogla nastati poimeničavanjem takva pridjeva zabilježio sam na jugoslavenskom području svega 71. S obzirom na etimološku srodnost pridjeva koji se pojavljuju u tom značenju oni se mogu podijeliti u dvije podskupine:

⁸² Usp. E. Dickenmann, *Studien...*, s. v. *Dretulja*.

⁸³ Usp. F. Bezljaj, *SVI*, s. v. *Dreta*.

⁸⁴ Usp. T. Smičiklas, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, knj. XIV, Zagreb 1916, str. 528.

⁸⁵ Usp. P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *Rmanj*.

⁸⁶ Usp. S. Pavičić, *Seobe i naselja u Lici*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 41, Zagreb 1962, str. 43; D. Mandić, *Rasprave i prilozi iz stare hrvatske povijesti*, Rim 1963, str. 553—554.

⁸⁷ Usp. D. Mandić, o. c., str. 554.

⁸⁸ Usp. P. Skok, *Osnovi romanske lingvistike*, sv. II, Zagreb 1940, str. 92.

1. toponimi u kojima se kao jedan od dvaju ili, izuzetno, triju članova pojavljuje baš kontinuant praslavenskoga pridjeva *lěvъ ili koji su mogli nastati poimeničavanjem baš kontinuantе toga pridjeva;

2. toponimi koji su mogli nastati poimeničavanjem kontinuantе praslavenskoga pridjeva *šujъ.

1. »LIJEVI« TOPONIMI POTENCIJALNO ZASNOVANI NA
KONTINUANTI PRASL. *lěvъ

Zemljopisnih objekata čija bi imena spadala u tu podskupinu zabilježio sam na jugoslavenskom području svega 53:

a) na području Slovenije:

— potamonimi:

36 (1). Levica

Na karti taj potamonim nije zabilježen. Bezlaj konstatira da se tako zove Savinjin lijevi pritok Struga »v zgornjem toku«,⁸⁹ a i Savinjin lijevi pritok »med Bolsko in Ložnico«,⁹⁰ koji se na karti, u kvadrantu Celje, ne može identificirati drugačije nego kao ista Struga u cjelini.⁹¹ Ime *Levica* bilo bi, dakle, drugo ime jugoistočno usmjerenoga Savinjina lijevoga pritoka Struge.

Na osnovi karte može se zaključiti da Struga ili Levica nije baš pravi lijevi pritok rijeke Savinje, nego više sporedno, lijevo i znatno uže korito te rijeke u Savinjskoj dolini (zapadno od Celja), korito koje nastaje na području sela Podvina i u koje, oko 2 km nizvodno, u selu Polzeli, utječe s lijeve strane potok dug oko 1,7 km. Na taj zaključak upućuje i potamonim *Struga* kao poznatije ime iste tekućice, jer u njemu, kako mislim, ne treba prepoznavati slovenski apelativ *struga* u značenju 'das Rinnsal, Strombett',⁹² nego slovenski apelativ *struga* u obavjesnijem značenju 'riječni rukav'.⁹³ To sporedno Savinjino korito dugo je oko 12 km, a udaljuje se od njezina glavnoga korita najviše 0,8 km. Iz Podvina, gdje to sporedno korito nastaje, vodi uza nj put koji se nad Polzelom račva, tako da mu lijevi krak ide uz njegovu lijevu obalu, do polovine njegove

89 Usp. F. Bezlaj, *SVI*, s. v. *Struga*.

90 *Ib.*, s. v. *Levica*.

91 Na karti razmjera 1:100.000, kojom se je kao osnovnim pomagalom služio i Bezlaj, razabire se da između ušća Bolske i Ložnice utječu u Savinju s lijeve strane upravo dva pritoka: Struga i Lava. Budući da Bezlaj u *SVI* s. v. *Lava* spominje tu *Lavu*, a ne kaže da se ona zove i *Levica*, mora se zaključiti da se informacija o Levici kao lijevom pritoku Savinje odnosi baš na Strugu za koju Bezlaj u *SVI* s. v. *Struga* kaže da se »v zgornjem toku« zove *Levica*.

92 Usp. F. Bezlaj, *SVI*, s. v. *Struga*.

93 Usp. S. Škerlj i dr., *Slovenačko-srpskohrvatski rečnik*, 2. dopunjeno izdanje, Beograd — Ljubljana 1975, s. v. *struga*. — Korisno je ovdje upozoriti da imenicu *struga* poznaje u tom drugom značenju i Ivan Belostenac, hrvatski leksikograf iz XVII. st. (Usp. *RjJAZU*, s. v. 2. *struga*.)

dužine, odnosno do manjega sela koje se zove Dobrteša Vas (onda se od njega udaljuje), dok mu desni krak prelazi preko njega i Savinje i ide s desne strane Savinje.

Bezljaj upozorava da postoji i »neka slovanska antroponimična baza **Lěvъ*«, ali ipak iznosi da je potamonim *Levica* vjerojatno zasnovan na pridjevu *levi* 'link'.⁹⁴ U prilog mišljenju da je taj potamonim zasnovan na pridjevu *levi* govorila bi neizravno, ali zorno i činjenica da se lijevi riječni rukav ličke ponornice Gacke zove imenom *Švica 95*, tj. imenom koje je također zasnovano na pridjevu u značenju 'lijevi' i koje je s njim u tvorbenom pogledu istovjetno.

— *ojkonimi*:

Nisam zabilježio nijedan.

Napomena. Na karti su, doduše, na području Slovenije zabilježena ova tri ojkonima: *Levec* 'selo udaljeno oko 3 km zapadno od Celja' (kvadrant Celje), *Levic* 'zaselak udaljen oko 5 km južno od Slovenske Bistrice' (kvadrant Rogatec), *Levič* 'zaselak od tri-četiri kuće, udaljen oko 3 km jugozapadno od Slovenjega Građeca' (kvadrant Celje). Bezljaj, svakako s pravom, odbacuje mogućnost da su ojkonimi *Levec* i *Levič*, što znači i ojkonim *Levic* (jer se on, mislim, izgovara jednako kao i *Levec*), zasnovani na kontinuantu pridjeva **lěvъ*. On pomišlja da se u njima (i nekim drugim toponimima i prezimenima) krije »neka slovanska antroponimična baza **Lěvъ*«. ⁹⁵ Budući da su ti ojkonimi zabilježeni na štajerskom (*Levec*, *Levic*) i koruškском području (*Levič*), gdje se glas *h* može katkad i izgubiti,⁹⁶ meni se čini vjerojatnijim da su se oni razvili od slovenskoga apelativa *hlevec* 'stajica, pojatica' koji je, inače, zastupljen u slovenskoj toponimiji,⁹⁷ odnosno od istoznačnoga slovenskoga apelativa **hlevič*.

— *ostali toponimi*:

Nisam zabilježio nijedan.

⁹⁴ Usp. F. Bezljaj, *SVI*, s. v. *Levica*.

⁹⁵ *Ib.*, s. v. *Levica*.

⁹⁶ Istina, Ramovš je konstatirao da se glas *h* gubi samo u štajerskom prekomur-skom dijalektu, i to vrlo često, osobito na početku sloga: *lâd*, *râst*, *vâla* itd. (Usp. F. Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*, VII. *Dialekti*, Ljubljana 1935, str. 190.) Da se je taj glas na početku sloga mogao katkad izgubiti i u drugim štajerskim dijalektima, svjedoči imenička inačica *čj* (< *hčj*), koja je zabilježena na istočnoštajerskom i prekomurskom području, i imeničke inačice *hrbud*, *hrbud*, *rabud*, *rabuda*, *rabudje*, koje su zabilježene na štajerskom području, posebno u Slovenskim goricama. (Usp. F. Bezljaj, *ESSJ*, s. v. *hči* i *hrbud*.) Ramovševa konstatacija da se glas *h* ov začetku zloga, med vokali in sonorniki« izgovara u koruškim dijalektima kao grleni glas (usp. F. Ramovš, o. c., str. 4), upućuje na zaključak da se je taj glas mogao katkad izgubiti i u tim dijalektima.

⁹⁷ Usp. F. Bezljaj, *SVI*, s. v. *Hlevščica*; F. Bezljaj, *ESSJ*, s. v. *hlev*.

b) na području Hrvatske:

— potamonimi:

Nisam zabilježio nijedan.

— ojkonimi:

⁹⁸37 (1). Levak

Na karti se, u kvadrantu Zagreb, tako zove zaselak na području sela Resnika, udaljen oko 7,5 km istočno od zagrebačkoga središta. Budući da su u selu Resniku živjele g. 1948. četiri obitelji koje su nosile prezime Levak,⁹⁸ može se zaključiti da se tu, zapravo, radi o prezimenu u topnimnoj funkciji.

38 (2). Lije vi Dubravč ak

Tako se na karti, u kvadrantu Čazma, zove selo s lijeve strane Save, južno od Ivanić-Grada. Spominje se pod istim imenom (*Dubravčak Lievi*) i g. 1866. Sučelice se njemu na desnoj strani Save nalazi selo Desni Dubravčak 6.

39 (3). Lijevo Željezno

Tako se na karti, u kvadrantu Čazma, zove selo s lijeve strane Save, južno od Ivanić-Grada, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. Spominje se pod istim imenom (*Željezno Lievo*) i g. 1866. Sučelice se njemu na desnoj strani Save nalazi selo Desno Željezno 7.

40 (4). Lije va Luka

Tako se na karti, u kvadrantu Čazma, zove selo s lijeve strane Save, južno od Ivanić-Grada, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. Spominje se pod istim imenom (*Luka Lieva*) i g. 1866. Sučelice se njemu na desnoj strani Save nalazi selo Desna Luka 8.

41 (5). Lijevo Trebarjevo

Tako se na karti, u kvadrantu Čazma, zove selo s lijeve strane Save, južno od Ivanić-Grada, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. Spominje se pod istim imenom (*Trebarjevo Lievo*) i g. 1866. Sučelice se njemu na desnoj strani Save nalazi selo Desno Trebarjevo 9.

42 (6). Lije va Martinska Ves

Tako se na karti, u kvadrantu Čazma, zove selo s lijeve strane Save, južno od Ivanić-Grada, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. Spominje se pod istim imenom (*Martinska Ves Lieva*) i g. 1866. Sučelice se njemu na desnoj strani Save nalazi selo Desna Martinska Ves 10.

⁹⁸ Usp. LPH, s. v. Levak.

43 (7). Lijevo Sredičko

Tako se na karti, u kvadrantu Zagreb, zove selo s lijeve strane Kupe, jugoistočno od Pisarovine. G. 1866. spominje se pod imenom *Sredičko*, ali kao selo u Zagrebačkoj županiji. Sučelice se njemu na desnoj strani Kupe nalazi selo Desno Sredičko 11.

44 (8). Lijevi Štefanki

Tako se na karti, u kvadrantu Zagreb, zove selo s lijeve strane Kupe, jugoistočno od Pisarovine, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. G. 1866. spominje se pod imenom *Štefanki*, ali kao selo u Zagrebačkoj županiji. Sučelice se njemu na desnoj strani Kupe nalazi selo Desni Štefanki 12.

45 (9). Lijevi Degoj

Tako se na karti, u kvadrantu Petrinja, zove selo s lijeve strane Kupe, jugoistočno od Pisarovine, ali nešto nizvodno od prethodnoga sela. G. 1866. spominje se pod imenom *Degoj*, ali kao selo u Zagrebačkoj županiji. Sučelice se njemu na desnoj strani Kupe nalazi selo Desni Degoj 13.

Napomena 1. Vidi napomenu nakon toponima br. 13.

Napomena 2. Na karti je na području Hrvatske (kvadrant Zagreb) zabilježen i ojkonom *Levi*. Njime se označuje skupina od tri-četiri kuće, udaljena oko 4 km sjeverno od sela Posavskih Brega, koje se nalazi blizu Ivanić-Grada. Zbog nedostatka gramatičkih podataka, moglo bi se pomisliti da se i u tome ojkonomu krije pridjevi *levi*, odnosno da je to ojkonom tipa *Novi*. Ta pomisao mora biti odbačena jer nije nimalo vjerojatno da bi u blizini sela koje se zove *Lijevi Dubravčak* — da druga obližnja sela s atributom *lijevi* i ne spominjem — mogao postojati zaselak pod eliptičnim imenom *L(ij)evi*. No, ako se u tome ojkonomu ne krije pridjev *levi*, kako ga, onda, valja tumačiti? Budući da taj ojkonom označuje malu, osamljenu skupinu kuća na rubu prostranoga pašnjaka, može se doći do zaključka da se u njemu vjerojatno krije pluralni oblik imenice (*h*)*lev* 'staja, pojata'.⁹⁹

— ostali toponimi:

46 (10). Levača

Na karti se, u kvadrantu Đurđevac, tako zove plantaža s lijeve strane Drave na području sela Repaša, koje se nalazi oko 10 km sjeverno od Đurđevca. Udaljena je od Dravina korita manje od 1 km. Prema njoj se s desne strane Drave nalazi plantaža Gabajeva greda odnosno Šušinski berek.

⁹⁹ Naknadno sam (25. XI. 1977) iz pošte u Posavskim Bregima dobio preko telefona podatak — dala mi ga je poštanska službenica Marija Tvrđović koja u tom selu živi od g. 1961 — da toponim *Lčvi* (lokativ, dakako u poštokavljenu obliku, *na Lévíma*) označuje »dio polja ili pašnjaka s nekoliko skloništa u koja se sklanjaju pastiri za nevremena«. Dakle, taj podatak ide u prilog iznesenom mišljenju o porijeklu i značenju toga toponima.

Napomena. Na karti je na području Hrvatske (kvadrant Rab) zabilježen i toponim *Leva*, upravo *Rt Leva*. Njime je označen rt na području Velikoga Lošinja, s lijeve strane luke ako se iz nje isplovljava na pučinu. Budući da Veliki Lošinj pripada području na kojem se rt rado označuje talijanizmom *punta*, moglo bi se pomišljati da izvorno ime toga rta dolazi, zapravo, u obliku *Punta leva* ili *Leva punta* i da je zasnovano na pridjevu *levi*. Međutim, terensko istraživanje izvršeno g. 1954. dokazuje da je taj rt nazvan prezimenom obitelji kojoj je pripadala vila na rtu.¹⁰⁰ Da je tako, neizravno potvrđuje i podatak da su od pet obitelji koje su u Hrvatskoj g. 1948. nosile prezime *Leva*, četiri živjele u Velikom Lošinju.¹⁰¹

c) na području Bosne i Hercegovine:

— potamonimi:

47 (1). Lijeva rijeka

Tako se na karti, u kvadrantu Prozor, zove desna izvorišna sastavnica istočno usmjerene Fojničke rijeke, sastavnica koja je poznata i pod imenom *Požarna*.¹⁰² Izvire jugozapadno od vrha Matorca, blizu pastirskoga stana Lijevē Rijekē 48, i teče većinom prema sjeveru, a u donjem dijelu toka — prema sjeveroistoku (u nju s lijeve strane, blizu njezina ušća, utječe potok Borovnica). Druga, se sastavnica Fojničke rijeke, koja je u donjem dijelu toka usmjerena jugoistočno, zove Jezernica (u nju s lijeve strane, blizu njezina ušća, utječe potok Razdolje).

Uz obje sastavnice vode iz doline Fojničke rijeke putovi. Lijevi put ide upravo tik uz Lijevu rijeku, ali se na karti ne vidi da dopire baš do spomenutoga pastirskoga stana.

Napomena. Popis toponima kojim se služim sugerira da na području Bosne postoji i potamonim *Livac*, koji bi se odnosio na desni pritočić rijeke Bosne, južno od Doboja, i koji bi se mogao dovesti u vezu s ilkavskim oblikom pridjeva *lijevi*. Međutim, u derventskom kvadrantu karte izdanu još g. 1935. može se umjesto *Livac* pročitati *Lipac* (i selo kroz koje taj potok protječe zove se *Lipac*).

— ojkonimi:

48 (2). Lijeva Rijeka

Tako se na karti, u kvadrantu Konjic, zove pastirski stan koji se nalazi s lijeve strane Lijeve rijeke 47, oko 200—300 m nizvodno od njezina izvora.¹⁰³

¹⁰⁰ Usp. *Toponimika zapadne Istre, Cresa i Lošinja*, Anali Leksikografskoga zavoda, sv. 3, Zagreb 1956, str. 158, s. v. *Vila*. Tu se vidi da je taj rt poznat i pod imenom *Vžla*.

¹⁰¹ Usp. *VLPH*, s. v. *Leva*.

¹⁰² Usp. i J. Popović, *Ljetni stanovi (staje) na planinama Vranici, Matorcu i Šćitu*, Glasnik Zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu, god. 42, sv. 1, Sarajevo 1930, str. 149; M. S. Filipović, *Značenje . . .*, str. 153. Na karti je ime te tekućice zabilježeno u obliku *Leva r*.

¹⁰³ Usp. i J. Popović, o. c., str. 151. i 155. Na karti je ime toga stana zabilježeno u obliku *Lijeva Reka*.

49 (3). Lijeva Varoš

Pod tim je imenom bila poznata jedna od dviju zborničkih varoši u XVII. st. Druga se zbornička varoš zove tada Desna Varoš ili Varoš Džebhana (17). Obje varoši spominje pod tim imenima g. 1664. turski putopisac Evlija Čelebija.¹⁰⁴

Napomena. Popis toponima kojim se služim sugerira da na području Bosne postoji još jedan ojkonom koji bi se mogao dovesti u vezu s ikavskim oblikom pridjeva *lijevi*: ojkonom *Liva*. On bi se odnosio na zaselak sela Jasenovi Potoci, udaljen oko 15 km zapadno od izvora rijeke Plive. Međutim, u jajačkom kvadrantu karte izdanu g. 1949. može se umjesto *Liva* pročitati *Lipa* (u blizini toga ojkonima zabilježeni su i oronimi *Lipovi vrh* i *Lipovac*).

— ostali toponimi:

50 (4). Lijevo brdo

Tako se na karti, u kvadrantu Kladanj, zove brdo protegnuto uz lijevu stranu potoka Hrastovca koji, praćen putom, teče u smjeru zapad — istok. Visoko je 1126 m. Udaljeno je oko 11 km zapadno od Klalnja, odnosno oko 5 km istočno od Podsokola kao najbližega naselja (Podsokol je zaselak sela Magulicē).

d) na području Crne Gore:

— potamonimi:

51 (1). Lijeva rijeka

Tako se na karti, u kvadrantu Kolašin, zove desna, kraća izvorišna sastavnica jugozapadno usmjerene Svinjače, tekućice koja protječe kroz Kolašin i utječe u Taru. Lijeva, duža izvorišna sastavnica Svinjače zove se *Mušovića rijeka*. Te dvije sastavnice, koje izviru pod vrhovima visokim i preko 2000 m, stvaraju Svinjaču u selu koje se zove *Mušovića Rijeka*. Oko područja kojim teku nalazi se mnogo pastirskih koliba. Do njih iz Kolašina vodi put: njegov desni krak ide tik uz Svinjaču i onda uz Mušovića rijeku, dok njegov lijevi krak ide paralelno sa Svinjačom i onda Lijevom rijekom na udaljenosti od 0,5 do 1 km.¹⁰⁵

52 (2). Lijeva rijeka

Tako se na karti, u kvadrantu Peć, zove desna izvorišna sastavnica jugozapadno usmjerene Veličke rijeke. Izvire pod vrhom Vaganicom, nešto zapadnije od glasovitoga planinskoga prijevoja na Čakoru. Teče podnožjem prostranoga brda. Sastaje se u selu Velikoj s podjednako dugom Desnom rijekom 21 kao lijevom izvorišnom sastavnicom Veličke rijeke.

¹⁰⁴ Usp. Evlija Čelebija, *Putopis*, str. 477—478.

¹⁰⁵ Ime Lijeve rijeke o kojoj je ovdje riječ zabilježeno je na topografskoj karti, bez sumnje, u pogrešnom obliku *Leva r.* Usp. i M. S. Filipović, *Značenje...*, str. 152.

Poriječje tih sastavnica upravo obiluje pastirskim kolibama. Glavni put vodi iz Velike na Čakor upravo uz Lijevu rijeku.¹⁰⁶

53 (3). Ljevaja

Tako se na karti, u kvadrantu Kolašin, zove desni, jugoistočno usmjereni pritek riječice Nožice koja teče kroz vasojevički kraj Lijevu rijeku 61. Stvaraju je upravo dvije podjednako duge izvorišne sastavnice: desna je na karti označena imenom *Ljevaja* (to se ime odnosi na cijeli pritek tekućice Nožice), a lijeva na karti nije označena imenom. Te se dvije sastavnice sastaju poviše sela Ljevaje 60, koje se nalazi oko 1 km daleko od ušća potoka Ljevaje u Nožicu.¹⁰⁷

Iz sela Ljevaje važniji put vodi tik uz potok Ljevaju.

54 (4). *Ljevak

Tako se, vjerovatno, zove desna izvorišna sastavnica sjeveroistočno usmjerene kratke tekućice, kraće od 2 km, koja nastaje u selu Bistrici, udaljenu oko 20 km sjeverno od Kolašina. Ljevaja se izvorišna sastavnica te tekućice zove *Bistrica*.

Na *Ljevaku rade dvije vodenice i jedna pilana, a na Bistrici nema takvih objekata. I uz *Ljevak, koji je dug oko 5 km, i uz Bistricu, koja je od njega nešto kraća, vodi iz sela Bistrice strmi put do pastirskih stanova na planini Sinjajevini, koji su smješteni odmah nad izvorištima tih sastavnica i kojih ima mnogo više nad *Ljevakovim izvorištem.

Potamonim **Ljevak* zabilježen je na karti, u kvadrantu Kolašin, upravo u obliku *Levok*, ali vjerujem da ne griješim kad uzimljem da on izvorno glasi *Ljevak*. Na taj zaključak upućuje realna pretpostavka da bi taj potamonim morao biti slavenskoga porijekla, kao i potamonim *Bistrica*, i činjenica da je sufiks *-ok* neživ praslavenski sufiks koji je služio samo u tvorbi radnih imenica (*svjedok*, *snubok*) i pridjeva (*dubok*, *visok* itd.).¹⁰⁸

55 (5). Ljevaš

Tako se, po Andriji Jovićeviću, zove posljednji desni, jugozapadno usmjereni pritek tekućice Komorače,¹⁰⁹ onaj koji u tu tekućicu utječe na mjestu udaljenu oko 2 km sjeverno od Plava i koji je na karti, u kvadrantu Peć, zabilježen pod imenom *Levoša*. Ljevaš je dug oko 4 km. Prima nekoliko kraćih pritoka, dugih do 1 km, i to samo s desne strane. Uza nj se, upravo s njegove desne strane, proteže selo Lijevi Meteh 59.

Uz Komoraču vodi put koji se kod Ljevaševa ušća u tu tekućicu račva: desni mu krak nastavlja uz Komoraču; srednji mu krak vodi u selo Desni Meteh 23, koje se nalazi nešto istočnije od sela Lijevoga Me-

106 Usp. i A. Jovićević, *Plavsko-gusinjska oblast*, SEZb, knj. XXI, Beograd 1921, str. 389.

107 Ime potoka i sela Ljevaje na karti se donosi, bez sumnje, u pogrešnom obliku *Levaja*. U *EJ*, s. v. *Lijeva Rijeka*, ime se sela spominje u obliku *Ljevaja*.

108 Usp. P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *-ok*.

109 Usp. A. Jovićević, o. c., str. 447.

teha 59, u dolini jednoga drugoga desnoga pritoka tekućice Komorače; lijevi mu krak vodi uz Ljevaš, kroz selo Lijevi Meteh 59, do pastirskih koliba koje se nalaze nad Ljevaševim izvorištem, na nadmorskoj visini oko 1700 m.

Kako je na karti Ljevaševo ime zabilježeno u obliku *Levoša*, to bi značilo da je on poznat i pod imenom *Ljevoša*. To drugo ime izgleda neobično, ali je moglo nastati poimeničavanjem pridjeva *lijevi* s pomoću nastavka *-oša*, slično kao što su nastale imenice *cvjetoša* 'cvjetasta, lisasta koza', *rogoša* 'rogata ovca ili koza', *kriloša* 'krilasta, tj. po truhu bijela svinja' itd.,¹¹⁰ odnosno slično kao što je, čini se, nastao i toponim *Krivoša* koji se spominje u *RjJAZU* kao »ime mjestu u Srbiji u okrugu valjevskom«.¹¹¹

— ojkonimi:

56 (6). Lijeva Rijeka

Tako se na karti, u kvadrantu Kolašin, zove središnje selo u vasojevičkom kraju Lijevoj rijeci 61. Smješteno je pod sastavcima Lopatske rijeke kao desne izvorišne sastavnice i Kovačičkoga potoka kao lijeve, podjednako duge izvorišne sastavnice, odnosno uz tekućicu koja je nizvodno od sastavaka poznata najprije kao *Rijeka*, a onda kao *Nožica*.¹¹²

Neobično je što se imenom *Lijeva Rijeka* zove selo, a ne i tekućica pod kojom je ili uz koju je smješteno. Činjenica da se desna izvorišna sastavnica zove rijekom (*Lopatska rijeka*), a lijeva potokom (*Kovačički potok*) upućuje na zaključak da je potamonimom *Lijeva rijeka* nekad označivana desna izvorišna sastavnica, ona koja se danas, po selu Lopatama kroz koje protječe, zove *Lopatskom rijekom*.

57 (7). Lijeva Rijeka

Tako se na karti, u kvadrantu Sjenica, zove zaselak koji je smješten s desne strane jednoga, na karti bezimenoga potočića što izvire pod brdom visokim 1357 m i utječe s desne strane u Đoički potok. Udaljen je oko 19 km istočno od Sjenice, odnosno oko 3,5 km sjeveroistočno od sela Brnjice.¹¹³

58 (8). Lijeva Rijeka

Na karti taj ojkonim nije zabilježen, ali se, na osnovi onoga što kaže Andrija Jovičević, može reći da se tako zove zaselak sela *Veličke* na čijem području tekućice Desna rijeka 21 i Lijeva rijeka 52 stvaraju Veličku rijeku. Andrija Jovičević ubraja ga, naime, među veličke zaseoke s desne strane Veličke rijeke.¹¹⁴

110 Usp. T. Maretić, *Gramatika* ..., str. 303.

111 Usp. *RjJAZU*, s. v. *Krivoša*.

112 Za imena spomenutih tekućica usp. B. Lalević i I. Protić, *Vasojevići u crnogorskoj granici*, SEZb, knj. V, Beograd 1903, str. 523.

113 Na karti mu je ime, zapravo, zabilježeno u obliku *Leva Reka*.

114 Usp. A. Jovičević, o. c., str. 538.

59 (9). Lije vi Meteh

Na karti se, u kvadrantu Peć, tako zove selo koje je smješteno na desnoj strani potoka Ljevaša 55 i koje je udaljeno oko 2 km sjeverno od Plaža.

60 (10). Ljevaja

Tako se na karti, u kvadrantu Kolašin, zove selo koje se nalazi na potoku Ljevaji 53 i koje je udaljeno oko 1 km od ušća toga potoka u Nožicu.

— ostali toponimi:

61 (11). Ljeva rijeka

Tako se na karti, u kvadrantu Kolašin, zove kraj u Vasojevićima koji se smatra kolijevkom toga plemena.¹¹⁵ U njemu se nalaze i tekućica Ljevaja 53, i selo Ljevaja 60, i selo Ljeva Rijeka 56.

e) na području Srbije:

— potamonimi:

62 (1). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Dobra, zove desna, duža, sjeverozapadno usmjerena izvorišna sastavnica Dobranske reke, tekućice koja u Dobri utječe u Dunav. Izvire pod brdom Šomrdōm (806 m), na kojemu ima pastirskih koliba. Do njih iz Dobre dopire put koji vodi tik uz Dobransku pa uz Levu reku. Ljeva, kraća sastavnica Dobranske reke zove se Desna reka 24.

63 (2). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Donji Milanovac, zove desna, pravija i kraća sastavnica sjeverno usmjerene Male reke, tekućice koja nastaje na mjestu udaljenu oko 7 km zapadno od Donjega Milanovca. Izvire pod sjeverozapadnom stranom brda Kamenice, relativno blizu mjesta gdje izvire i Desna reka 26 kao lijeva izvorišna sastavnica Male reke. S raskršća blizu mjesta gdje se te dvije sastavnice sastaju kreće lijevi krak puta do sastavaka, zatim se penje razvodnicom Leve i Desne reke i izlazi na put koji vodi u Majdanpek.

64 (3). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Donji Milanovac, zove posljednji i ujedno najduži, a, sudeći po vodenicama na njemu, i najznačajniji desni pritok sjeverno usmjerene Crnajske reke. Izvire pod zapadnom stranom planine Deli-Jovana, gdje ga stvaraju dvije važnije izvorišne sastavnice. Utječe u Crnajsku reku u selu Crnajci, udaljenu oko 20 km južno od

¹¹⁵ Usp. B. Lalević i I. Protić, o. c., str. 576.

Donjega Milanovca. Iz sela Crnajke vodi na Deli-Jovan put koji se čvrsto drži Leve reke i njezine desne izvorišne sastavnice. U istom selu utječe u Crnajsku reku, ali s njezine lijeve strane, i podjednako duga Desna reka 27.

65 (4). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Kruševac, zove desna izvorišna sastavnica južno usmjerene Godačičke reke. Izvire pod zapadnom stranom Gledičkih planina, upravo nad razbijenim selom Gledićem. Stvaraju ga dva potoka, na čijim je sastavcima smješten gledički zaselak Leva Reka 75. Teče kroz selo Gledić i na području toga sela sastaje se s lijevom, podjednako dugom sastavnicom Godačičke reke, sastavnicom koja se, po selu Bajčetini u svome izvorištu, zove Bajčetinska reka. U izvorištu i nad izvorištem Leve i Bajčetinske reke ima pastirskih koliba, do kojih vode putovi uz te tekućice.

66 (5). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Kruševac, zove desni pritok Zapadne Morave koji u nju utječe na mjestu udaljenu oko 27 km zapadno od Kruševca. Taj pritok izvire pod brdom Rogovima (513 m), kojemu je na karti zapadna strana prikazana kao pašnjak. Stvaraju ga dvije podjednako duge sastavnice. Na karti je ime *Leva reka* zabilježeno upravo uz desnu sastavnicu pa se može pretpostaviti da se je prvotno samo ona zvala Levom rekam. Utječe u Zapadnu Moravu nešto zapadnije od Trstenika, odnosno u istočnom dijelu sela Osaonice.

Iz sela Osaonice kreće tik uz Levu reku put. Taj se put zalijeće nekoliko stotina metara i uz lijevu sastavnicu, a onda se račva: njegov desni krak produžuje uz desnu sastavnicu sve dok ne izbije na pašnjak, dok njegov lijevi krak izbija na vrh brda, nad sam izvor Leve reke, gdje se pašnjačko područje završava.

67 (6). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Prokoplje, zove desna, kraća izvorišna sastavnica sjeverno usmjerene Srndaljske reke, tekućice koja se spušta sa sjeverne strane Velikoga Jastrepca. Ta sastavnica izvire pod vrhom Pogledom. Nakon 2,5 km toka sastaje se s Desnom rekam 28 kao lijevom izvorišnom sastavnicom Srndaljske reke, na mjestu udaljenu oko 3,5 km jugozapadno od sela Srndalja. Nad njezinim izvorom nema pastirskih koliba. S tim je u skladu i činjenica da iz Srndalja vodi uz Srndaljsku reku put (prati ga i šumska željeznica), ali ne skreće uz Levu, nego produžuje uz Desnu reku 28.

68 (7). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Kula, zove desna izvorišna sastavnica zapadno usmjerene Goleme ili Aldinačke reke. Nastaje sutokom Leskovčke reke i Bajnopečkoga potoka koji izvire na planinskom području blizu bu-

garske granice. Sastaje se s podjednako dugom Šipkovom rekom u donjem dijelu sela Aldinaca, na mjestu udaljenu oko 15 km istočno od Knjaževca. Na karti se vidi da obje sastavnice teku kroz područje na kojem ima i šume i pašnjaka, a i osamljenih kuća koje su vjerojatno pastirski stanovi. Iz Aldinaca uz obje sastavnice vode putovi na Staru planinu.¹¹⁶

69 (8). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Vranje, zove desna, duža izvorišna sastavnica jugozapadno pa sjeverozapadno usmjerene Tibuške reke, na području istočno od Vranja. Lijeva, kraća izvorišna sastavnica Tibuške reke zove se Manastirská reka. Sastavnice se sastaju podno sela Leve Reke 76 kroz koje protječe desna sastavnica. Uz obje sastavnice vodi put u planinsko selo Brezovicu koje je smješteno na području između njihovih izvora.

70 (9). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Debar, zove lijeva, duža izvorišna sastavnica sjeverozapadno usmjerene Brodske reke. Desna se, kraća izvorišna sastavnica te tekućice zove Duška reka. Objе te sastavnice, od kojih je svaka opet sastavljena od dviju sastavnica, izviru u šarplaninskom masivu: prva na zapadnoj strani Šar-planine, a druga na zapadnoj strani planine Rudoke. Sastaju se oko 1 km poviše sela Broda, na nadmorskoj visini od 1417 m.

Iako je šarplaninski masiv poznat po stočarstvu, koje ovisi o dobrim planinskim pašnjacima, na visoravni planine Rudoke (oko 2300 m) ne vidi se nijedna pastirska koliba. Razlog će biti možda u tome što je Rudoka »gotovo sva pod pašnjacima«¹¹⁷ i što je, npr., selo Brod udaljeno od visoravni na Rudoci svega oko 6 km, tako da pastirske kolibe na njoj, bar obližnjim selima, nisu ni potrebne.

Upada, međutim, u oči da uz Brodsku reku vodi iz sela Broda put na Rudoku. Kod sastavaka poviše Broda ne skreće ulijevo, uz Dušku reku, nego udesno, uz Levu reku. Oko 1,5 km dalje taj se put račva, i to upravo na mjestu gdje se s Levom rekom sastaje bezimena lijeva sastavnica, duga svega nešto više od 1 km: lijevi mu krak produžuje uz Levu reku, ali se ne vidi da dopire daleko, a desni krak produžuje uz kratku bezimenu lijevu sastavnicu i dalje na Rudoku. Sve u svemu, može se pretpostavljati da se je Levom rekom prvotno zvala samo dionica te tekućice uzvodno od tih sastavaka, dakle dionica koja teče uz lijevi krak puta i koja se, u odnosu prema bezimenoj lijevoj sastavnici, može smatrati desnom, znatno dužom sastavnicom (nju opet tvore dvije sastavnice, na nadmorskoj visini od 1702 m).

¹¹⁶ Usp. i M. T. Stanojević, *Zaglavak*, SEZb, knj. XX, Beograd 1913, str. 9. i 148.

¹¹⁷ Usp. EJ, s. v. *Rudoka*.

71 (10). Levača

Tako se zove desna izvorišna sastavnica sjeverozapadno usmjerene Radičevačke, Šarbanovačke ili Jelašničke reke. Ta sastavnica, čije je ime na karti, u kvadrantu Kula, doneseno u pogrešnom obliku *Lovača*, izvire u planinskom području blizu bugarske granice. Sastaje se s nešto dužom Golemom rekam u selu Radičevcima, blizu njegova povijesnoga središta, odnosno na mjestu udaljenu oko 12,5 km istočno od Knjaževca. U dolini Levače Radičevčani imaju »selsku« šumu i dosta »utrina« na koje izgone stoku. Na karti se vidi da iz Radičevaca jedan put vodi tik uz Levaču, a drugi tik uz Golemu reku, sve do bugarske granice na kojoj se sastaju.¹¹⁸

72 (11). Levača

Na karti taj potamonim nije zabilježen, ali se na osnovi onoga što kaže Rista Nikolić, autor antropogeografske studije o Krajištu i Vlasini, može reći da se tako zove jedna od dviju tekućica (druga je Desnača 29) koje izvire u planinskom području blizu bugarske granice i sastaju se u stočarskom selu Kažni, udaljenu oko 27 km jugoistočno od Vlasotinaca.¹¹⁹

Na karti je, u kvadrantu Bosiljgrad, desna, kraća sastavnica Kalnske reke bezimena, a lijeva, duža zove se Proslapskom rekam. Put vodi i uz jednu i uz drugu, sve do njihovih izvora i dalje.

73 (12). Ljevača

Tomo Maretić kaže da se tako zove »desni pritok ibarske Sitnice«, koji »teče pokraj sela istoga imena«. ¹²⁰ Na karti tu tekućicu nisam uspio identificirati.

74 (13). Ljevajica

Tako se na karti, u kvadrantu Arandjelovac, zove desna izvorišna sastavnica južno usmjerene tekućice koja nastaje kod sela Takova, na mjestu udaljenu oko 7 km sjeverozapadno od Gornjega Milanovca. U njezinoj se dolini, oko 2 km uzvodno od sastavaka, nalazi selo Ljevaja 79. Lijeva se, podjednako duga izvorišna sastavnica iste tekućice zove Tripavac. Između tih dviju sastavnica teče nešto kraća Vrnčanska reka koja utječe u Tripavac s desne strane, svega oko 0,4 km sjeveroistočno od sastavaka Ljevajice i Tripavca.

S raskršća tik do sastavaka Ljevajice i Tripavca polaze dva puta: lijevi, bolji, uz Ljevajicu, a desni, slabiji, uz Tripavac.

Napomena 1. Tekućica Ljevajica 74 vjerojatno je istovjetna s tekućicom Levajom za koju se u *RjJAZU* nesigurno kaže: »kao da je (mala) voda u okrugu podrinskome«. ¹²¹ To se može zaključivati na osnovi ovih činjenica: 1. imena *Ljevajica* i *Ljevaja* odnosno *Levaja* mogla su se usporedno

¹¹⁸ Usp. i M. T. Stanojević, o. c., str. 10, 95. i 97.

¹¹⁹ Usp. R. T. Nikolić, o. c., str. 51.

¹²⁰ Usp. T. Maretić, *Imena rijeka ...*, str. 24.

¹²¹ Usp. *RjJAZU*, s. v. *Levaja*.

upotrebljavati za istu tekućicu jer znače isto što i *ljevica*,¹²² 2. nesigurna tvrdnja u *RjJAZU* zasniva se samo na jednoj potvrđi, nađenoj u *Srpskim novinama* iz g. 1868, na potvrđi koja ne upućuje ni na koje određeno područje u Srbiji (»zemlja preko Levaje«); 3. Ljevajica teče područjem koje se ne nalazi vrlo daleko od podrinskoga okruga, nego samo pedesetak kilometara daleko od njega. Zbog svega toga o srpskoj tekućici Levaji ne govorim ovdje kao o posebnoj tekućici.

Napomena 2. Ne znam gdje se točno nalazi »voda u južnoj Srbiji« za koju Maretić kaže da se zove Lijeva rijeka i da »teče pokraj sela Ljevaje«.¹²³ Ipak pretpostavljam da je u ovom pregledu nisam mimoišao jer je teško vjerovati da bi Maretić, kraj toliko današ poznatih, spomenuo baš dvije danas nepoznate tekućice čija su imena zasnovana na kontinuantu pridjeva **lěvъ*: i onu pod br. 73 i ovu netom spomenutu.

— ojkonomi:

75 (14). Leva Reka

Tako se na karti, u kvadrantu Kruševac, zove zaselak koji pripada razbijenom selu Glediću, selu koje se nalazi zapadno od poznatijih Gledićkih planina. Smješteno je na Levoj reci 65, upravo na sastavcima dvaju potoka koji je stvaraju.

76 (15). Leva Reka

Tako se na karti, u kvadrantu Vranje, zove selo koje se nalazi istočno od Vranja, s obiju strana Leve reke 69, blizu mjesta gdje se ona susreće s Manastirskom rekam.

77 (16). Levosoje

Tako se na karti, u kvadrantu Kumanovo — Skoplje, zove selo koje se nalazi u tzv. Kumanovsko-preševskoj Crnoj gori, na krajnjem sjeveru toga područja. Smješteno je uz desnu izvorišnu sastavnicu bezimenoga potoka što utječe u Moravicu oko 1 km uzvodno od ušća Moravice u Binačku Moravu. Tako se ono zove i u službenom popisu jugoslavenskih naselja.¹²⁴ Jovan Trifunoski, autor antropogeografske studije o Kumanovsko-preševskoj Crnoj gori, poznaje ga, međutim, pod imenom *Leosaje*. On ističe da se je to »staro selo sa očuvanim starinačkim pravoslavnim rodovima« prije zvalo imenom *Levo Selo*, imenom koje se posljednji put dokumentirano spominje g. 1882.¹²⁵

Javlja se pitanje je li od ojkonomi *Levo Selo* uopće mogao nastati ojkonom *Levosoje*. Mislim da jest. Treba najprije imati na umu da u govorima prizrensko-južnomoravskim dolaze do izražaja ove četiri glasov-

122 Usp. P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *ljevi*.

123 Usp. T. Maretić, *Imena rijeka...*, str. 24.

124 Usp. *Imenik mesta...*, s. v. *Levosoje*.

125 Usp. J. F. Trifunoski, *Kumanovsko-preševska Crna Gora*, SEZb, knj. LXII, Beograd 1951, str. 190.

no-akcenatske osobine: 1. artikulacija sonanata *v* i *j* dosta je oslabljena, tako da oni često ispadaju, pa se, npr., umjesto *ostávi* i *svojú* govori *ostái* i *svoú*; 2. glas *l* na kraju sloga redovito prelazi u *-(j)a*, pa se, npr., umjesto *télci* govori *té(j)aci*; 3. kvantitativnih razlika među samoglasnicima nema, pa se, npr., samoglasnik *a* u imenicama *bába* i *junák* izgovara jednako dugo, s ekspiratornim naglaskom; 4. naglašeni se samoglasnici izgovaraju nepreciznije od naglašanih i podložni su asimilaciji, pa se, npr., umjesto *davál* govori *dovál*.¹²⁶ Prema tome, može se pretpostaviti da je od ojkoni-
ma *Levo Selo* pluralni etnonim glasio ne *Levoselci*, nego **Le(v)ose(j)aci*, a kтетик ne *levoselski*, nego **le(v)ose(j)aski*. Stezanjem je pluralni etnonim mogao zadobiti oblik **Le(v)osāci > Le(v)osajci*, a kтетик oblik **le(v)osāski > le(v)osajski*. Iz tih oblika mogao je onda biti apstrahiran sekundarni ojkonom *Le(v)osaje*, što ga Trifunoski pozna u obliku *Leosaje*. Taj sekundarni ojkonom mogao je, zatim, potisnuti primarni ojkonom *Levo Selo*. Ako se pretpostavi da ojkonom *Le(v)osaje* nije bio naglašen na trećem slogu, on je već u izvornom govoru mogao zadobiti i oblik *Le(v)osoje*, koji se, u potpunoj varijanti, susreće u službenoj upotrebi.

78 (17). Ljevača

Iz jedne usputne Maretićeve konstatacije proizlazi da se tako zove selo u poriječju ibarske Sitnice koje je smješteno pokraj tekućice Ljevače 73.¹²⁷ Na karti ga nisam uspio identificirati.

79 (18). Ljevaja

Tako se na karti, u kvadrantu Aranđelovac, zove selo koje se nalazi u dolini tekućice Ljevajice 74. Udaljeno je oko 9 km sjeverozapadno od Gornjega Milanovca.

I u *RjJAZU* spominje se ono pod imenom *Ljevaja* (»ime selu u Srbiji u okrugu rudničkome«), ali, na drugom mjestu, i pod imenom *Levaja* (»seoce ili zaselak u okrugu rudničkome«).¹²⁸ Danas se ono službeno zove imenom *Levaja*.¹²⁹

80 (19). Ljevđaša

Ljevošom se službeno zove selo koje se nalazi s lijeve strane Pečke Bistrice i koje je udaljeno samo oko 0,5 km sjeverozapadno od Patrijaršije.¹³⁰ Smješteno je na padini brda visoka 760 m, koje je, izgleda, istovjetno s brdom Ljevoš 82. Na karti mu je, u kvadrantu Peć, ime zabilježeno u obliku *Lavoša*. Gliša Elezović donosi njegovo ime u oblicima *Leđša*, *Levđša*, *Ljěvoš*, *Ljevđša*.¹³¹ Đurđe Bošković, koji je pod njim

¹²⁶ Usp. P. Ivić, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*, Novi Sad 1956, str. 108–112; M. Pavlović, *Primeri istoriskog razvitka srpskohrvatskog jezika*, Beograd 1956, str. 145–147.

¹²⁷ Usp. T. Maretić, *Imena rijeka...*, str. 24.

¹²⁸ Usp. *RjJAZU*, s. v. *Ljevaja* i *Levaja*.

¹²⁹ Usp. *Imenik mesta...*, s. v. *Levaja*.

¹³⁰ *Ib.*, s. v. *Ljevoša*.

¹³¹ Usp. G. Elezović, *Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta*, sv. I–II, SEZb, knj. IV. i VI, Beograd 1932–1935, s. v.

otkopao ostatke stare crkve sv. Nikole, spominje ga samo pod imenom *Ljevoš*.¹³²

Ime se *Ljevoša* sasvim poklapa s drugim imenom tekućice o kojoj se govori pod br. 55, dakle, moglo je nastati na isti način na koji su nastali tamo spomenuti apelativi *cvjetoša*, *rogoša*, *kriloša* i toponim *Krivoša*. Ime se *Ljevoš*, kao drugo ime sela i kao ime brda, tvorbeno poklapa s imenom *Bjeloš* kojim se u XIV. st. označuje »potok blizu sela Šiklje«, a u XIX. st. »planina u Cucama u Crnoj Gori«,¹³³ dakle, moglo je nastati kao što su nastali i ti toponimi.

— ostali toponimi:

81 (20). *Levi dol*

Na karti taj toponim nije zabilježen, ali se, na osnovi onoga što kaže Jovan Trifunski, može reći da se tako zove predio »sa pašom i šumom« na području sela Miratovaca, koje se nalazi oko 5 km južno od Preševa, uz makedonsku granicu.¹³⁴

82 (21). *Ljèvoš*

Na karti taj toponim nije zabilježen, ali ga Gliša Elezović spominje s akcentom *Ljèvoš* i kaže da je to ime brda koje se nalazi »odmah kod Peći«,¹³⁵ dakle, vjerovatno na području sela *Ljevoša 80*.

Kako je rečeno kad je bilo govora o toponimu *Ljevoša 80*, tvorbeno se taj oronim poklapa s potvrđenim potamonimom i oronimom *Bjeloš*.

83 (22). *Maja leva*

Na karti je, u kvadrantu Peć, to ime zabilježeno oko 1 — 2 km istočnije od najvišega vrha na Hajli, planini koja se nalazi sjeverozapadno od Peći, na crnogorskoj granici, i koja je dobro poznata po planinskim pašnjacima.¹³⁶ Budući da to ime tamo ne označuje nikakva vrha, kako bi se očekivalo s obzirom na činjenicu da je *maja* < alb. *majë -a* 'vrh', nego planinski prijevoj preko kojega vodi put s južne strane Hajle na sjevernu stranu, može se zaključivati da ono izvorno označuje upravo najviši vrh Hajle (2400 m), zajedno s dijelom grebena do spomenutoga planinskoga prijevoja.

Na prostoru južno od zamišljene crte koja povezuje vrh Maju levu (2400 m) i oko 4 km istočniji vrh Štedin (2272 m) nalazi se selo Alagina Reka i na njegovu području izvorište, na karti bezimene tekućice koju stvaraju dvije izvorišne sastavnice i koja teče prema jugu, u Pečku Bistri-

¹³² Usp. Đ. Bošković, *Beleške sa putovanja*, Starinar, III. serija, knj. 7, Beograd 1932, str. 112, i knj. 8—9, Beograd 1933—1934, str. 300.

¹³³ Usp. RjJAZU, s. v. *Bjeloš*.

¹³⁴ Usp. J. F. Trifunski, o. c., str. 157.

¹³⁵ Usp. G. Elezović, o. c., s. v. *Ljevoš*.

¹³⁶ Usp. EJ, s. v. *Hajla*.

cu. Uz sjeverozapadni i sjeveroistočni rub sela vode na Hajlu putovi koji se ujedinjuju poviše izvora desne sastavnice, odnosno na prijevoju označenu imenom *Maja leva*, u jedini put koji vodi preko planine (u Rožaj). Onima koji spomenute vrhove gledaju iz doline ili se penju iz sela na Hajlu vrh se *Maja leva* nalazi na lijevoj, a vrh *Štedin* na desnoj strani.

Iako danas u Alaginoj Reci žive djelomično ili samo Albanci,¹³⁷ može se, dakle, opravdano zaključivati da drugi član oronima *Maja leva* nije albanskoga porijekla, nego slavenskoga, i da je do današnjega oronima došlo djelomičnim prevođenjem oronima *Leva gora*. Na taj zaključak upućuje činjenica da je na karti između oronima *Maja leva* i oronima *Štedin* zabilježen oronim *Mala gora*, u kojemu se čuva slavenska imenica *gora*, a i činjenica da u albanskom jeziku nisam mogao pronaći riječi od koje bi, možda, također bilo moguće izvoditi drugi član oronima *Maja leva*.

Napomena 1. Na karti se na području Srbije (kvadrant Kruševac) javlja i glasoviti toponim *Lévač* (g. *Lévča*) 'kotlina između Gledičkih planina na zapadu i planine Juhora na istoku', koji se spominje već od XII. st.¹³⁸ Pučka predaja kaže da je *Levač* nazvao tako knez Lazar, zato »što mu je bio s leve strane Morave«.¹³⁹ Bi li toponim *Levač* zaista mogao biti zasnovan na kontinuantu pridjeva **lěvъ*? Maretić kaže da nastavak *-(a)č* dolazi samo u toponimima *Bòrač*, *Bìrač*, *Gàrač*, *Lévač*, *Únač*.¹⁴⁰ Budući da se s pomoću toga nastavka ne tvore apelativi i da ostali toponimi s nastavkom *-(a)č* nisu etimološki jasni, može se zaključiti da toponim *Levač* vjerojatno nema nikakve veze s pridjevom *levi*.

Napomena 2. Na karti je na području Srbije (kvadrant Vranje) zabilježen i toponim *Liva buka*. Tako se zove predio udaljen oko 23 km sjeverno od Vranja, odnosno oko 6 km sjeverno od Golemoga Sela. Budući da se na tom području ne javljaju ikavizmi, taj se toponim ne može dovoditi u vezu s ikavskim oblikom pridjeva *lijevi*.

Napomena 3. Na karti na području Srbije nije zabilježen oronim *Leviša*, ali Gliša Elezović kaže da je *Leviša* »ime planine«.¹⁴¹ Budući da Maretić u *Gramatici* ni Skok u *ERHSJ* ne spominju da se s pomoću nastavka *-iša* vrši poimeničavanje pridjeva, pomisao da je taj oronim zasnovan na kontinuantu pridjeva **lěvъ* bila bi, svakako, nerealna, utoliko više što Elezović ne kaže gdje se na kosovsko-metohijskom području nalazi planina pod tim imenom.

137 Zaključujem to po tome što je na području Alagine Reke zabilježen i oronim *Čafa Donit*, a i po tome što Skënder Gashi u tom selu, koje on spominje pod imenom *Reka Allagës*, proučava izumrle albanske riječi u mikrotoponimiji. (Usp. S. Gashi, *Nga leksiku i pasivizuar i shqipes në mikrotoponimi*, Onomastica Jugoslavica, knj. 5, Zagreb 1975, str. 97.)

138 Usp. RjJAZU, s. v. *Levač*.

139 Usp. T. M. Bušetić, *Levač*, SEZb, knj. V, Beograd 1903, str. 475.

140 Usp. T. Maretić, *Gramatika* . . ., str. 257.

141 Usp. G. Elezović, o. c., s. v. *Leviša*.

f) na području Makedonije:

— potamonimi:

84 (1). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Plačkovica, zove desni pritok zapadno usmjerene Pekljanske reke. Ta tekućica izvire ispod vrha Jastrepca na planini Obozni i utječe u Pekljansku reku poviše sela Pekljana, na mjestu udaljenu oko 21 km istočno od Kočana. Na karti Leva reka i Pekljanska reka uzvodno od ušća Leve reke izgledaju kao podjednako duge izvorišne sastavnice, pri čemu lijevu sastavnicu stvaraju tri kraća potoka. U izvorištima i nad izvorištima tih sastavnica ima mnogo pastirskih stanova. Putovi do njih polaze iz Pekljana: desni se drži lijeve strane Pekljanske reke, udaljujući se od nje najviše oko 0,5 km, a lijevi se odmah udaljuje od Pekljanske reke i onda ide usporedno s njom i kasnije Levom rekom na udaljenosti do 1,5 km.

85 (2). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Plačkovica, zove lijevi pritok jugoistočno pa jugozapadno usmjerene Smiljanske reke. Ta tekućica izvire na istočnoj strani planine Plačkovice, teče pod zapadnom stranom planine Kamenice i utječe u Smiljansku reku na mjestu udaljenu oko 14 km sjeveroistočno od Radoviša. Oko 1,5 km prije njezina ušća utječe u nju s lijeve strane jedan bezimeni potok dug manje od 2 km.

Iz doline Smiljanske reke ide tik uz Levu reku put. Na mjestu gdje u Levu reku utječe taj bezimeni potok put se račva: njegov desni krak penje se uz bezimeni potok na planinu Kamenicu, koja upravo obiluje pastirskim stanovima, a njegov lijevi krak produžuje tik uz Levu reku sve do njezina izvora i dalje preko planine Plačkovice. Dakle, može se pretpostaviti da je imenom *Leva reka* izvorno označivana samo dionica Leve reke uzvodno od ušća bezimenoga potoka, dionica koja teče tik uz lijevi krak puta.

86 (3). Leva reka

Tako se na karti, u kvadrantu Resen — Krušovo, zove lijevi pritok južno usmjerene resanske Goleme reke. Leva reka utječe u Golemu reku oko 2 km nizvodno od sela Leve Reke, na mjestu udaljenu oko 5 km sjeverno od Resna.¹⁴² Sastavljena je od dviju podjednako dugih sastavnica: u kvadrantu koji je izdan g. 1948. desnoj nije označeno ime, a lijeva je označena imenom *Biglična reka* (u nju s desne strane utječe potok Gorvanica). Dakle, može se zaključivati da se imenom *Leva reka* označuje i ona, na karti bezimena desna sastavnica.

¹⁴² U PVT pod Levom se rekom razumijeva i Golema reka nizvodno od ušća te Leve reke. (Usp. PVT, br. 1821.) Tako i u EJ, gdje se potamonimi *Leva reka* i *Golema reka* navode kao sinonimi i gdje se kaže da je ta tekućica duga 29 km. (Usp. EJ, s. v. *Leva reka*.)

Iz sela Leve Reke vodi uz Levu reku put. Kod sastavaka, gdje se nalazi pastirski stan, taj se put račva: njegov lijevi krak drži se Leve reke i vodi preko gole, sa stočarskoga gledišta zanimljive planine Dabja, a njegov desni krak drži se Biglične reke i vodi na šumovitu, sa stočarskoga gledišta manje zanimljivu planinu Biglu i dalje. Dakle, može se pretpostaviti da se je Levom rekom prvotno zvala samo desna sastavnica današnje Leve reke, sastavnica koja teče podno lijevoga kraka puta. Kasnije je ime te sastavnice moglo biti preneseno i na dionicu tekućice nizvodno od sastavaka, a onda je ime te tekućice moglo postati imenom sela koje je na njoj smješteno.

87 (4). Levača

Tako se na karti, u kvadrantu Resen — Krušovo, zove lijeva izvorišna sastavnica sjeveroistočno usmjerene Golemače. Ona izvire na istočnoj strani Plakenske planine, pod vrhom visokim 1273 m, i teče prema istoku. Oko 1 km nizvodno od njezina izvora smješten je uz njezinu lijevu obalu pastirski stan. Levača je duga svega oko 3 km. Utječe u Golemaču u selu Sloštici, na mjestu koje je od izvora Golemače udaljeno oko 5 km. Sama Golemača teče do blizu Sloštice kroz šumovito područje pa u njezinoj blizini nema pastirskih stanova.

— *ojkonimi:*

88 (5). Leva Reka

Tako se na karti, u kvadrantu Resen — Krušovo, zove selo koje se nalazi na Levoj reci 86. Udaljeno je oko 7 km sjeverno od Resna.

— *ostali toponimi:*

Nisam zabilježio nijedan.

2. »LIJEVI« TOPONIMI POTENCIJALNO ZASNOVANI NA KONTINUANTI PRASL. *šujъ

Na jugoslavenskom području zabilježio sam svega 18 zemljopisnih objekata čija bi imena spadala u tu skupinu:

a) na području Slovenije:

— *potamonimi:*

89 (1). Šujca

Tako se na poratnoj karti, u kvadrantima Bled i Ljubljana, zove desni pritok Gradaščice. Šujca izvire u brdskom području, na mjestu udaljenu oko 22 km zapadno od Ljubljane. Teče Horjulskom dolinom, najprije prema istoku, a onda prema sjeveroistoku. Utječe u Gradaščicu pod selom Dobrovom, na mjestu udaljenu oko 5 km zapadno od ljubljanskoga središta.

Iz Ljubljane vodi uz Gradašćicu put, koji se u Dobrovi račva: lijevi mu se krak drži Šujce i s pomoću nje izlazi iz Horjulске doline, dok njegov desni krak produžuje uz Gradašćicu do Polhova Gradeca i dalje.

Na karti izdanoj prije rata ime je tekućice Šujce zabilježeno u obliku *Šujica*, koji spominje i Fran Ramovš,¹⁴³ a na karti izdanoj nakon rata njezino ime, kako je rečeno, glasi *Šujca*. I Bezlaj tu tekućicu spominje pod osnovnim imenom *Šujca*, ali donosi i njezina imena *Švica* i *Horjulšca* i navodi da se spominje već g. 1254 (*iuxta ripam Schevze*), zatim g. 1589 (*Pach Schutza*), itd.¹⁴⁴

Da je od sintagme *Šuja reka* (ili *voda*) najprije nastalo ime *Šu(ž)ica* i da je onda to ime zadobilo oblik *Šujca*, izgleda sasvim jasno. Ali, kako je došlo do imena *Švica*, kojim se označuje ne samo tekućica o kojoj je riječ nego i lijevi rukav ličke ponornice Gacke, a po njemu i dva protočna jezera i jedno selo (o njima pod br. 95, 97 i 98)? Skok je g. 1928. tumačio, oslanjajući se na imenicu *švāga* 'ljevak' u Žumberku, da je ime ličke Švice nastalo zato što »šu + voc. > šv«.¹⁴⁵ U ERHSJ Skok iznosi, oslanjajući se na činjenicu da je **rǫkojētъ* > *rukovet* i *Lovišće* > *Lojišće*, da je ime te Švice nastalo zato što se glasovi *j* i *v* mogu (u intervokalnom položaju) zamjenjivati.¹⁴⁶ Čini se da je od oblika *Šu(ž)ica*, kao oblika u kojem dolazi u dodir stražnjajezični vokal *u* i prednjajezični vokal *i*, mogao nastati ili oblik *Šujca* ili oblik *Švica* ovisno o tome na koji je slog padao akcenat: a) **Šū(ž)ica* > *Šūjica* > **Šūjvca* > *Šujca*, b) **Šu(ž)ica* > **Su(y)ica* > **Svīca* > *Švica*.

Napomena. France Bezlaj spominje upravo dva pritoka Gradašćice pod imenom *Šujca*: 1. »*Šujca* (tudi *Švica*, ali *Mala Voda*), d. prtok Gradašćice pod Dobrovo«, 2. »*Šujca* (tudi *Švica*, *Velika Voda* ali *Horjulšca*), prtok Gradašćice«. ¹⁴⁷ Međutim, na osnovi činjenice, koja rezultira iz promatranja karte, da pod selom Dobrovom utječe u Gradašćicu s desne strane tekućica koja je s razlogom mogla biti nazvana ne samo imenom *Šujca* ili *Švica* nego i imena *Horjulšca* (jer jedino ona teče kroz Horjulsku dolinu), može se zaključiti da u Gradašćicu ne utječu dvije, nego samo jedna tekućica pod imenom *Šujca* ili *Švica*, ona koju sam opisao. Tome se zaključku samo naizgled protivi činjenica da se u Bezlajevu djelu prvi prtok zove i imenom *Mala voda*, a drugi i imenom *Velika voda*. Mislim da su ti potamonimi tu samo zabunom postali sinonimi Šujce, Švice ili Horjulšce. Po karti se, a i po Bezlaju,¹⁴⁸ imenom *Mala voda* označuje desna, vodom siromašnija sastavnica Gradašćice pod Polhovim Gradecom (po tom je starom mjestu Gradašćica vjerojatno i dobila ime), što upućuje na zaključak da se imenom *Velika voda* označuje na karti neimeno-

143 Usp. F. Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*, VII. *Dialekti*, Ljubljana 1935, str. 102.

144 Usp. F. Bezlaj, *SVI*, s. v. *Šujca*.

145 Usp. P. Skok, *Ortsnamenstudien* ..., str. 236, bilj. 3.

146 Usp. P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *šuj*.

147 Usp. F. Bezlaj, *SVI*, s. v. *Šujca*.

148 *Ib.*, s. v. *Mala voda*.

vana lijeva, vodom bogatija sastavnica Gradaščice, ona koju iznad Polhova Gradeca stvaraju potoci Velika Božna i Mala Božna. Prema tome, teško je vjerovati da bi i nedaleka Šujca, Švica ili Horjulšca bila poznata još i pod imenom *Mala voda* i *Velika voda*.

— *ojkonimi*:

90 (2). Šujica

Na karti se, u kvadrantu Ljubljana, tako zove selo koje se nalazi uglavnom s lijeve strane tekućice Gradaščice. Udaljeno je oko 7 km zapadno od ljubljanskoga središta, a samo oko 1 km sjeverno od tekućice Šujce 89, ali je između toga sela i te tekućice smješteno selo Dobrova.

Ime je toga sela zabilježeno u obliku *Šujica* i u službenom popisu jugoslavenskih naselja.¹⁴⁹ Bezljaj mu ime donosi u obliku *Šujca* i kaže da se to selo spominje već g. 1179—1202 (*in loco qui dicitur Súz*), zatim g. 1267 (*in Scheuz*) itd.¹⁵⁰

— *ostali toponimi*:

91 (3). Šuja

Na karti taj toponim nije zabilježen, ali Bezljaj, koji ga ubraja među toponime vjerojatno zasnovane na pridjevu **šujb*, kaže da se tako zove šuma kod Št. Lovrenca u Posočju.¹⁵¹

92 (4). Šujava

Na karti taj toponim nije zabilježen, ali Bezljaj, koji ga ubraja među toponime vjerojatno zasnovane na pridjevu **šujb*, kaže da se tako zove livada kod Anhova u Posočju.¹⁵²

93 (5). Šuje

Na karti taj toponim nije zabilježen, ali Bezljaj, koji ga ubraja među toponime vjerojatno zasnovane na pridjevu **šujb*, kaže da se tako zove »breg pri Biljani« u Posočju.¹⁵³

Napomena. Među toponimima koji su, po njegovu mišljenju, vjerojatno zasnovani na pridjevu **šujb* Bezljaj spominje i »ledinsko ime« *Ševica*, kojim se, kako proizlazi iz njegove doslovne formulacije (»led. imena *Ševica*«) označuje više zemljopisnih objekata na slovenskom području.¹⁵⁴ Bez obzira na to što Bezljaj pri tom, oslanjajući se na Miklošiča, upozorava na slovenske izričaje *na šijo, po ševi, s švico* u značenju 'schräge', njegovo je mišljenje teško prihvatiti i kao mogućnost: 1. jer nije potvrđena pridjevna inačica *ševi* u značenju 'lijevi', kao pridjevna inačica koja

149 Usp. *Imenik mesta...*, s. v.

150 Usp. F. Bezljaj, *SVI*, s. v. *Sujca*.

151 *Ib.*, s. v. *Sujca*.

152 *Ib.*, s. v. *Sujca*.

153 *Ib.*, s. v. *Sujca*.

154 *Ib.*, s. v. *Sujca*.

bi mogla biti poimeničena u obliku *Ševica*, 2. jer ne bi bila realna pretpostavka da se je u obliku **Švica*, koji je mogao nastati od oblika *Šu(i)ica* (v. *Šujca* 89), poluglasnik u slabom položaju zadržao ili vokalizirao.

b) na području Hrvatske:

— potamonimi:

94 (1). *Šujica*

Na karti taj potamonim nije zabilježen, ali se u *RjJAZU* — na osnovi šematizma pravoslavne dijeceze pakračke iz g. 1898. — kaže da je to »ime vode u Slavoniji«. ¹⁵⁵ Iz spomenutoga se šematizma vidi da se tako zove tekućica u pravoslavnoj župi Bučju u protoprezbiteratu pakračkomu, tekućica koja se spominje, kao »rijeka«, nakon Orljave, Pakre, Paleške, Rvatske i Švrde. ¹⁵⁶ Konfrontacijom podataka u šematizmu i na karti može se sa sigurnošću zaključiti da se tu ne radi o tekućici u okolini sela koje je na karti, u kvadrantu Slavonska Požega (iz g. 1932), označeno imenom *Bučje* i udaljeno oko 6 km južno od Pleternice, nego o tekućici u okolini sela koje je na toj karti, u istom kvadrantu, označeno imenom *Buč* i udaljeno oko 15,5 km istočno od Pakraca.

Tako se, na kraju, može reći da slavonska *Šujica* ne teče ravničastim, nego upravo planinskim dijelom Slavonije. Teče, svakako, niz sjevernu stranu visokoga Psunja (989 m) ili niz južnu stranu nešto niže Ravne gore, tj. niz strane po kojima su razbacani zaseoci sela *Bučja* (odnosno *Buča*), čije se središte nalazi u dolini, na nadmorskoj visini oko 350 m.

95 (2). *Švica*

Tako se na karti, u kvadrantu Senj, zove lijevi riječni rukav ličke ponornice Gacke, onaj koji nastaje njezinim rastakanjem kod Otočca i teče pored sela *Švice*, protječući kroz jezera Gornju *Švicu* i Donju *Švicu* (u to drugo jezero povremeno samo utječe). ¹⁵⁷

Da je taj potamonim bio u živoj upotrebi već u XV. st., može se zaključivati npr. po ovim dvjema potvrđama iz toga stoljeća: 1. (*Jesmo dali i dotali (jedno malinišće, ko (je) bilo pusto na Švici (iz isprave izdane u Otočcu g. 1444)*, 2. *Za to milost, to više rečeno imanje, dva malina, pilu i stupu na Švici tim rečenim fratrom... da(j)emo, daru(j)emo, slobodimo* (u ispravi izdanoj u Modrušu g. 1471)). ¹⁵⁸ Da je *Švicom* tada nazi-

¹⁵⁵ Usp. *RjJAZU*, s. v. 4. *Šujica*.

¹⁵⁶ Usp. *Šematizam pravoslavne srpske eparhije pakračke za godinu 1898*, Pakrac 1898, str. 48 (u *Dodatku*).

¹⁵⁷ Usp. i *EJ*, s. v. *Gacka*.

¹⁵⁸ Usp. Đ. Šurmin, *Hrvatski spomenici*, sv. I, Zagreb 1898, str. 156. i 267. Te se potvrde, u nešto skraćenijem obliku, navode i u *RjJAZU*, s. v. *Švica*, ali se tumače pogrešno, kao da je riječ o selu, a ne o tekućici. Na osnovi prve potvrde i Skok je zaključivao da se radi o tekućici, ali je pogriješio kad je napisao da je *Švica* prtok Gacke («Nebenfluss von Gacka»; usp. P. Skok, *Ortsnamenstudien...*, str. 236, bilj. 3.) — to je, kako je rečeno, rukav Gacke (Arm von Gacka).

van baš lijevi riječni rukav ponornice Gacke, može se zaključivati po smještaju dvaju istoimenih jezera, o kojima se govori pod br. 98, i jednoga sela, o kojem se govori pod br. 97.

O velikoj važnosti upravo toga lijevoga rukava za nekadašnji glasoviti Otočac, u kojem je bilo čak i biskupsko sijelo (1461—1535), govori mnogo već i sadržaj navedenih povijesnih potvrda. Iz Otočca, inače, od pradavnih vremena kreće prema moru put koji se nešto zapadnije od Otočca račva: desni mu krak (neovisno o desnom rukavu Gacke) vodi u Senj, dok mu lijevi krak (prateći Švicu) vodi, preko sela Švice 97 i Krasnoga Polja, u Jurjevo i u Jablanac.¹⁵⁹

Po tome što označuje lijevi riječni rukav, po tome što je zasnovan na pridjevu u značenju 'lijevi' i po tome kako je stvoren, lički potamonim *Švica* podsjeća na slovenski potamonim *Levica* 36. Kako se je prvotni nepotvrđeni oblik *Sužica* mogao transformirati u oblik *Švica*, rečeno je kad je bilo govora o Šujci 89.

— *ojkonimi*:

^a96 (3). Šujica

Tako se na karti, u kvadrantu Knin, zove zaselak na području sela koje se zove Zrmanja — Vrelo i koje se nalazi blizu izvora rijeke Zrmanje. Budući da se na osnovi popisa prezimena u Hrvatskoj može zaključiti da su g. 1948. u selu Zrmanji — Vrelo živjele četiri obitelji koje su nosile prezime *Šujica* (od toga tri u zaseoku Guduri, a jedna u zaseoku Vrelo),¹⁶⁰ treba uzeti da se tu radi o prezimenu u toponimnoj funkciji.

97 (4). Švica

Švicom se na karti, u kvadrantu Senj, zove selo koje se nalazi uz donji dio riječnoga rukava Švice 95. Čini se da je njegovo ime potvrđeno neizravno već u XV. st., u potamonimu *Svidska rika* = *Švička rika* (taj se potamonim spominje u ispravi izdanoj u Modrušu g. 1471)¹⁶¹ i u limnonimu *Švicko jezero* (taj se limnonim spominje u ispravi izdanoj u Novomu g. 1478).¹⁶² Činjenica da se u oba ta hidronima, od kojih se drugi javlja u istom obliku i danas, pojavljuje glas c umjesto glasa č može se tumačiti utjecajem što ga na sekundarne hidronime **Švička rika* 'rijeka koja pripada selu Švici' i **Švicko jezero* 'jezero koje pripada selu Švici' vrši primarni hidronim *Švica* 'lijevi rukav Gacke'.

¹⁵⁹ Usp. i *EJ*, s. v. *Otočac*.

¹⁶⁰ Usp. *LPH*, s. v. *Sujica*.

¹⁶¹ Usp. Đ. Šurmin, o. c., str. 267. Usp. i *RjJAZU*, s. v. *Svidska rijeka*, gdje se na osnovi iste potvrde, kako mislim, pogrešno nagađa da je ime *Svidska rika* »vjerojatno prijašnje ime vode i mjesta Švice kod Otočca u Licku.

¹⁶² Usp. *RjJAZU*, s. v. *Švicko jezero*.

— ostali toponimi:

98 (5). Švica

Tako se u *Enciklopediji Jugoslavije* zove jezero kroz koje tekućica Švica 95 protječe (Gornja Švica) i jezero u koje ta tekućica utječe i iz kojega povremeno istječe (Donja Švica).¹⁶³

Na karti, u kvadrantu Senj, gornje, uže jezero nije označeno imenom, dok je donje, znatno šire jezero označeno imenima *Ponorsko jezero* i *Švicko jezero*.

Da je limnonim *Švicko jezero* vrlo star i da se je vjerojatno oduvijek odnosio samo na donje jezero, koje se s mnogo više prava zove jezerom, upućuje činjenica da se on u istom obliku spominje već g. 1478, i to u ovom kontekstu: »*Jošće im dasmo na Švickom jezeru dva kusca.*«¹⁶⁴ Taj je limnonim, kako iznosim u opisu Švice 97, po svojoj prilici načinjen prema imenu obližnjega sela Švice 97.

Napomena. U spomenutom šematizmu pravoslavne dijeceze pakračke, a prema njemu i u *RjJAZU*, spominje se na području sela Bučja blizu Pakrača ne samo tekućica Šujica 94 nego i oranica Šujnica.¹⁶⁵ Ime te oranice, svakako, nije nastalo poimeničavanjem kontinuantne pridjeva **šujь*. Naime, ni Maretić ni Skok ne govore o mogućnosti poimeničavanja pridjeva s pomoću nastavka *-nica*, nastavka koji je, inače, apstrahiran iz poimeničenih pridjeva na *-bn* > *an* (usp., npr., poimeničeni pridjev *jadn-ica* < *jadna žena* i imenicu *pat-nica* 'žena koja pati').¹⁶⁶ Nastalo je, bez sumnje, od posvojnoga pridjeva *Šujina* (: *Šújo* 'muški nadimak'¹⁶⁷), ovako: **Šujina oranica* (odn. *njiva, zemlja* ili sl.) > **Šujinica* > (redukcijom) *Šujnica*. Na taj zaključak upućuje osobito činjenica da su u istom selu dvije druge oranice, kako proizlazi iz istoga šematizma, poznate pod imenima *Bajino brdo* i *Bajnica* (< *Bajinica*).

c) na području Bosne i Hercegovine:

— potamonimi:

99 (1). Šuica

Tako se na karti, u kvadrantu Pakrac, zove pretposljednji lijevi pritok Jablanice. On izvire u selu Gornjanima na jugoistočnoj strani planine Prosare, na mjestu udaljenu oko 14 km zapadno od Bosanske Gradiške. Stvaraju ga dvije izvorišne sastavnice, od kojih je desna duga oko 1 km, a lijeva oko 0,5 km. Teče prema jugoistoku. Utječe u Jablanicu oko 1 km nizvodno od zaseoka Šuice Donje 102. S raskršća ispod toga zaseoka kreću u Gornjane kroz naseljeno područje dva puta: jedan s jedne, a drugi s druge strane tekućice Šuice.

¹⁶³ Usp. *EJ*, s. v. *Gacka*.

¹⁶⁴ Usp. *RjJAZU*, s. v. *Švicko jezero*.

¹⁶⁵ Usp. *Šematizam pravoslavne srpske eparhije pakračke za godinu 1898*, Pakrac 1898, str. 47 (u Dodatku).

¹⁶⁶ Usp. T. Maretić, *Gramatika* . . ., str. 298, § 349; P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *-nica*.

¹⁶⁷ Usp. *RjJAZU*, s. v. *Sujo*.

100 (2). Šujica

Šujicom se na karti, u kvadrantu Livno, zove južno usmjerena ponornica, duga oko 48,5 km.¹⁶⁸ Ona izvire u selu Stržanju, južno od Kupreškoga polja. Stvaraju je dvije izvorišne sastavnice, svaka duga oko 1 km. Povrh lijeve sastavnice, uz koju vodi nekad vrlo važni put i koja je na karti označena imenom *Veliki Stržanj*, nalaze se ruševine srednjovjekovnoga grada koji je poznat pod imenom *Stržanj ili Ungarac*.¹⁶⁹ Desna sastavnica, koju na udaljenosti od oko 0,5 km prati danas važniji put i koja je na karti označena imenom *Mali Stržanj*, u privrednom je pogledu mnogo značajnija: na karti je na njoj načičkan, počevši od samoga izvora, šest znakova za vodenice, dok na lijevoj sastavnici figurira samo jedan takav znak. Šujica u početku teče vrlo uskim i klisurastim koritom. Na udaljenosti oko 4,5 km južno od izvora protječe kroz oveće selo Šujicu 103 i Šujičko polje. Oko 1,5 km južno od sela Šujice 103 utječe u nju s desne strane potok Jaruga, dug svega oko 2 km. Po izlasku iz Šujičkoga polja Šujica opet teče kroz klisuru do ulaska u Duvanjsko polje. Tu primi nekoliko kraćih pritoka i onda ponire.

Budući da je od dvaju-triju potočića koji u Šujicu utječu uzvodno od sela Šujice 103, najduži onaj koji dolazi iz zaseoka Gluščevina, iako je i on dug svega oko 1 km, Filipović je mislio da je tekućica Šujica nazvana tako s obzirom na taj svoj lijevi prtok.¹⁷⁰ U prilog mišljenju da se je taj potamonim prvotno odnosio baš na neku desnu, a ne na lijevu tekućicu govorio bi i podatak da neškolorani svijet u selu Šujici 103 i njegovoj okolici utvrđuje desnu i lijevu stranu tekućice u skladu s Filipovićevom konstatacijom, dakle okrenut uzvodno.¹⁷¹ Međutim, izgleda vjerojatnije da je Šujicom prvotno zvana samo desna, s privrednoga gledišta oduvijek neusporedivo privlačnija izvorišna sastavnica tekućice Šujice, pa da se je kasnije njezino ime proteglo na cijelu tekućicu, a istodobno i na razbijeno naselje koje je formirano oko njezina gornjega dijela, na području današnjega sela Stržanja i sela Šujice 103.

U prilog mišljenju da je današnje selo Stržanj samo dio nekadašnjega sela Šujice 103, dio koji je kasnije nazvan po gradu Stržanju (kao i obje Šujičine izvorišne sastavnice), govori činjenica da se u defteru kliškoga sandžaka iz g. 1574. spominju mlinice na tekućici Šujici, ali u posjedu stanovnika obližnjega sela Šujice. Da se tu misli baš na mlinice u izvorištu tekućice Šujice, može se zaključivati na osnovi podataka iz istoga deftera da se u posjedu stanovnika sela Šujice nalazi čak i jedna mezra blizu Ku-

168 Usp. i EJ, s. v. *Šujica*.

169 Usp. i Evlija Čelebija, *Putopis*, str. 135. i 173. (Hazim Šabanović primjećuje da se grad Stržanj spominje već u XVI. st.); *Hercegovina prije sto godina ili Topografsko-historijski šematizam franjevačke kustodije i apostolskog vikarijata u Hercegovini za godinu Gospodnju 1867. (Šematizam fra Petra Bakule)*, Preveo V. Kosir, Mostar 1970, str. 136—137.

170 Usp. M. S. Filipović, *Značenje...*, str. 153.

171 Za taj podatak dugujem zahvalnost studentima Vladi Galeši i Mirku Zrni koji su rođeni u okolici sela Šujice.

presa, a i na osnovi podatka iz bosanskoga deftera iz g. 1528—1530. da su stanovnici sela Šujice imali status čuvara klanca, naravno, klanca u izvorištu tekućice Šujice.¹⁷²

101 (3). Šujica

To je desni, južno usmjereni pritok tekućice Seonice koja od g. 1955. utječe u umjetno Jablaničko jezero — tako ispada po Filipoviću,¹⁷³ odnosno lijevi, jugozapadno usmjereni pritok tekućice Neretvice koji od g. 1955. utječe u umjetno Jablaničko jezero — tako ispada po karti (kvadranti Konjic i Prozor).

Ako se imaju na umu Filipovićeви podaci i ponovno pogleda na kartu, mogu se utvrditi ove dvije činjenice: 1. desna, kraća sastavnica tekućice koja protječe kroz selo Seonicu zove se i po Filipoviću i po karti imenom *Šujica* (na karti je desna sastavnica, zapravo, bezimena, ali se do toga zaključka može doći jer je lijeva, dosta duža sastavnica označena imenom *Rijeka*, a tekućica nizvodno od sastavaka imenom *Šujica*); 2. dio tekućice nizvodno od sastavaka poviše sela Seonice pa do ušća u Neretvicu, odnosno u Jablaničko jezero zove se po Filipoviću *Seonicom* (kao i selo), a po karti *Šujicom*. To bi upućivalo na konačni zaključak da je imenom *Šujica* prvotno označavana samo desna, kraća sastavnica tekućice koja protječe kroz selo Seonicu i da se (ako nije posrijedi pogreška kartografova) u novije vrijeme, kad mu je značenje 'ljeвица' počelo padati u zaborav, to ime sve češće proteže i na tekućicu nizvodno od sastavaka, na račun manje prikladnoga dvoznačnoga imena *Seonica*.

Treba istaći da od sela Seonice vodi put na glasovitu, pašnjacima i živom vodom vrlo bogatu planinu Bitovnju, planinu na koju je preko ljeta izgonjeno »silno blago« iz visočkoga i fojničkoga, sarajevskoga i konjičkoga kotara.¹⁷⁴ Posebno treba naglasiti da taj put ne vodi uz lijevu, dužu sastavnicu, onu koja nosi sasvim neobavijesno ime *Rijeka*, nego uz desnu, kraću, onu koja se i po Filipoviću i po karti zove vrlo obavijesnim imenom *Šujica*. U početku on vodi tik uz Šujicu, a nigdje se od nje ne udaljuje više od 0,5 km. Nešto poviše sela Seonice taj se put, doduše, račva, pa njegov desni krak vodi donekle uz lijevu sastavnicu, ali završava u zaseocima ili u visini Šujičina izvora zaokreće unatrag, prema lijevom kraku, a ne dopire do planine Bitovnje. Sve to, dakako, upućuje na zaključak da stočarima prilikom izгона stoke na Bitovnju nije bila važna lijeva sastavnica, nego desna, ona koja im je pomagala da najkraćim i najsigurnijim putom dođu na Bitovnju, i da su tu desnu sastavnicu upravo oni morali imenovati, imenom koje je baš njima govorilo više nego ikome drugome.

¹⁷² Usp. K. Draganović, *Naselja i migracije na Kupresu*, u djelu M. Džaja, *Sa kupreske visoravni*, Otinovci—Kupres 1970, str. 331. i 323.

¹⁷³ Usp. M. S. Filipović, *Značenje . . .*, str. 153.

¹⁷⁴ Usp. J. Popović, *Ljetni stanovi na planini Vranici, Zec-planini i planini Bitovnji*, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, knj. 43, sv. 1, Sarajevo 1931, str. 68. i d.

— *ojkonimi*:

102 (4). Šuica Donja

Tako se na karti, u kvadrantu Pakrac, zove zaselak na donjem dijelu tekućice Šuice 99. Udaljen je oko 1 km od ušća te tekućice u Jablanicu ili oko 12 km zapadno od Bosanske Gradiške.

103 (5). Šujica

Šujicom se na karti, u kvadrantu Livno, zove oveće selo koje se nalazi na tekućici Šujici 100. Udaljeno je oko 4,5 km južno od izvora te tekućice, odnosno oko 14 km istočno od Livna.

Koliko mi je poznato, prvi se put spominje g. 1516, u jednom turskom defteru.¹⁷⁵ G. 1664. spominje ga turski putopisac Evlija Čelebija, i to pod imenom koje je do nas doprlo u vrlo iskvarenim oblicima: *Suvičše*, *Šrvčsh*, *Švpčsh*, *Svvašh*.¹⁷⁶ Upada u oči da se u svim tim oblicima javlja slovo *v* na mjestu našega *j*, što znači da je Evlija umjesto današnjega oblika *Šujica* čuo današnji oblik *Šuica*.

— *ostali toponimi*:

Nisam zabilježio nijedan.

Napomena. Iz onoga što se kaže u *RjJAZU* pod natuknicom 4. *Šujica* i 1. *Malovan* moglo bi se zaključiti da se Šujicom zove i jedna planina negdje u blizini sela Šujice 103. Ali, planine pod tim imenom, kako me obavještavaju osobe rođene u okolici toga sela, danas nema, a vjerojatno je nije nikad ni bilo. Uvjerenje da planina pod tim imenom postoji zasnovano je još od Vuka Karadžića na prvim stihovima glasovite balade o Šujičkinji Mari. Ti se stihovi u *RjJAZU* navode ovako:

*Posla ovce Šuičkinja Mara
U Šuici povr(h) Malovana.*

Budući da se Malovanom zove jedna planina u blizini izvora tekućice Šujice 100 i jedno selo podno te planine (upravo dva: Gornji Malovan i Donji Malovan), može se zaključiti da su ti stihovi dospjeli do Karadžića iskvareni. Svakako ih u realnijem obliku donosi Tvrtko Čubelić:

*Pasla ovce Šujičkinja Mara,
Pasla ih je povr(h) Malovana.*¹⁷⁷

d) *na području Crne Gore*:

— *potamonimi*:

Nisam zabilježio nijedan.

¹⁷⁵ Usp. K. Draganović, o. c., str. 323.

¹⁷⁶ Usp. Evlija Čelebija, *Putopis*, str. 136 (bilj. 63), 173 (bilj. 17), 175 (bilj. 1), 192 (bilj. 1).

¹⁷⁷ Usp. T. Čubelić, *Lirske narodne pjesme*, II. izdanje, Zagreb 1953, str. 164.

— *ojkonimi*:

^a104 (1). Š u j a c i

Tako se na karti, u kvadrantu Kolašin, zove razbijeno selo koje se nalazi na objema stranama rijeke Morače, na području piperskoga plemena. Bez sumnje je to pluralni oblik prezimena ili užega plemenskoga imena u toponimnoj funkciji.

^a105 (2). Š u j a c i

Tako se na karti, u kvadrantu Kolašin, zove zaselak uz Moraču koji se nalazi nešto južnije od istoimenoga sela Šujakā 104. Budući da se s njegove sjeverne strane nalazi zaselak Miročevići, a s jugozapadne zaselak Rađunovići, nema sumnje da je to pluralni oblik prezimena u toponimnoj funkciji.

— *ostali toponimi*:

Nisam zabilježio nijedan.

e) *na području Srbije*:

— *potamonimi*:

Nisam zabilježio nijedan.

Napomena. Na karti je na području Srbije, u kvadrantima Veliko Gradište i Petrovac, zabilježen potamonim *Ševica*. Nosi ga jedan od desnih pritoka rijeke Peka, onaj koji teče kroz selo Ševicu i u Pek utječe nakon značajnijega desnoga pritoka označena imenom *Valja Mare* (u gornjem toku) odnosno *Zabare* (u donjem toku). Bezlaju se čini vjerojatnim da je na kontinuantu pridjeva **šujb* zasnovan i taj potamonim, jednako kao i slovenski toponim *Ševica*.¹⁷⁸ Da je to mišljenje teško prihvatiti i kao mogućnost, proizlazi iz onoga što je rečeno u napomeni nakon toponima *Šuje* 93.

— *ojkonimi*:

Nisam zabilježio nijedan.

— *ostali toponimi*:

106 (1). Š u i c a

To je, po *RjJAZU*, »geografsko ime u kruš. pom. bez točnijeg podatka«. ¹⁷⁹

Ako, možda, i izgleda vjerojatnije da se tu radi ili o potamonimu ili o ojkonomu, mećem ga baš u ovu skupinu da njegovu prijeporna prisutnost u kojoj od dviju prvih, važnijih skupina ne poremeti brojčanoga odnosa među njima.

¹⁷⁸ Usp. F. Bezlaj, *SVI*, s. v. *Šujca*.

¹⁷⁹ Usp. *RjJAZU*, s. v. 4. *Sujica*.

f) na području Makedonije:

— potamonimi:

Nisam zabilježio nijedan.

— ojkonimi:

Nisam zabilježio nijedan.

— ostali toponimi:

Nisam zabilježio nijedan.

V. MOGU LI SE NEKI TOPONIMI NAKNADNO IZBACITI IZ PREGLEDA

Iako se to jasno razabire već iz podnaslovā u prethodnom poglavlju, ipak je dobro još jednom istaći da nije baš sigurno kako je svih 106 iznesenih toponima zasnovano na pridjevima u značenju 'desni' ili 'lijevi'. Veza se iznesenih toponima s tim pridjevima može smatrati u najboljem slučaju samo vjerojatnom. A vjerojatnost je u etimologiji pojam vrlo relativan. Ono što izgleda vjerojatno, pa i vrlo vjerojatno, nije uvijek istinito. U raspravi o toponimima *Vĕlikā Sĕbišina* i *Mālā Sĕbišina*, kojima se označuju dijelovi sela Sĕbišinē na hercegovačko-dalmatinskoj granici blizu Imotskoga, iznio sam da je antonimni pridjev *mālā* u toponimu *Mālā Sĕbišina* nastao pučkom etimologijom od turcizma *māla* < *māhala* i da je onda, zbog opozicije prema tome toponimu, nastao toponim *Vĕlikā Sĕbišina*.¹⁸⁰ Pučkom etimologijom ili na koji drugi način vjerojatno je nastao i stanovit broj toponima koji je dospio u moj pregled.

U ovom poglavlju pokušat ću dokazati da bar šest iznesenih toponima vjerojatno nije nastalo od pridjeva u značenju 'desni' ili 'lijevi', nego na drugi način. Da bi se ti toponimi mogli lako pronaći u pregledu, označit ću ih istim kontinuiranim brojevima pod kojima su u njemu navedeni.

4. Desanka

Rekao sam da je taj potamonim, kojim se označuje desni pritok donje Neretve, Milenko Filipović smatrao zasnovanim na kontinuantu pridjeva **desnъ* i da se s tvorbenoga gledišta njegovu mišljenju ne može prigovoriti. Ali, treba imati na umu da tekućice na hrvatsko-srpskom jezičnom području mogu biti nazvane i tako da im imena, imaju izgled ženskoga etnonima izvedena od imena mjesta kroz koje ili pored kojega tekućica teče: *Kreševka* 'tekućica koja teče kroz bosanski gradić Kreševo', *Veličanka* '1. tekućica koja teče kroz slavonsko selo Veliku i utječe u Orljavu, 2. tekućica koja teče kroz bosansko selo Veliku i utječe u Bosnu'

¹⁸⁰ Usp. D. Alerić, *Velika i Mala Sebišina — neobičan primjer pučke etimologije*, *Filologija*, knj. 7, Zagreb 1973, str. 27—32.

itd.¹⁸¹ Na karti se, u kvadrantu Prozor, vidi da i dva dosta duga Neretvina desna pritoka nose imena toga tipa: 1. *Doljanka* 'tekućica koja teče kroz selo Doljane i u Neretvu utječe kod Jablanice', 2. *Drežanka* 'tekućica koja teče kroz selo Drežnicu i u Neretvu utječe na mjestu udaljenu oko 16 km južno od Jablanice'.

Budući da tekućica Desankā izvire i teče pokraj sela Desana i utječe u Neretvu podno toga sela, može se, s velikom vjerojatnošću, zaključiti da njezino ime nije zasnovano na kontinuantu pridjeva **desъnъ*, kako je mislio Filipović, nego da je nastalo onako kako su nastala i imena tih dvaju poznatijih Neretvinih pritoka, tj. da je izvedeno od ojkonima *Dēsne* 5: *Desanska rika* > *Desanka*.

5. Dēsne

Kako sam već rekao, svojedobno je Petar Skok zaključivao da je ime toga sela, koje se nalazi s desne strane donje Neretve, »zacišlo« zasnovano na kontinuantu pridjeva **desъnъ*. Veza toga ojkonima s kontinuantom pridjeva **desъnъ* postaje, međutim, sumnjiva ako se imaju na umu ove tri činjenice:

1. S obzirom na to kako se odražava kategorija desnoga i lijevoga u imenima obližnjih, tj. bosansko-hercegovačkih i crnogorskih tekućica i naseljenih mjesta, očekivalo bi se da će se staro selo Desne, nekada Desna, nalaziti ne na desnoj, nego na lijevoj strani Neretve ili na lijevoj strani Desanke.

2. U blizini Desana nema nijednoga toponima koji bi upućivao na zaključak da je s lijeve strane Neretve ili s lijeve strane Desanke ikad postojalo ijedno selo pod imenom zasnovanim na pridjevu u značenju 'lijevi'. Dapače, može se s razlogom tvrditi da na lijevoj strani Neretve prema selu Desnāma, gdje je tlo neprestano izloženo poplavi, nije nikad ni bilo naselja.

3. Dosad nije zabilježeno da se u hrvatsko-srpskom jeziku pridjev *dēsna* poimeničuje u obliku *dēsna*. Imenica *dēsna* u značenju 'desnica' nije zabilježena ni u *RjJAZU* ni u *RSANU*.

Nakon svega toga čini se vjerojatnijim da je prvotni oblik *Dēsna* nastao sinkopiranjem glasa *i* u posvojnog pridjevu *Dēsina* (: *Dēsna* 'pejorativ od muškog imena *Desivoj*, *Desimir*, *Desislav*, *Desirad* ili od ženskog imena *Desanka*¹⁸²), odnosno da je današnji ojkonim *Dēsne* nastao od sintagme *Dēsina vas*.

Vjerojatnost da je današnji ojkonim *Dēsne* nastao od posvojnoga pridjeva *Dēsina* mnogo se povećava ako se imaju na umu ove tri činjenice:

¹⁸¹ Usp. T. Maretić, *Imena rijeka . . .*, str. 5.

¹⁸² Usp. P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *desiti se*. Skok, samo, uzimlje da je oblik *Dēsna* hipokoristik.

1. Ime *Děsa* ili *Děsa* potvrđeno je u jugoslavenskoj toponimiji npr. u oronimu *Desina gora*, kako se, po karti, zove brdo koje je udaljeno oko 16,5 km sjeveroistočno od Kolašina.

2. Na području današnjih Desana postojala je u drugoj polovini XIV. st. tvrđava čija je posada šezdesetih godina toga stoljeća zadavala mnogo brige Dubrovčanima. Povijesni dokumenat iz g. 1363. upućuje na zaključak da je upravo ta tvrđava zvana imenom *Desna*; u njemu se, naime, spominje *castellanum Desne*.¹⁸³

3. U povijesti je dobro poznato ime velikoga srpskoga župana Dese koji silazi s povijesne pozornice oko g. 1168. Smatra se, osobito na osnovi intitulacije u Desinoj ispravi iz g. 1151, sačuvanoj u prijepisu (*Dessa Dei gratia Dioclie, Satbolie, Zacholinie dux*, tj. *Desa, milošću Božjom knez Duklje, Travunje i Zahumlja*¹⁸⁴), da je taj *Desa* bio jedno vrijeme i knez zahumski. Do sredine XII. st. ili, bolje, do dolaska kneza Dese Zahumlje je, prema popu Dukljaninu koji svoj ljetopis završava opisom događaja oko Dese, prelazilo i na desnu stranu donje Neretve. Povjesničar Mandić misli da se je župa Luka, kao najisturenija zahumska župa prema jugozapadu, prostirala »s obje strane Neretve od Metkovića do Počitelja«.¹⁸⁵ Selo *Desne* udaljeno je od Metkovića oko 8 km, i to točno u pravcu zapada. Prema tome, može se pretpostaviti da je tvrđavu koja se u dokumentima iz druge polovine XIV. st. spominje kao *Desna* sagradio u jugozapadnoj točki Zahumlja upravo knez *Desa*.

Na osnovi svega toga može se, s velikom vjerojatnošću, zaključiti da ojkonom *Desna* ili *Desne* ipak nije zasnovan na kontinuantu pridjeva **desъnъ*, kako je mislio Skok, nego na posvojnomo pridjevu *Děsina*. Dakle, *Děsina* (tj. *tvrđinja* ili sl.) > *Děsna* > (pluralizacijom) *Děsne*.

Pluralni oblik mogao je zamijeniti singularni: 1. ili zato što je naselje nekada bilo stisnuto pod tvrđavom, a kasnije se razbilo u više zaselaka, koji sugeriraju upotrebu pluralnoga oblika, pogotovu ako se uzme da neki od tih zaselaka imaju normalan pluralni oblik (*Masline*, *Marevine* itd.); 2. ili zato što je prema izvornijem obliku *Děsna* selo poviše Desana nazvano imenom *Vřh Desnē* 'povrh sela *Děsnē*' pa je ono nakon srastanja u pluralni oblik *Vřhdesne* djelovalo da i osnovni ojkonom zamijeni singularni oblik pluralnim.

15. Desno jezero

Činjenica da ime sela Desana vjerojatno nije zasnovano na kontinuantu pridjeva **desъnъ*, zatim činjenica da je tekućica Desanka 4 nazvana tako po selu Desnana 5 pokraj kojega teče, pa činjenica da se jezero kroz koje Desanka 4 protječe zove desnim samo u domaćim enciklopedijama, a ne i na karti — sve te činjenice upućuju na zaključak da limnomo *Desno jezero* vjerojatno i nije poznat u selu Desnana i njegovoj

183 Usp. *Monumenta Ragusina. Libri reformationum*, knj. III, Zagreb 1895, str. 241.

184 Usp. *EJ*, s. v. *Desa*; D. Mandić, *Bosna i Hercegovina*, knj. I, Chicago 1960, str. 296.

185 Usp. D. Mandić, o. c., str. 93.

okolici. Izgleda da se to jezero u tom selu zove samo *Jezerom*, dakle imenom koje je zabilježeno na karti, a u njegovoj okolici — *Desanskim jezerom*. Pod imenom *Desansko jezero* spominje ga — u svom djelu o kraju Neretvi — Ivo Smoljan koji je rođen u Šarića Struzi, selu koje je udaljeno od toga jezera samo oko 2 km.¹⁸⁶

Kako se, onda, može protumačiti pojava limnonima *Desno jezero* u enciklopedijama? Ako se pogleda na mostarski kvadrant karte koji je izašao s dopunama iz g. 1956. i 1960, može se uočiti da u Neretvinoj delti ima više jezera i da se njihova imena donose u ovim oblicima: *Jezero, G. Mlaka, D. Mlaka, Jez. Dragača, Jezera, Glogačko Jez., Jez. Modrič, Jez. Vlaška, Jez. Parile*. Dakle, može se pretpostaviti da je ime Desanskoga jezera na nekoj starijoj karti bilo zabilježeno u obliku *Jez. Desne* ili sl. Tako zabilježeno ime moglo je lako biti shvaćeno kao da se radi o jezeru koje se stvarno zove *Desno jezero*. Stručnjacima je, naime, dobro poznato da na topografskim kartama ima pogrešno zabilježenih toponima (i spomenuti limnonimi *Glogačko Jez.* i *Parile* glase, zapravo, *Glogoč* i *Parila*¹⁸⁷), ali težnja za popravljanjem potencijalno pogrešnih toponima može katkad dovesti do nove pogreške (i spomenuti limnonimi *Jez. Vlaška* djeluje kao pogrešno zabilježeni limnonim *Vlaško jezero*, ali on doista glasi *Vlaška*¹⁸⁸).

34. D r e t a

Činjenica je da latinski pridjev *dīrēctus* ili **dērēctus* 'prav, upravan; okomit, strm; izravan; prostodušan, otvoren'¹⁸⁹ tek u romanskim jezicima zadobio značenje 'desni'. Ipak, u furlanskom se jeziku u značenju 'desni' i danas upotrebljava prije svega pridjev *giestri* kao kontinuanta lat. *dēxter* 'desni'. Budući da potamonim *Dreta* nije zasnovan na tom furlanskom pridjevu, odnosno na kontinuantu lat. *dēxter*, mora se zaključiti da je vjerojatnost pretpostavke o njegovoj zasnovanosti na pridjevu u značenju 'desni' — vrlo malena.

Ta se pretpostavka može, kako mislim, i posve odbaciti ako joj se suprotstavi drugo mišljenje o potamonimu *Dreta*.

Pozornost treba usredotočiti na onaj važni srednjovjekovni put koji je vodio Dretinom dolinom. Spuštajući se od prijevoja Črniveca u Gornji Grad, taj je put, nema sumnje, vodio onuda kuda vodi i današnji jedini put na toj relaciji, dakle pokraj Drete. Podno Gornjega Grada današnji se put, međutim, račva: lijevi mu krak vodi u Radmirje, prelazi preko Savinje i onda prati Savinju, da bi nakon nekoliko kilometara izbio na raskršće nasuprot Dretinu ušću; desni mu krak vodi i dalje pokraj Drete sve do njezina ušća u Savinju, prelazi preko Savinje i produžuje, udružen s lijevim krakom, u Mozirje i dalje. Oba su ta kraka, svakako, postojala

¹⁸⁶ Usp. I. Smoljan, *Neretva*, Zagreb 1970, str. 269.

¹⁸⁷ *Ib.*, str. 269, 270, 272, 273.

¹⁸⁸ *Ib.*, str. 269.

¹⁸⁹ Usp. I. H. Dvorecki, *Latinsko-russki slovar*, II. izdanje, Moskva 1976, s. v. *directus*.

i u srednjem vijeku, ali, kako proizlazi iz onoga što je rečeno u pregledu, onaj glasoviti srednjovjekovni put nije iz Gornjega Grada vodio na Dretino ušće zaobilazno, preko Radmirja, nego pravo, pokraj Drete, iako je vjerojatno da je u nekim slučajevima bio u prometu i krak preko Radmirja.

Sve to upućuje na zaključak da je krak puta koji je vodio pokraj Drete, od Gornjega Grada do Dretina ušća ili od Dretina ušća do Gornjega Grada, mogao biti označivan, dakako, u prvom redu u Gornjem Gradu, furlanskom sintagmom (*strade, vie*) *direte* 'izravni, nezaobilazni (put)' ili formalno i značenjski srodnom furlanskom sintagmom (*strade, vie*) *drete* 'pravi, upravni (put)'.¹⁹⁰ Kako su oba pridjeva u tim sintagmama kontinuantе lat. *dīrēctus*, može se pretpostaviti da su u Dretinoj dolini obje sintagme živjele u jedinstvenom obliku (*strade, vie*) *drete*, odnosno u jedinstvenom diftongiranom obliku (*strade, vie*) *driete*.

Pridjev koji se je izvorno odnosio na imenicu u značenju 'put' mogao je već u furlanskom jeziku postati imenom rijeke: furl. (*strade, vie*) *driete* > furl. (*flum, riu*) *Driete*. Izgleda da je baš taj prvotni, furlanski oblik sačuvan u prvoj dokumentiranoj potvrđi Dretina imena, onoj iz g. 1243 (*super fluvio Driete*). Kasnije je taj potamonim mogao mocijom zadobiti u furlanskom jeziku oblik **Driet*, koji kao da se odražava u navedenim njemačkim potvrdama iz g. 1340 (*die Driet*) i 1524 (*der Trijet*), a u slovenskom jeziku oblik **Drieta* > *Dreta* ili **Dreita* > *Dretja*.

Dakako, taj je potamonim prvotno morao označivati samo Dretinu dionicu nizvodno od Gornjega Grada, a poslije i Dretinu dionicu uzvodno od toga mjesta.

35. Dretulja

Mišljenje da je potamonim *Dretulja* nastao od strum. **Drehtul* ili *Dreptul* u značenju 'Desnac' djeluje naizgled uvjerljivije od Dickenmannova mišljenja da se u njemu krije imenica *dreta* u značenju 'obučarski konac' ili osobno ime *Dretillo*. Ali, nezgoda je u tome što su srednjovjekovni Vlasi bili izraziti stočari, koje su polja malo zanimala, i što Dretulja od izvora do ponora teče poljem, i to poljem koje je u vrijeme pojave Vlaha moralo biti i dobro nastanjeno i dobro obrađeno (još g. 1185. spominje se na tom području župa Plas, koja je tada bila dodijeljena netom osnovanoj krbavskoj biskupiji, što znači da je postojala i prije, po nekima već od X. st.).¹⁹¹ Dakle, ako se i može pretpostaviti da su se oni do g. 1481, kad se Dretulja prvi put spominje, zadržavali u okolici današnjega Plaškoga, ne vidi se šta bi ih moglo ponukati da svojim imenom nazovu jednu poljsku tekućicu niti izgleda vjerojatno da bi starosjedilačko nevlaško ratarsko stanovništvo to ime prihvatilo sve da je

¹⁹⁰ Usp. G. A. Pirona i dr., *Il nuovo Pirona. Vocabolario friulano*, Udine 1935, s. v. *diret, dret, strade, vie*.

¹⁹¹ Usp. EJ, s. v. *Plaški*; *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, Zagreb 1975, str. 425. i 443.

ono među Vlasima i postojalo. K tome se može iznijeti i teza o slaven-
skom porijeklu potamonima *Dretulja*, koja djeluje uvjerljivije.

Rečeno je da *Dretulja* protiče svega oko 2 km i onda primi bar
četverostruko dužu, ali po količini vode ipak siromašniju *Vrnjiku*. Na
osnovi te činjenice može se naslućivati da je *Dretuljina* voda u ljetnim
mjesecima mnogo hladnija od *Vrnjikine*. Da je tako, potvrđuje usmena
izjava nekih *Pllašćana* da se plaška djeca ljeti kupaju samo u *Vrnjici* jer
da je *Dretulja* u cijelom toku odviše hladna. Ali, da je doista tako, vidi
se najbolje iz jednoga članka u kojem sami *Pllašćani* ovako govore o tim
dvjema tekućicama: »*Rijeka Dretulja* i *Vrnjika* izviru ispod masiva *M.*
Kapele... U toku proljeća i jeseni, za vrijeme jakih oborina i topljenja
snježnog pokrivača, obadnije plave znaćan dio ravnog terena. *Vrnjika* je
zbog dužeg toka u ljetnom periodu znatno toplija od *Dretulje*, za
10° C«.192

To upućuje ponajprije na zaključak da je potamonim *Vrnjika*, za koji,
na žalost, nemam potvrda starijih od XIX. st., mogao nastati od imenice
varenika u značenju 'varena, kuhana, smlačena voda' (istina, imenica
varenika dosad nije potvrđena baš u tom značenju, ali je, po *RSANU*,
potvrđena u značenju »slatko mleko, vareno ili tek pomuzeno« i u zna-
čenju »vareno, kuvano vruće piće, vino ili rakija«). Do toga potamonima
moglo je doći ovako: **Varenika* > **Varnika* (usp. *ponediljak* > *pondil-*
ljak)¹⁹³ > **Vrnika* > *Vrnjika* (ukršćavanjem s glagolom *vrnjati* 'vrljati'
koji je za *RjJAZU* zabilježen samo u *Lici*; usp. i *strnika* > *strnjika*).¹⁹⁴

Sve to kao da upućuje i na zaključak da je potamonim *Dretulja* nastao
od imenice *drhtulja* u značenju 'voda koja izazivlje drhtanje, hladna
voda'. Ali, može li se objasniti prijelaz **Drhtulja* u *Dretulja*? Budući da
se u istarskom čakavskom selu *Slumu* vokalno *r* u nekim riječima reflek-
tira u *re* (*brv* > *brêv*, *trbuh* > *trêbuh*),¹⁹⁵ moglo bi se pomisliti da je
do toga prijelaza — s obzirom na to da su i stari *Pllašćani*, oni prije
dosedjenja »*Vlaha*« u XVII. st., bili čakavci — došlo ovako: **Drhtulja* >

192 Usp. S. Dokmanović i dr., *Vojno politički položaj i značaj Plašćanske doline u NOR-u, Plašćanska dolina i okolica u NOR-u 1941—1945.* (objavljeno u okviru *Zbornika Historijskog arhiva u Karlovcu*, knj. 7), *Karlovac 1976*, str. 73.

193 Oblik *pondiljak* potvrđen je i u *Lici*, u okolici *Otočca*. (Usp. M. Mogaš, *Izveštaj o ispitivanju čakavštine u Lici*, *Ljetopis JAZU*, knj. 67, *Zagreb 1963*, str. 294.)

194 Prijelaz **Varenjka* > *Vrnjika* bio bi, dakle, ostvaren na sličan način kao i prijelaz *Varikašane* > **Varkašane* > **Vrkašane* > *Vrkešane* 'danas polje kod *Bokanjca*, blizu *Zadra*'. Napominjem, samo, da je u prijelazu *Varikašane* > *Vrkešane* *Skok* nekada s pravom nazirivao utjecaj »kakve pučke etimologije« iako mu je ona tada bila »još nepoznata«. (Usp. P. Skok, *Iz srpsko-hrvatske toponomastike*, *Južnoslovenski filolog*, knj. 6, *Beograd 1926—1927*, str. 90.) Naime, do transformacije preposljednjega oblika **Vrkašane* u posljednji, današnji oblik *Vrkešane* mora da je došlo zbog težnje da se toponim dovede u vezu s potencijalnim pejorativnim nadimkom **Vrkeša* koji bi, npr. u *Imotskoj krajini*, označivao vrkava, tj. bubuljičava čovjeka (usp. nadimak *Bžleša* koji označuje balava čovjeka).

195 Usp. J. Ribarić, *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri*, *Srpski dijalektološki zbornik*, knj. IX, *Beograd 1940*, str. 18; M. Mogaš, *Čakavsko narječje*, *Zagreb 1977*, str. 31.

> *Drehtülja > Drètulja. Nevolja je, međutim, u tome što je selo Slum i suviše daleko od područja kojim teče Dretulja i što takav refleks vokalnoga *r* nije zabilježen nigdje drugdje na čakavskom području. Moglo bi se još pomisliti da je samoglasnik *e* u potamonimu *Dretulja* nastao u procesu gubljenja glasa *h*, ukrštavanjem s germanizmom *drèta* 'obučarski konac' ili s talijanizmom *drèt* 'prav, upravan'. Međutim, ukrštavanje je potencijalnoga oblika *Dr(h)tulja* s prastarim germanizmom *drèta* teško zamisliti zbog semantičkih razloga (obučarski konac doista nema ništa zajedničko s tekućicom), dok je ukrštavanje toga oblika s talijanizmom *drèt* teško zamisliti zbog kronoloških razloga (ne može se vjerovati da je taj talijanizam bio dublje ukorijenjen u Lici do g. 1481, kad se Dretulja prvi put spominje, bez obzira na to što se je plaško područje već od kraja XII. st. nalazilo u posjedu krčkih knezova). Dakle, može se zaključiti kako pretpostavka da je **Drhtulja* > *Dretulja* nije realna.

Ipak, dolazi u obzir još i mogućnost da je onomatopejski glagol *drhtati* živio u hrvatsko-srpskom jeziku i u obliku od kojega je mogla nastati imenica *dretulja*, sačuvana u potamonimu *Dretulja*. Budući da prema današnjem hrv.-srp. *drhtati* (uz *drhtjeti* i *drktati*) stoji sln. *drgetati* (uz *drgati*, *drhteti* i *drhtati*), češ. *drkotati* (uz *drhati* i *drktati*), slč. *drkotat'* (uz *drgnovat'* i *drgl'ovat'*),¹⁹⁶ može se pretpostaviti i nekadašnje postojanje hrv.-srp. **drhetati*, s onomatopejskim korijenom *drh-* i s karakterističnim onomatopejskim nastavkom *-etati* (usp. *kreketati*, *meketati*, *zveketati*, *lupetati*, *šaketati* itd.).¹⁹⁷ Ta pretpostavka upućuje na zaključak da je u hrvatsko-srpskom jeziku nekada postojala i imenica **drhetulja*. Dakle, izgleda da je do potamonima *Dretulja* došlo ovako: **Drhetülja* > *Dřetülja* > *Dretülja* > *Drètulja*.¹⁹⁸

46. Levača

Rekao sam da se na karti tako zove plantaža s lijeve strane Drave na području sela Repaša, sjeverno od Đurđevca, zatim da je udaljena manje od 1 km od Dravina korita i da se prema njoj s desne strane Drave nalazi plantaža Gabajeva greda odnosno Šušinski berek. Dakako, ti podaci upućuju na zaključak da je toponim *Levača* zasnovan na pridjevu **lěvъ*.

196 Usp. F. Bezlaž, *ESSJ*, s. v. *drgati*.

197 Prije koju godinu čuo sam u Zagrebu od jedne omlade žene iz Vareša, po zanimanju radnice, glagolski oblik *dřhečě* (*Ruka mu dřhečě*) koji bi, ako nije rezultat afektacije, govorio da u Varešu glagol **drhetati* živi i danas.

198 Na karti kojom se služim zabilježena su — ako se ne računa potamonim *Dreta* 34 — još tri toponima s korijenskim morfemom *dret-*: *Dretnik* 'zaselak slovenskoga sela Javorja, udaljen oko 15 km sjeverozapadno od Šoštanj', *Dretun* 'predio u Bosni, nešto sjevernije od sela Vjetrenika, odnosno oko 14 km sjeverozapadno od Rogatice', *Drètelj* 'selo s desne strane Neretve, nešto sjevernije od Čapljine (na njegovu području izviru dva vrela, od kojih se jedno, zvano *Blatine*, smatra ljekovitim)'. Može biti da je i koji od njih ili da su čak sva tri u vezi s glagolom **drhetati*, ali se bez povijesnih i, osobito, terenskih podataka to ne može tvrditi s većom sigurnošću.

Ali, karta omogućuje da se o Levači kaže i nešto više. Izgled spomenutih plantaža na karti i ime *Šušinski berek* (*berek* = *močvara*) upućuju na zaključak da su današnje uzorne plantaže nastale melioracijom močvarnoga tla, tla koje je bilo izloženo poplavama rijeke Drave. Levača predstavlja upravo sjeverozapadni dio močvarnoga područja koje se je prostiralo na sjever i istok od sela Repaša. Sudeći po kružnom izgledu jarka na njezinoj sredini, poplavna je voda na nju lako dolazila i na njoj se najduže zadržavala. Na osnovi tih činjenica može se doći do zaključka da joj ime nije zasnovano na pridjevu **lěvъ*, nego da se u njemu vjerojatno krije sprijeda okrnjena imenica **nalevača* 'zemlja koja se od vremena do vremena nalijeva poplavnom vodom, koja poplavljuje', tj. imenica koja je mogla biti načinjena na isti način na koji je, npr., načinjena imenica *udavača* 'djevojka koja se udaje'.¹⁹⁹ Ime *Nalevača* moglo je biti okrnjeno zbog česte upotrebe sintagma (*ići*) *na Nalevaču*, (*biti*) *na Nalevači*, u kojima početni slog toga imena djeluje kao ponovljeni prijedlog *na*.

VI. ANALIZA IZNESENE GRAĐE I ZAKLJUČCI

Ako se iz sustavnoga pregleda, nakon onoga što je rečeno u prethodnom poglavlju, izbace toponimi br. 4, 5, 15, 34, 35 i 46, u tako korigiranu sustavnom pregledu ostaje 100 toponima. Ima, dakle, tih toponima sasvim dovoljno za analizu i izvođenje vjerodostojnih zaključaka bez obzira na to što je i u tako korigiranu pregledu vjerojatno još ostalo toponima koji samo izgledaju kao da su zasnovani na pridjevima u značenju 'desni' ili 'lijevi'. Ima ih upravo kao u kakvu reprezentativnom uzorku u kojem svaka jedinica predstavlja jedan postotak. Njihov međusobni odnos pregledno je prikazan u tabeli na str. 195.

A. KATEGORIJA DESNOGA PREMA KATEGORIJI LIJEVOGA

Kategorija je desnoga u jugoslavenskoj toponimiji znatno slabija od kategorije lijevoga. Iz korigiranoga pregleda proizlazi da je odnos čak 30 »desnih« toponima prema 70 »lijevih«.

To upućuje na zaključak da Dickenmann vjerojatno nije bio u pravu kad je, pokušavajući riješiti problem lijevih pritoka koji se zovu desnim, polazio od uvjerenja da su na slavenskom tlu »desni« toponimi znatno češći od »lijevih«.²⁰⁰ To istodobno upućuje na zaključak da je Njémec

¹⁹⁹ Imenica *nalevača* nije zabilježena ni u *RJAZU* (naravno, u obliku *naljevača*) ni u građi za *Kajkavski rječnik* koja se čuva u zagrebačkom Institutu za filologiju i folkloristiku, upravo u njegovu Zavodu za jezik. Naknadno mi je kolega Ivan Kalinski potvrdio da ona živi u njegovu rodnom Črečanu kod Zeline, i to u obliku *nalžvača* i značenju 'drveni sud s ručicom za pretakanje tekućine, uglavnom vina; zove se i *zajžmača*'.

²⁰⁰ Usp. u pogl. II.

Tabela jugoslavenskih »desnih« i »lijevih« toponima

Kratice:

pot. = potamonimi

ojk. = ojkonimi

a = ojkonimi antroponimnoga postanja

ost. = ostali toponimi

Temeljni pridjev Republika	*desnъ svega (pot.+ojk.+ost.)	*lěvъ svega (pot.+ojk.+ost.)	*šujъ svega (pot.+ojk.+ost.)	Ukupno (pot.+ojk.+ost.)
a) Slovenija	3 (1+ 1+1)	1 (1+ 0+0)	5 (1+ 1+3)	9 (3+ 2+4)
b) Hrvatska	9 (0+ 8+1)	9 (0+ 8+0) +a1	5 (2+ 1+1) +a1	23 (2+17+2) +a2
c) Bosna i Hercegovina	4 (1+ 2+1)	4 (1+ 2+1)	5 (3+ 2+0)	13 (5+ 6+2)
d) Crna Gora	4 (2+ 2+0)	11 (5+ 5+1)	2 (0+ a2+0)	17 (7+ 7+1) +a2
e) Srbija	9 (6+ a2+1)	22 (13+ 6+3)	1 (0+ 0+1)	32 (19+ 6+5) +a2
f) Makedonija	1 (1+ 0+0)	5 (4+ 1+0)	0 (0+ 0+0)	6 (5+ 1+0)
Ukupno (Jugoslavija)	30 (11+13+4) +a2	52 (24+22+5) +a1	18 (6+ 4+5) +a3	100 (41+39+14) +a5

vjerojatno bio sasvim u pravu kad je, neovisno o Dickenmannu, zaključivao da su »desni« toponimi na slavenskom tlu znatno rjeđi od »lijevih«. ²⁰¹

Javlja se pitanje kako taj, tako očigledni nerazmjer objasniti.

Ako se ima na umu da se u toponimima često čuvaju apelativi koji u toku vremena izađu iz upotrebe, moglo bi se pomisliti da do toga nerazmjera dolazi uglavnom stoga što među »lijevim« toponimima ima čak 18 toponima zasnovanih na odavno iščezlom i značenjski nejasnom pridjevu *šujъ. Ali, kad bi se uzeli u obzir samo toponimi zasnovani na veoma frekventnim i značenjski posve jasnim pridjevima *desnъ i *lěvъ, nerazmjer bi između »desnih« i »lijevih« toponima i tada bio dosta velik:

201 Usp. u pogl. II.

bilo bi 30 »desnih« toponima i 52 »lijeva«. Pomisao da su značenjski nejasni apelativi bitnije utjecali na stvaranje nerazmjera »desnih« i »lijevih« toponima mora se, međutim, posve odbaciti jer, npr., na području Srbije gotovo i nema toponima zasnovanih na pridjevu *šujb, ali se odnos »desnih« i »lijevih« toponima kreće još više u korist »lijevih«: 9 »desnih« prema 22 »lijeva« (ako se ne računa prijeporni toponim Šuica 106 koji je zasnovan na pridjevu *šujb).

Ako se ima na umu činjenica da se kategorija desnoga i lijevoga ne prenosi jednako lako na sve zemljopisne objekte, moglo bi se pomisliti da će bar odnos »desnih« i »lijevih« potamonima, u kojima je na najprirodniji način mogla biti odražena kategorija desnoga i lijevoga, biti ili sasvim uravnotežen ili znatno uravnoteženiji. Ali, ni ta pomisao nije realna: na jugoslavenskom području ima 11 »desnih« i 30 »lijevih« potamonima, odnosno 11 potamonima zasnovanih na kontinuantu pridjeva *desnъb i 24 potamonima zasnovana na kontinuantu pridjeva *lěvъb.

Ako se ima na umu da su neke tekućice mogle biti nazvane imenom zasnovanim na pridjevu u značenju 'desni' ili 'lijevi' zato što se prema glavnini svojih pritoka odnose kao matične desne ili lijeve tekućice, moglo bi se pomisliti da do onoga nerazmjera dolazi donekle zato što slučajno ima više takvih lijevih matičnih tekućica nego desnih. Ali, ni ta pomisao nije na mjestu: na jugoslavenskom području ima vrlo malo »desnih« i »lijevih« potamonima koji bi se mogli tumačiti na taj način, najviše 2 (*Desnica 1, Ljevaš 55*).

Ako se ima na umu činjenica da je »u svih starih naroda«, a »i sad... u našeg puka« desno — jug, a lijevo — sjever,²⁰² moglo bi se pomisliti da jugoslavenski »desni« i »lijevi« potamonimi označuju južno usmjerene i sjeverno usmjerene tekućice pa da je slučajno manje onih prvih, a više drugih. Ali, i ta se pomisao mora odbaciti jer jugoslavenski »desni« i »lijevi« potamonimi, kako to proizlazi iz korigiranoga pregleda, označuju najrazličitije usmjerene tekućice.

Izgleda da taj nerazmjer postaje nešto razumljiviji ako se ima na umu kako se u ljudskom društvu gleda na desnorukost, a kako na ljevorukost.

Desnorukost, tj. nadmoć desne ruke nad lijevom, karakterizira golemu većinu ljudi. Ona je, dakle, nešto sasvim obično, nešto što se ne primjećuje. Stoga se i imenice u značenju 'desna ruka' i 'desnoruk čovjek' i pridjev u značenju 'desnoruk' u jugoslavenskim, a, vjerojatno, i u drugim jezicima upotrebljavaju prilično rijetko, samo kad se osjeti potreba da se suprotstave imenicama u značenju 'lijeva ruka' i 'ljevoruk čovjek' i pridjevu u značenju 'ljevoruk'. Takvo rezoniranje u skladu je ne samo s onim što se u *RjJAZU* kaže pod natuknicom *desnoruk* nego i s činjenicom da u tom rječniku imenica *dešnjak* uopće nije zabilježena u značenju

²⁰² Usp. V. Mažuranić, *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb 1908—1923, s. v. *desan*.

'desnoruk čovjek', nego samo u ovim značenjima: 1. »marjaš ili petak na kojemu bogorodica drži Hrista na desnoj ruci«, 2. »vo ili konj koji se hvata s desne strane«. Nasuprot tome, ljevorukost, tj. nadmoć lijeve ruke nad desnom, karakterizira neznatnu manjinu ljudi. Ona je, dakle, nešto izuzetno, nešto što ona golema većina dešnjaka lako uočava. Stoga se imenice u značenju 'lijeva ruka' i 'ljevoruk čovjek' u jugoslavenskim, a, vjerojatno, i u drugim jezicima upotrebljavaju znatno češće. Imenica u značenju 'lijeva ruka, ljevica' čuje se ne samo kad se radi o dešnjakovoj lijevoj ruci kao inferiornijoj od desne nego i kad se radi o ljevakovoj lijevoj ruci koja se dešnjacima čini natprosječno superiornom, jer je podsvjesno uspoređuju sa svojom lijevom rukom (u današnje se vrijeme imenica u tom značenju čuje najčešće kad se govori o ljevorukim boksačima). U skladu se s tim imenica u značenju 'ljevak' čuje ne samo kad se radi o osobi koja zbog svoje ljevorukosti djeluje u društvu dešnjaka inferiorno, nego i kad se radi o ljevorukoj osobi koja u mnogim životnim situacijama izazivlje divljenje ili strah dešnjaka jer im se čini kao da su joj obje ruke superiornije od njihovih, kao da su joj obje ruke desne. Bilo bi, dakle, zaista čudno kad imenice *ljevica* i *ljevak* ne bi u *RjJAZU* bile zabilježene u spomenutom značenju, ili, bolje rečeno, u prvom redu u spomenutom značenju.

Na to da se ta sociološka činjenica u stanovitoj mjeri odražava u broju jugoslavenskih zemljopisnih objekata čija su imena zasnovana na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi' upućuje donekle i podatak — inače, značajan i sam po sebi — da od 6 naselja koja vjerojatno nose prezimenska ili plemenska imena, samo 2 nose ime zasnovano na kontinuantu pridjeva **desnъ*: *Desnice* 30, 31, a 4 ime zasnovano na kontinuantu pridjeva **lěvъ* i **šujъ*: *Levak* 37, *Šujica* 96, *Šujaci* 104, 105.

Dakako, ta činjenica mora da dolazi do izražaja i u imenima tekućica i u ojkonimima i ostalim toponimima koji su nastali prema imenima tekućica. Tako je, npr., lijevi rukav Gacke mogao postati poznat pod imenom **Šujica* > *Švica* (*Švica* 95) upravo zato što je iz perspektive značajnoga Otočca bio u privrednom pogledu (vodence) i prometnom pogledu (put prema moru) daleko značajniji od desnoga rukava Gacke. Njegovo je ime zbog njegova značenja moglo kasnije postati imenom još dvaju—triju zemljopisnih objekata: jednoga sela (*Švica* 97) i jednoga jezera, ili čak dvaju (*Švica* 98). Isti su razlozi vjerojatno djelovali da pod imenom *Šujica* postane poznata duvanjska ponornica (*Šujica* 100), po kojoj je kasnije nazvano i jedno selo (*Šujica* 103), zatim da pod imenom **Ljevak* postane poznat jedan potok na području sjeverno od Kolašina (**Ljevak* 54), itd.

Treba ipak upozoriti da čak 6 »desnih« potamonima (*Desna rijeka* 21, *Desna reka* 24, 26—28, *Desnača* 29) i 6 »lijevih« (*Lijeva rijeka* 52, *Leva reka* 62—64, 67, *Levača* 72) označuju tekućice što se sastaju kao izvorišne sastavnice ili utječu u istu tekućicu u istom mjestu, samo s protivnih strana. Takvih je potamonimnih parova nekad, sigurno, bilo više, ali su

neki od njih razbijeni jer je tekućica koja je bila poznata pod »desnim« ili »lijevim« imenom bila naknadno prozvana imenom obavjesnijim za okolinu: po selu koje je uza nju nastalo, po glasovitom posjedniku zemalja ili kakva objekta uza nju, po nekoj njezinoj naknadno uočenoj ili razvijenoj osobini, itd. Tako se, npr., na osnovi imena *Desna reka*, kojim je na karti označena jedna izvorišna sastavnica Jošaničke reke (*Desna reka 25*), smije pretpostavljati da se je druga izvorišna sastavnica te tekućice, ona na koju se danas proteže ime *Jošanička reka*, nekad zvala imenom *Leva reka*, sve dok se selo Jošanica nije s područja nizvodno od sastavaka donekle proširilo baš uz tu izvorišnu sastavnicu. Isto bi se tako moglo pretpostavljati da je Manastirska reka koja se sastaje s Levom rekam 69 nekad bila poznata pod imenom *Desna reka*. Itd. Da potamonimi zasnovani na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi' mogu biti zamijenjeni drugim potamonimima, svjedoči npr. činjenica da je *Desna reka 33* bila do prije nekoliko desetljeća poznata i pod imenom *Desna reka* i pod imenom *Babuna*, dok je danas, koliko se smije zaključivati na osnovi karte, poznata pod nekim trećim imenom (*Bela voda?*).

B. RASPROSTRANJENOST »DESNIH« I »LIJEVIH« TOPONIMA

Ako se ima na umu površina pojedinih jugoslavenskih republika, ali bez pokrajine Vojvodine, u kojoj nisam uspio otkriti nijednoga »desnoga« ni »lijevoga« toponima (Slovenija: 20.251 km², Hrvatska: 56.538 km², Bosna i Hercegovina: 51.129 km², Crna Gora: 13.812 km², Srbija bez Vojvodine: 66.855 km², Makedonija: 25.713 km²), može se utvrditi da na jugoslavenskom području »desnih« i »lijevih« toponima ima relativno najviše u Crnoj Gori — po 1 na svakih 812 km² (ukupno 17), zatim u Srbiji bez Vojvodine — po 1 na svakih 2089 km² (ukupno 32), Sloveniji — po 1 na svakih 2250 km² (ukupno 9), Hrvatskoj — po 1 na svakih 2458 km² (ukupno 23), Bosni i Hercegovini — po 1 na svaka 3933 km² (ukupno 13), Makedoniji — po 1 na svakih 4286 km² (ukupno 6).

Ta slika rasprostranjenosti »desnih« i »lijevih« toponima ipak nije dovoljno realna: »desni« su i »lijevi« toponimi, zahvaljujući najviše otkonimima, katkad okupljeni u manjem dijelu republike, dok ih u većem dijelu iste republike ima vrlo malo ili ih uopće nema.

Ako se uzmu u obzir samo »desni« i »lijevi« potamonimi, u kojima se je najlakše mogla odraziti kategorija desnoga i lijevoga, može se utvrditi da njih ima relativno najviše u Crnoj Gori — po 1 na svaka 1973 km² (ukupno 7), zatim u Srbiji bez Vojvodine — po 1 na svakih 3519 km² (ukupno 19), Makedoniji — po 1 na svaka 5143 km² (ukupno 5), Sloveniji — po 1 na svakih 6750 km² (ukupno 3), Bosni i Hercegovini — po 1 na svakih 10.226 km² (ukupno 5), Hrvatskoj — po 1 na svakih 28.269 km² (ukupno 2).

Već na osnovi podataka dosad iznesenih u ovom poglavlju može se zaključivati da se jugoslavenski »desni« i »lijevi« toponimi i posebno potamonimi javljaju pretežno u gorskim predjelima Jugoslavije i da ih uopće nema u ravnoj Vojvodini. Taj zaključak postaje još sigurniji ako se zaviri u korigirani pregled.

Tekućica u čijim imenima potencijalno dolazi do izražaja kategorija desnoga i lijevoga ima svega 41. One se redovito spuštaju s planina i brda: *Desna rijeka* 16, 20, 21, *Leva reka* 62—70, 84—86, *Šujica* 94, 100, 101 itd. Ipak se može zapaziti da 2 tekućice teku baš ravnicom, od početka do kraja (ako se apstrahiraju slapovi na drugoj: *Levica* 36 (u Savinjskoj dolini), koja, zapravo, predstavlja sporedno korito Savinjino, i *Švica* 95 (u Gackom polju), koja nastaje rastakanjem Gacke.

Naselja u čijim imenima potencijalno dolazi do izražaja kategorija desnoga i lijevoga ima svega 45, od čega 6 s imenima antroponimnoga postanja.

Naselja uz tekućice čija imena imaju izgled potamonima nalaze se, naravno, tamo gdje i tekućice po kojima su nazvana, dakle redovito u gorskim krajevima, ali, svakako, na onim mjestima uz te tekućice na kojima je moguć kakav-takav normalan život: *Desna Rijeka* 22, *Lijeva Rijeka* 48, 56—58, *Leva Reka* 75, 76, 88, *Šujica* 103 itd. Zapaža se da je ojkonomom *Lijeva Rijeka* 48 označen čak jedan ljetni pastirski stan koji je smješten uz izvor istoimene tekućice pod vrhom Matorcem, i da je ojkonomom *Lijeva Rijeka* 56 označeno crnogorsko selo pod sastavcima dvaju potoka od kojih danas nije nijedan poznat pod imenom *Lijeva rijeka*.

Od naselja uz tekućice čija imena nemaju izgled potamonima, ali se u tim imenima susreće pridjev koji vjerojatno upućuje na desnu ili lijevu stranu tekućice, samo ih se nekoliko nalazi u područjima koja se mogu označiti kao više-manje gorska: *Desna Varoš* 17, *Desni Meteh* 23, *Lijeva Varoš* 49, *Lijevi Meteh* 59, *Levosojce* 77. Sva se ostala naselja koja nose takva imena, njih 16 na broju, nalaze u ravničastom području, uz Savu i Kupu: *Desni Dubravčak* itd. 6—13, *Lijevi Dubravčak* itd. 38—45.

Naselja koja nose imena antroponimnoga postanja (*Desnice* 30, 31, *Levak* 37, *Šujica* 96, *Šujaci* 104, 105) ima, čini se, podjednako na gorskim i ravničastim područjima.

Ostalih zemljopisnih objekata u čijim imenima potencijalno dolazi do izražaja kategorija desnoga i lijevoga ima svega 14. Oni se redovito susreću u gorskim područjima. Među njima i ima relativno najviše gora i gorskih vrhova, ukupno 6: *Desnik* 3, *Desna čuka* 32, *Lijevo brdo* 50, *Ljevoš* 82, *Maja leva* 83, *Šuje* 93. Svih drugih zemljopisnih objekata, uključujući tu i jedan za koji se ne može reći u koju skupinu spada, ima ukupno 8: *Desna luka* 14 'morska uvala', *Desne njive* 19 'obrađivi predio', *Lijeva rijeka* 61 'naseljeni kraj', *Levi dol* 81 'predio s pašom i šumom', *Šuja* 91 'šuma', *Šujava* 92 'livada', *Švica* 98 'jezero', *Šuica* 106 '?'. Upada u oči da jedan od tih toponima, koji, inače, nije dovoljno pouzdan, označuje morskou uvalu: *Desna luka* 14.

Iz korigiranoga se pregleda može razabrati da »desnih« i »lijevih« toponima nema ne samo u cijeloj Vojvodini nego ni u ravnom dijelu Slavonije (tekućica *Šujica* 94 teče planinskim dijelom Slavonije), ni u cijelom sjeverozapadnom dijelu Hrvatske sjeverno od Save, a gotovo ni u cijelom primorskom dijelu Jugoslavije (izuzetak bi bio samo nedovoljno pouzdani toponim *Desna luka* 14).

Razlog zašto se jugoslavenski »desni« i »lijevi« toponimi susreću ponajviše u gorskom dijelu Jugoslavije i zašto ih ima malo u njezinu ravnicaštom, a gotovo nimalo u njezinu primorskom dijelu krije se, svakako, najprije u činjenici da tekućica, kao izvornih nosilaca kategorije desnoga i lijevoga u toponimiji, ima u primorskom dijelu Jugoslavije relativno malo, a onda i u nekoj uočljivoj razlici između gorskih i nizinskih tekućica, razlici koja će izbiti na vidjelo u slijedećem potpoglavlju.

C. »DESNI« I »LIJEVI« POTAMONIMI U ODNOSU NA TEKUĆICE KOJE OZNAČUJU

1. POTAMONIMI S OBZIROM NA DUŽINU TEKUĆICA

U PVT zabilježeno je samo 5 tekućica dužih od 10 km čija su imena potencijalno zasnovana na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi'. Kako se pod *Levom rekom* u tom popisu razumijeva ne samo *Leva reka* 86 nego i *Golema reka* nizvodno od ušća *Leve reke* 86 i kako u tom popisu *Levica* 36 nije zabilježena pod tim imenom, može se reći da su to ove tekućice: *Desnica* 1, *Desna reka* 33, *Levica* 36, *Šujca* 89 i *Šujica* 100. Od njih je najduža *Desnica* 1 — duga je 79 km. Druga je po dužini duvanjska *Šujica* 100 — duga je 48,5 km. Na osnovi toga može se reći da jugoslavenski »desni« i »lijevi« potamonimi označuju redovito tekućice kratka toka. Na osnovi opisa tekućica u korigiranom pregledu može se dodati da poneki takvi potamonimi označuju ili su vjerojatno označivali čak tekućice kraće od 5 km, pa i tekućice koje su duge jedva oko 1 km: *Desna rijeka* 20, *Leva reka* 67, *Levača* 87, *Šujica* 100 itd.

Činjenicu da na jugoslavenskom području nema i dužih tekućica poznatih pod imenom zasnovanim na pridjevu u značenju 'desni' ili 'lijevi' pokušao je objasniti već Milenko Filipović, i to na način koji u prvi mah izgleda sasvim prihvatljiv. Iz onoga što kaže proizlazi da bi na jugoslavenskom području i neke duže tekućice danas nosile imena *Desna r(ij)eka*, *L(ij)eva r(ij)eka*, *Šujica* i sl. da su preci jugoslavenskih naroda došli u krajeve koji do njihova dolaska nisu bili naseljeni. Budući da ti preci »nisu došli u puste zemlje«, oni su, zaključuje Filipović, od starosjedilaca preuzeli imena dužih tekućica, a svojim imenima nazvali samo kraće tekućice.²⁰³ Filipovićevo je mišljenje, zapravo, sasvim u skladu s mišljenjem što ga je g. 1938. Petar Skok bio formulirao ovako: »Na srpsko-hrvatskoj jezičnoj teritoriji opaža se da samo male reke (pritoci većih,

203 Usp. M. S. Filipović, *Značenje ...*, str. 154.

potoci) imaju naša narodna imena. Imena velikih reka odreda su neslovenska, pretslovenska ili predindoevropska.»²⁰⁴

Filipovićevo mišljenje — a ni Skokovo, koje se kao vjerodostojno citira i u novije vrijeme —²⁰⁵ nije, međutim, u skladu s činjenicom da npr. kroz Egejsku Makedoniju i Zapadnu Trakiju, dakle kroz najjužnije krajeve u kojima žive južni Slaveni, teče više dosta dugih rijeka poznatih pod neprijeporno slavenskim imenima.²⁰⁶ Među njima je i najduža rijeka u Grčkoj, duga čak oko 320 km. Ona je ne samo među egejskim Makedoncima nego i među Grcima poznata pod imenom *Bistrica* (grč. *Bistrítsa*). To ističe i sam Skok, i to u studiji u kojoj iznosi rezultate proučavanja toponimije u okolini povijesne Srbice ili današnje Servije, mjesta koje se nalazi kraj Bistrice i koje je udaljeno svega oko 30 km zapadno od glasovitoga Olimpa. Dapače, Skok u toj studiji konstatira da Turci naseljeni oko Bistrice poznaju tu rijeku pod turskim imenom *Indé kará* pa sugerira zaključak da se antičko ime te rijeke među Grcima uopće nije bilo sačuvalo, nego se njezino drugo ime 'Aliákmōn širi među njima u novije vrijeme, na umjetan način.²⁰⁷

Zašto, dakle, na jugoslavenskom području nema dužih tekućica čija bi imena bila zasnovana na pridjevima u značenju 'desni' i 'lijevi'?

Iz korigiranoga se pregleda može razabrati da se na jugoslavenskom području »desnim« ili »lijevim« potamonimom označuje:

a) izvonišna sastavnica, rjeđe druga pritočna tekućica, koja je u gorskom području tekla pored puta, najčešće onoga kojim su pastiri u kasno proljeće izgonili stada na određene planinske pašnjake i kojim su se u jesen vraćali u svoja stalna naselja — takvih potamonima ima mnogo: *Desna rijeka 16, 20, 21, Desna reka 24—29, Lijeva rijeka 47, 51—53, *Ljevavak 54, Ljevaš 55* (možda spada pod c), *Leva reka 62—70, Levača 71, 72, Ljevajica 74, Leva reka 84—86, Levača 87, Šujca 89, Šuica 99, Šujica 100, 101;*

b) tekućica koja u ravničastom području predstavlja jedan od dvaju riječnih rukava koji je tekao pored puta što je polazio iz naselja blizu kojeg je dolazilo do bifurkacije — takvih potamonima ima malo: *Levica 36, Šuica 95;*

c) tekućica koja se prema glavniini svojih pritoka odnosi kao matična desna ili matična lijeva tekućica — takvih potamonima ima malo: *Desnica 1, Ljevaš 55* (možda spada pod a).

204 Usp. P. Skok, *Toponomastika Vojvodine*, P. o. iz Glasnika istoriskog društva u Novom Sadu, knj. XII, Novi Sad 1938, str. 6.

205 Usp. S. Sekereš, *Slavonska vodna imena*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, knj. XVII/1, Novi Sad 1974, str. 193.

206 Usp. I. Duridanov, *Južnoslavjanskite rečni nazvanija i tjhnoto značenje za slavjanskija toponimičen atlas*, Slavjanska filologija, knj. III, Sofija 1963, str. 204—205.

207 Usp. P. Skok, *Konstantinova Srbica na Bistrici u Grčkoj*, Glas SKA, knj. 176, Beograd 1938, str. 260—261.

Budući da se na jugoslavenskom području teško mogu zamisliti duže tekućice koje bi se mogle svrstati u te skupine i budući da se na tom području teško može zamisliti dug pritok koji bi bio i osamljen kao desni ili lijevi pritok i koji bi sam bio bez značajnijih pritoka, smije se reći da označavanje kojega dužeg desnog ili lijevog pritoka imenom zasnovanim na pridjevu u značenju 'desni' ili 'lijevi' nije dolazilo u obzir jer bi dovodilo do krupnih nesporazuma, do dezorijentacije u prostoru.

U prilog tome zaključku govori i činjenica da su dvije spomenute čehoslovačke tekućice koje nose ime *Desná*, a izgledaju kao izvorišne sastavnice, također relativno kratke — duža je duga svega 42 km.²⁰⁸

2. POTAMONIMI S OBZIROM NA DESNE I LIJEVE TEKUĆICE

U II. poglavlju, upravo pri njegovu kraju, iznio sam Filipovićevo mišljenje da se u jugoslavenskim potamonimima čuva trag nekadašnjega, među precima jugoslavenskih naroda općenito uobičajenoga shvaćanja desnih i lijevih tekućica, shvaćanja koje je dijametralno suprotno shvaćanju današnjega školovanoga čovjeka i koje je razvijeno pod utjecajem činjenice da su ti preci bili stanovnici »dolina i ravnica« i iz njih gledali i išli u planine. Da vidimo, dakle, uolikoj mjeri jugoslavenski potamonimi stvarno govore u prilog tome Filipovićevo mišljenju.

U korigiranom se pregledu spominje svega 41 tekućica. Za svaku od 36 njih može se reći da je desna ili lijeva u odnosu na tekućicu s kojom se sastaje ili od koje se rastaje. Za 5 tekućica to se ne može reći. To su ove tekućice: *Desnača 29, Levača 72, Šujica 94* (sve tri se spominju samo u literaturi, bez podatka koji bi nas ovdje zanimao), *Šujica 100* (ona danas nije ni desna ni lijeva), *Šujica 101* (po jednom shvaćanju ona bi bila desna, a po drugom lijeva).

Iz skupine od 36 tekućica za koje se može reći da su desne ili lijeve: treba, međutim, izdvojiti tekućice koje su možda nazvane po tome što se prema svojim pritocima odnose kao matične desne ili lijeve tekućice, dakle ove 2 tekućice: *Desnica 1, Ljevaš 55*.

Tako se, na kraju, dobiva skupina od ove 34 tekućice: *Desna rijeka 16, 20, 21, Desna reka 24—28, 33, Levica 36, Lijeva rijeka 47, 51, 52, Ljevaja 53, *Ljevak 54, Leva reka 62—70, Levača 71, Ljevača 73, Ljevajica 74, Leva reka 84—86, Levača 87, Šujca 89, Švica 95, Šuica 99*. Od tih je tekućica: čak 26 označeno imenom koje nije u skladu s današnjim »školskim« shvaćanjem desnih i lijevih tekućica. Ipak ostaje još 8 tekućica koje su označene imenom u skladu s tim shvaćanjem. To su ove tekućice: *Desna reka 33, Levica 36, Leva reka 70, 85, 86, Levača 87, Švica 95, Šuica 99*.

Budući da se među tekućicama iz druge skupine nalaze i obje tekućice koje stalno ili periodično nastaju rastakanjem ne u planini, nego u ravnici (*Levica 36, Švica 95*), može se uzeti da je samo 6 tekućica označeno imenom koje se ne bi slagalo s Filipovićevo mišljenjem: *Desna reka 33, Leva reka 70, 85, 86, Levača 87, Šuica 99*.

²⁰⁸ Usp. u pogl. II.

Dakako, sasvim je moguće da je ime koje od tih 6 tekućica prvotno označivalo samo jednu od njezinih izvorišnih sastavnica, onu kojoj bi to ime pristajalo u skladu s Filipovićevim mišljenjem. Ako su od 6 tekućica čija su imena potencijalno zasnovana na pridjevu *šujь čak 2 vrlo vjerojatno dobile ime na taj način (*Sujica* 100, 101), onda se smije pomišljati da je možda i više tekućica iz te, također šestočlane skupine nazvano prvotnim imenom izvorišne sastavnice. Naravno, tako su mogle dobiti ime samo one od tih 6 tekućica što ih stvarno tvore izvorišne sastavnice, dakle čak 4, a možda i 5 (*Desna reka* 33?, *Leva reka* 70, 85, 86, *Šuica* 99). Jedino se, izgleda, ne bi smjelo pomišljati da je *Levača* 87 dobila ime na taj način jer je ona duga svega oko 3 km i jer joj je desna izvorišna sastavnica, sudeći po karti, i prekratka (0,6 km) i beznačajna.

Ali, ne treba zaboravljati da se među 6 spomenutih potamonima možda nalazi i neki koji je nastao — pučkom etimologijom. Tako je ime *Desna reka* moglo nastati npr. od imena *Děs(i)na reka* : *Děsa*,²⁰⁹ ime *Leva reka* npr. od imena *Le(o)va reka* : *Le(j)o*,²¹⁰ ime *Levača* npr. od imena *(H)levača* : *hlev* (blizu izvora *Levače* 87 nalazi se pastirski stan, što govori da pretpostavka nije nerealna).²¹¹

Tako bi se, dakle, moglo zaključiti da je Filipovićevo mišljenje sasvim ispravno. Pa ipak, ono se može u znatnoj mjeri usavršiti, i to ne dovodeći u pitanje rezultate koji su dosad izneseni u ovom odjeljku. Treba samo imati na umu da se i put redovito doživljava kao živo biće, s desnom i lijevom stranom i desnim i lijevim krakom. Da se put doživljava kao živo biće, najbolje se vidi po glagolskom predikatu koji u rečenici prati imenicu *put* kad se ona javlja u ulozi subjekta. Tako se u hrvatskom ili u srpskom jeziku normalno kaže da put *polazi*, *kreće*, da on *ide*, *vodi*, *prolazi*, da se *penje*, *silazi*, da je nekoga nekamo *doveo*, *nanio* itd. Put se izvorno doživljava upravo kao čovjekov vodič: on polazi samo iz naselja i vodi ili do drugoga naselja ili do nekoga, čovjeku korisnoga nenaseljenoga mjesta.

Mislim, dakle, da su preci jugoslavenskih naroda u novoj domovini na tekućice gledali na dva različita načina, ovisno o tome jesu li bili nastanjeni u gorskom području, gdje su od vitalne važnosti stočarski putovi, ili u ravničastom području, gdje su od vitalne važnosti ratarski putovi:

1. U gorskom području južni su Slaveni u granicama Jugoslavije oduvijek upućeni uglavnom na stočarstvo. Stoga tamošnji putovi od vitalne važnosti polaze iz naselja i dopiru do gorskih pašnjaka, koji su često

²⁰⁹ Dakle, moglo je nastati na isti način na koji je vjerojatno nastao toponim *Desne* 5 (usp. u pogl. V).

²¹⁰ Osobno ime *Lejo* potvrđeno je u *RJAZU* već od XIII. st., a osobno ime *Leho* već od XIV. st.

²¹¹ Imenica *(h)lev*, doduše, nije zabilježena u makedonskom jeziku (usp. *Rečnik na makedonskiot jazik*, knj. I—III, Skoplje 1961—1966), ali je u njemu vjerojatno postojala jer je zabilježena u svim drugim slavenskim jezicima, uključujući i hrvatsko-srpski i bugarski jezik (usp. P. Skok, *ERHSJ*, s. v. *hljev*; F. Bezlaž, *ESSJ*, s. v. *hlev*).

vrlo udaljeni od naselja. Da se isključi problem orijentacije i problem žeđe, oni vode uz tekućice, redovito im se približujući koliko god to dopušta prirodni izgled njihovih korita. Blizu sastavaka oni se često račvaju, tako da desni krak puta, odnosno desni put vodi dalje uz lijevu tekućičinu sastavnicu, a lijevi krak puta, odnosno lijevi put — uz desnu, svaki prema određenom gorskom pašnjaku ili dijelu jedinstvenoga gorskoga pašnjaka. Bez sumnje je upravo ta činjenica dovela u gorskom području do zanemarivanja pravca tekućičina toka i do razvijanja osjećaja da je desna tekućičina strana ili sastavnica — lijeva, a lijeva — desna, osjećaja koji je došao do izražaja i u potamonimima na tom području, a preko njih i u ojkonimima i ostalim toponimima. Taj je zaključak sasvim u skladu s Filipovićevom konstatacijom da u predjelu Lepenici zapadno od Sarajeva, u predjelu Janju kod Jajca, u okolici Stoca i u Okruglici pod srednjobosanskom planinom Zvijezdom stanovnici utvrđuju desnu i lijevu tekućičinu stranu okrenuti uzvodno.²¹² U skladu je i s mojom konstatacijom da se tako postupa i u okolici sela Šujice smještena uz tekućicu Šujicu 100. Naime, svi spomenuti predjeli imaju planinski ili brdski karakter i stanovništvo u njima još i danas živi poglavito od stočarstva. Dakako, na taj zaključak upućuju i opisi mnogih tekućica u korigiranom pregledu. Tako je, npr., crnogorski potok *Ljevak 54, onaj koji se kao desna izvorišna sastavnica sastaje s Bistricom kao lijevom izvorišnom sastavnicom u selu Bistrici, vjerojatno nazvan tako zato što teče pokraj lijevoga puta koji iz sela Bistrice vodi do značajne skupine ljetnih pastirskih stanova na planini Sinjajevini.

2. U ravničastom području južni su Slaveni u granicama Jugoslavije od davnine upućeni pretežno na ratarstvo. U tom području putovi od vitalne važnosti polaze iz naselja i dopiru do obradivih čestica, koje se načelno nalaze uokolo naselja, na njegovoj periferiji. U usporedbi s vitalnim putovima u gorskom području, oni su znatno kraći, ima ih više, međusobno se isprepleću i ne ovise o tekućicama. Kako nizinske tekućice često krivudaju i prijete poplavom i kako je tlo oko njih često nestabilno, i vitalni i nevitalni nizinski putovi upravo izbjegavaju tekućice, nastojeći da ih, u slučaju potrebe, presijeku i od njih se udalje. Ratar je, inače, često, mnogo češće nego gorski pastir, morao voditi računa o pravcu tekućičina toka: prilikom prijelaza preko tekućice radi obrade zemalja na drugoj strani, prilikom natapanja tih zemalja, prilikom poplave itd. Sve to upućuje na zaključak da u jugoslavenskom ravničastom području nije moglo doći do zanemarivanja tekućičina toka i do razvijanja osjećaja da je desna tekućičina strana ili sastavnica — lijeva, a lijeva — desna. Taj zaključak potvrđuje, npr., činjenica da neškolovani svijet oko plodnoga Imotskoga polja, kroz koje teče dragocjena rječica Vrlika ili Matica, utvrđuje tekućičinu desnu i lijevu stranu sasvim u skladu sa »školskim« shvaćanjem. Taj zaključak potvrđuju i potamonimi *Levica 36* i *Švica 95* koji označuju lijeve tekućice, odnosno

212 Usp. M. S. Filipović, *Značenje ...*, str. 153.

lijeve riječne rukave u ravničastom području, pokraj kojih donekle vode putovi, ali putovi koji su usmjereni nizvodno (polaze iz značajnijih naselja blizu mjesta gdje se tekućica rastače) i koji nisu stočarski. Isti zaključak potvrđuju i imena onih 16 naselja nanizanih oko Save nizvodno od Zagreba i Kupe nizvodno od Karlovca: *Desni Dubravčak* itd. 6—13, *Lijevi Dubravčak* itd. 38—45.

Može se s razlogom pretpostaviti da i uz spomenute čehoslovačke tekućice koje nose ime *Desná* i označuju lijeve izvorišne sastavnice vode stočarski putovi na planine ispod kojih one izviru. To bi upućivalo na zaključak da su njihova imena zaista zasnovana na pridjevu **desonъ*.

D. STRUKTURA »DESNIH« I »LIJEVIH« TOPONIMA

1. TOPONIMI U KOJIMA SE PRIDJEV ČUVA

Razumije se da se u tim toponimima javljaju samo kontinuantne pridjeve **desonъ* i **lěvъ* jer se na jugoslavenskom području pridjev **šujъ* odavno ne upotrebljava. Ako se prosuđuje po natuknicama u korigiranom pregledu, kontinuantne se tih pridjeva susreću u 59 opisanih toponima, od toga u 23 »desna« i 26 »lijevih«. Tih toponima u Sloveniji nema, dok ih u Hrvatskoj ima 17, u Bosni i Hercegovini 7, u Crnoj Gori 11, u Srbiji bez Vojvodine 19, u Makedoniji 5.

Potamonimā u kojima se javljaju pridjevi *desni* ili *l(ij)evi* ima svega 24. U svima su njima, pa i kad označuju tekućice kraće od 5 km, ti pridjevi povezani s imenicom *r(ij)eka*: *Desna rijeka* 16, 20, 21, *Desna reka* 24—28, 33, *Lijeva rijeka* 47, 51, 52, *Leva reka* 62—70, 84—86.

Ojkonimā u kojima se javljaju ti pridjevi ima svega 28. Čak 8 tih ojkonimā ima izgled potamonima, dakako, potamonima u kojem je pridjev povezan s imenicom *r(ij)eka*: *Desna Rijeka* 22, *Lijeva Rijeka* 48, 56—58, *Leva Reka* 75, 76, 88. Ostalih 20 ojkonima sastavljeno je od pridjeva *desni* ili *lijevi* i ojkonima kojim se označuju oba dijela nekoga naselja kad se ono uzimlje kao cjelina: *Desni Dubravčak* 6, *Desno Željezno* 7, *Desna Luka* 8, *Desno Trebarjevo* 9, *Desna Martinska Ves* 10, *Desno Sredičko* 11, *Desni Štefanki* 12, *Desni Degoj* 13, *Desna Varoš* 17, *Desni Meteh* 23, *Lijevi Dubravčak* 38, *Lijevo Željezno* 39, *Lijeva Luka* 40, *Lijevo Trebarjevo* 41, *Lijeva Martinska Ves* 42, *Lijevo Sredičko* 43, *Lijevi Štefanki* 44, *Lijevi Degoj* 45, *Lijeva Varoš* 49, *Lijevi Meteh* 59.

Ostalih toponima u kojima se javljaju ti pridjevi ima svega 7. U svakom je od njih pridjev povezan s drugom imenicom: *Desna luka* 14, *Desne njive* 19, *Desna čuka* 32, *Lijevo brdo* 50, *Lijeva rijeka* 61, *Levi dol* 81, *Maja leva* 83.

Uočljivo je da je čak u 33 toponima pridjev *desni* ili *l(ij)evi* povezan s imenicom *r(ij)eka* i da je u preostalim 26 toponima pridjev *desni* ili *l(ij)evi* povezan s 15 raznih imenica i imena.

2. TOPONIMI U KOJIMA SE PRIDJEV NE ČUVA

Ako se prosuđuje po natuknicama u korigiranom pregledu, ispada da je 41 opisan toponim, odnosno 17 potamonima, 17 ojkonima i 7 ostalih toponima, nastalo poimeničavanjem kontinuanata pridjeva **desnъ*, **lěvъ* i **šujъ*.

Kontinuant pridjeva **desnъ* potencijalno se javlja u 7 takvih toponima, kontinuant pridjeva **lěvъ* u 16, a kontinuant pridjeva **šujъ* u 18.

Kako se vidi, kontinuant se istoznačnih pridjeva **lěvъ* i **šujъ* u poimeničenu obliku javljaju u jugoslavenskoj toponimiji podjednako često. Pa ipak, njihov je raspored u toj toponimiji upravo polariziran: u Sloveniji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini javljaju se samo 2 toponima koja imaju izgled poimeničene kontinuant pridjeva **lěvъ* (po 1 u Sloveniji i Hrvatskoj) i čak 15 toponima koji imaju izgled poimeničene kontinuant pridjeva **šujъ* (po 5 u svakoj republici), dok se u Crnoj Gori, Srbiji i Makedoniji javlja čak 14 toponima koji imaju izgled poimeničene kontinuant pridjeva **lěvъ* (4 u Crnoj Gori, 9 u Srbiji i 1 u Makedoniji) i samo 3 toponima koji imaju izgled poimeničene kontinuant pridjeva **šujъ* (2 u Crnoj Gori i 1 u Srbiji). Ta polarizacija dolazi još više do izražaja ako se ima na umu da je, izgleda, srpski toponim *Šuica 106* odavno zaboravljen. Sve bi to moglo značiti da je kontinuant pridjeva **šujъ* bila u zapadnom dijelu Jugoslavije ukorjenjenija nego u istočnom.

»Desni« i »lijevi« toponimi nastaju najčešće poimeničavanjem s pomoću sufiksa *-ica*, mnogo rjeđe s pomoću sufiksa *-ača* i *-ak*, a dosta rijetko s pomoću kojega drugoga sufiksa ili bez pomoći sufiksa.

Čak se u 17 toponima javlja sufiks *-ica*: *Desnica 1*, *Desnice 30, 31*, *Levica 36*, *Šujca 89* (*Šujica* > *Šujca*), *Šujica 90, 94, 96, 100, 101, 103*, *Švica 95, 97, 98, 99*, *Šuica Donja 102*, *Šuica 106*. Tih toponima ima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini po 5, u Sloveniji 4 i u Srbiji 3. Drugdje ih nema.

Sufiks *-ača* javlja se u 6 toponima: *Desnača 29*, *Levača 71, 72, 87*, *Ljevača 73, 78*. Od tih se toponima čak 5 nalazi u Srbiji i 1 u Makedoniji.

Sufiks *-ak* javlja se u 5 toponima: *Desnjak 2*, *Levak 37*, **Ljevak 54*, *Šujaci 104, 105*. Od njih se 3 javljaju u Crnoj Gori i po 1 u Sloveniji i Hrvatskoj.

Sufiks *-aja* javlja se u 3 toponima: *Ljevaja 53, 60, 79*. Od njih su 2 u Crnoj Gori, a 1 u Srbiji.

Sufiks *-ik* javlja se u 2 toponima: *Desnik 3, 18*. Od njih je 1 u Sloveniji i 1 u Bosni i Hercegovini.

Po 1 toponim ima izgled pridjeva poimeničena s pomoću sufiksa *-ajica* (*Ljevajica 74*, u Srbiji), *-aš* (*Ljevaš 55*, u Crnoj Gori), *-ava* (*Šujava 92*, u Sloveniji), *-oš* (*Ljevoš 82*, u Srbiji), *-oša* (*Ljevoša 80*, u Srbiji).

Napokon, 2 toponima (oba u Sloveniji) poimeničena su s pomoću nultoga sufiksa (*Šuja 91*, *Šuje 93*), dok je 1 (u Srbiji) nastao srašćivanjem (*Levosoje 77*).

D o d a t a k

JE LI IME DNJEPROVA PRITOKA DESNE ZASNOVANO NA PRIDJEVU U ZNAČENJU 'DESNI'?

Vidjeli smo, s jedne strane, da »desni« i »lijevi« potamonimi na jugoslavenskom području, zajedno s onim dvama poznatim takvim potamonimima na čehoslovačkom području, označuju tekućice kratka toka, ponekad i vrlo kratka toka, tako da je najduža tekućica koja je označena tim imenom duga svega 79 km. Vidjeli smo, s druge strane, da oni tek izuzetno označuju tekućice koje teku ravnicom i da su to, onda, tekućice koje teku omanjom ravnicom u gorskom području, odnosno tekućice koje nose ime u skladu sa »školskim« shvaćanjem desnih i lijevih pritoka.

Na osnovi činjenice da je istočnoslavenska rijeka Desna, ona koja utječe u Dnjepar poviše Kijeva, duga čak 1187 km i da teče ravnicaštim područjem a ne nosi, kao lijevi pritok, ime zasnovano na pridjevu u značenju 'lijevi', moglo bi se, dakle, doći do zaključka da njezino ime, koje je od svih »desnih« i »lijevih« potamonima dosad najviše privlačilo pozornost filologa i povjesničara,²¹³ zaista nije zasnovano na pridjevu u značenju 'desni', pa radilo se o slavenskom ili neslavenskom pridjevu u tom značenju. Ipak, staro se mišljenje, na koje se je u novije doba bio tako žestoko okomio Nikoňov, ne smije odbacivati, bar dok se ne prouči veći broj istočnoslavenskih »desnih« i »lijevih« potamonima. Šta u ovom trenutku govori u prilog tome mišljenju?

Ako se imaju na umu sigurnije granice slavenske pradomovine,²¹⁴ može se reći da je kroz tu pradomovinu tekao samo središnji dio Dnjepara, a od Dnjeprovih značajnijih lijevih pritoka samo posljednji dio Soža, u dužini od kojih 50 km, i posljednji dio Desne, u dužini od kojih 500 km. Budući da od ušća Soža (dug 636 km), koje se je nalazilo na krajnjem sjeveroistoku slavenske pradomovine, pa do ušća Trubeža (dug 113 km), koje se je nalazilo izvan krajnjega jugoistoka slavenske pradomovine, ima više od 220 km zračne linije, može se reći da je Desna, čije je ušće udaljeno od Soževa ušća oko 130 km zračne linije prema jugu, izgledala u slavenskoj pradomovini kao moćni osamljeni lijevi pritok Dnjepara. Ona je kao lijevi Dnjeprov pritok izgledala još osamljenije ako se kaže da na cijelom potezu od Soževa do Trubežova ušća teče još samo jedan Dnjeprov lijevi pritok vrijedan da bude uočen, a i on dug svega oko 30 km. Desnina osamljenost dolazila je do izražaja utoliko više što je na tom istom potezu u Dnjepar s druge strane utjecalo više dosta dugih tekućica: Pripjat (802 km), Teterev (385 km), Irpenj (162 km), Stugna.

²¹³ Usp. u pogl. II.

²¹⁴ Usp. kartu u djelima koja se spominju u bilj. 5.

Krasna.²¹⁵ Taj osamljeni golemi lijevi pritok Dnjepra u slavenskoj pradomovini služio je od davnina kao značajan trgovački (i osvajački) plovni put koji je polazio od sastavaka Dnjepra i Desne, odnosno iz Kijeva kao prastaroga ruskoga centra, i vodio udesno, pokraj znamenitoga grada Černigova koji se prvi put spominje već g. 907, do istočne granice slavenske pradomovine i dalje, u krajeve u kojima nije bilo Slavena.²¹⁶

Sve to upućuje na zaključak da bi i ime te velike istočnoslavenske rijeke moglo biti zasnovano na pridjevu u značenju 'desni', i to upravo na praslavenskom pridjevu **desnъ*. Dakako, Desna je mogla biti nazvana tako samo iz perspektive prastaroga Kijeva.

²¹⁵ Za podatke iznesene u posljednjim rečenicama usp. *BSE*, s. v. *Dnepr* (karta Dnjeprova poriječja priložena uz str. 570).

²¹⁶ Usp. *BSE*, s. v. *Desna*.

KRATICE ČEŠĆE CITIRANIH DJELA

- Bezljaj F., *ESSJ* F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, knj. 1 (A—J), Ljubljana 1976.
- Bezljaj F., *SVI* F. Bezljaj, *Slovenska vodna imena*, knj. I—II, Ljubljana 1956—1961.
- BSE* *Bol'shaja sovetskaja ènciklopedija*, II. izd., knj. 1—51, Moskva 1949—1958.
- Dickenmann E., *Studien...* E. Dickenmann, *Studien zur Hydronymie des Savesystems*, II. izd., knj. I—II, Heidelberg 1966.
- EJ* *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, knj. 1—6, Zagreb 1966—1969.
- ELZ* *Enciklopedija Jugoslavije*, knj. 1—8, Zagreb 1955—1971.
- Evlija Čelebija, *Putopis* Evlija Čelebija, *Putopis*, Preveo, uvod i komentar napisao Hazim Šabanović, Sarajevo 1967.
- Filipović M. S., *Značenje...* M. S. Filipović, *Značenje prideva 'desni' i 'levi' u našim hidronimima*, Geografski pregled, knj. VI, Sarajevo 1962, str. 152—154.
- HE* *Hrvatska enciklopedija*, knj. 1—4, Zagreb 1941—1942.
- Imenik mesta...* *Imenik mesta Jugoslavije*, Beograd 1973.
- LPH* *Leksik prezimena SR Hrvatske*, Zagreb 1976.
- Maretić T., *Gramatika...* T. Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, II. izdanje, Zagreb 1931.
- Maretić T., *Imena rijeka...* T. Maretić, *Imena rijeka i potoka u hrvatskim i srpskim zemljama*, Nastavni vjesnik, knj. I, Zagreb 1893, str. 1—24.
- PVT* *Popis vodenih tokova Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca*, Sarajevo 1924.
- RjJAZU* *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, izd. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, knj. 1—23, Zagreb 1880—1976.
- RSANU* *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, izd. Srpska akademija nauka i umetnosti u Beogradu od 1959.
- SEZb* *Srpski etnografski zbornik*
- Skok P., *ERHSJ* P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Uredili akademici Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, Suradivao u predradnjama i priredio za tisak Valentin Putanec, knj. I—IV, Zagreb 1971—1974.
- Skok P., *Ortsnamenstudien...* P. Skok, *Ortsnamenstudien zu De administrando imperio des Kaisers Constantin Porphyrogenetos*, Zeitschrift für Ortsnamenforschung, knj. IV, München — Berlin 1928.

Résumé

LE PROBLÈME DU DROIT ET GAUCHE DANS LA TOPONYMIE YOUGOSLAVE

I. On trouve très souvent dans la toponymie, par conséquent dans la toponymie yougoslave aussi, des toponymes qui sont formés avec des adjectifs antonymes signifiant «supérieur : inférieur», «vieux : nouveau», «grand : petit», «blanc : noir». Comme les catégories du droit et du gauche dépendent de la position momentanée de l'homme dans l'espace, on pourrait penser que les adjectifs antonymes comportant le sens «droit» et «gauche» n'ont pas trouvé leur reflet dans la toponymie. Au contraire, les toponymes formés avec les adjectifs comportant ce sens figurent eux aussi dans la toponymie slave, et dans la toponymie yougoslave à part (*Desna reka, Ljéva rijeka, Šujica* etc.).

II. Les toponymes slaves potentiellement formés avec des adjectifs au sens de «droit» et de «gauche» ont commencé à intriguer les spécialistes au moment où l'on a remarqué que les soi-disants potamonymes «droits», c'est-à-dire les noms des cours d'eau, concernent très souvent les affluents gauches. Sur cette sorte de toponymes s'exprimaient jusqu'ici maints spécialistes (Šahmatov, Maštakov, Sobolevski, Vasmer, Rozwadovski, Profous, Reformatski, Dickenmann, Moszyński, Bezlaj, Lehr-Spławiński, Toporov, Trubačev, Nikonov, Filipović, Stryżak, Němec, Šmilauer). Quelques-uns parmi ces spécialistes ont été fermement convaincus que dans la réalité des toponymes qui seraient vraiment formés à l'aide des adjectifs comportant le sens de «droit» et de «gauche», n'existent pas, et qu'il s'agit des toponymes qui après coup, sous l'influence de l'étymologie populaire, ont assumé la forme de tels toponymes.

Pour ce qui est du problème de droit et de gauche dans la toponymie, et dans la toponymie yougoslave à part, c'est Milenko Filipović qui en a parlé avec la plus grande documentation et d'une manière la plus assurante, en 1962, dans un article qui est resté jusqu'ici presque inaperçu dans le monde slavisant.

III. Les toponymes yougoslaves «droits» et «gauches» peuvent être répartis en: a) du point de vue sémantique — «droits» et «gauches» et ensuite d'après les adjectifs comportant le sens «droit» et «gauche», d'après les potamonymes, oïkonymes et autres toponymes, d'après les toponymes qui primitivement concernent les objets géographiques et qui primitivement concernent les hommes; b) du point de vue structurale — ceux où l'adjectif est conservé (ils peuvent être répartis ensuite par les noms qui assistent l'adjectif) et ceux où l'adjectif est inexistant (ils peuvent être répartis ensuite par les suffixes).

IV. Tenant compte de tous les toponymes yougoslaves potentiellement formés à l'aide des continuants des adjectifs préslaves **desnъ*, **lěvъ*, **šujъ* et à l'aide des adjectifs non-slaves qui vivaient sur le terrain yougoslave comportant le sens «droit» et «gauche», tous ceux qui ont été recueillis sur la carte topographique de la Yougoslavie actuelle à l'échelle de 1 : 100.000 et tous les autres qu'il a dépouillés dans les différentes ouvrages, l'auteur essaie de les grouper, suggérant en même temps, autant qu'il était possible de le faire une idée concernant leur groupement et l'état numérique des objets géographiques qu'ils dénomment, et l'idée concernant la répartition de ces objets par les républiques yougoslaves, en exposant en même temps les données nécessaires concernant l'objet géographique en particulier. Il a été établi qu'il y a en totalité 106 objets géographiques comportant une dénomination formées potentiellement à l'aide des adjectifs signifiant «droit» et «gauche».

V. L'auteur constate que le lien entre les toponymes recueillis avec les adjectifs signifiant «droit» et «gauche» ne peut être que probable dans le

meilleur des cas et il fait ressortir que la probabilité quand il s'agit de l'étymologie, n'est qu'une notion relative: ce qui paraît vraisemblable, même très vraisemblable, ne doit pas être toujours forcément réel et vrai. Il poursuit ensuite en essayant de démontrer qu'au moins six parmi les toponymes recueillis (*Desanka 4, Dësne 5, Desno jezero 15, Dreta 34, Drêtulja 35, Levača 46*) vraisemblablement ne proviennent pas des adjectifs signifiant «droit» et «gauche» ce qui veut dire qu'ils sont formés tout autrement: par ex. *Dësne* < **Dësna* < *Dësina* (sc. la forteresse) «la forteresse de žoupan *Desa* (bâtie au 12-ème siècle)».

VI. Après avoir éliminé de la répartition systématique existant dans le chapitre IV, les toponymes qui de toute probabilité, d'après ce qui a été dit dans le chapitre V, ne seraient formés à l'aide des adjectifs ayant le sens de «droit» et de «gauche», il nous reste dans une liste tellement corrigée rien que 100 toponymes, justement comme s'il s'agirait d'un modèle représentatif dans lequel chaque unité représente un pourcentage. A la base de ces toponymes on peut déduire les conclusions suivantes:

A. La catégorie du droit dans la toponymie yougoslave est considérablement moins représentée que la catégorie du gauche. Le rapport est même de 30 toponymes «droits» vers 70 toponymes «gauches». Il paraît que cette disproportion soit en liaison avec le fait que les noms signifiant «la main droite» et «le droitier» comme aussi l'adjectif «dextre» dans les langues yougoslaves, et probablement dans toutes les autres langues, sont beaucoup moins employées que les noms ayant le sens de «la main gauche», «le gaucher» ou l'adjectif signifiant «gaucher», naturellement parce que la «dextérité» est dans la société ressentie comme quelque chose ordinaire, normale, et la «gaucherie» comme quelque chose extraordinaire, anormale.

B. Les toponymes «droits» et «gauches» sont retrouvés pour la plupart dans la partie montagnarde de la Yougoslavie, ils sont peu nombreux dans la partie appartenant au terrain de la plaine, et ils sont complètement inexistants dans sa partie côtière. La raison en serait en premier lieu dans le fait que les cours d'eau, en tant que porteurs primitifs de la catégorie du droit et du gauche dans la toponymie, sont les plus nombreux dans la partie montagnarde de la Yougoslavie, moins nombreux dans sa partie de la plaine, et le moins dans sa partie côtière. La raison en doit être cherchée aussi dans une certaine différence qui existe entre les cours d'eau montagnards et ceux de la plaine, la différence qui sera ressortie à part dans le chapitre C.

C. Les potamonymes yougoslaves «droits» et «gauches» sont particulièrement caractérisés par les faits suivants:

1. ils concernent généralement les cours d'eau d'un développement raccourci: parmi 41 cours d'eau cinq en sont plus longs de 10 km, le plus long cours d'eau y est long de 79 km;

2. ils concernent le plus souvent les confluent provenant des sources des rivières et dans sa partie montagnarde coulent près des routes que pratiquent les éleveurs des bestiaux pour parvenir aux alpes;

3. les potamonymes «droits» dénomment en principe les potamonymes gauches, et les potamonymes «gauches» ceux qui sont droits dans la réalité;

L'auteur conclut que les potamonymes «droits» et «gauches» se forment généralement en tant que résultat d'une corrélation entre la route vitale et le cours d'eau, corrélation qui ordinairement trouve un reflet dans un terrain montagnard où d'habitude le bras droit de la route vitale, et précisément de la route des éleveurs, conduit près du confluent gauche du cours d'eau, et le bras gauche de cette route près du confluent droit de ce cours d'eau (il est connu d'ailleurs que dans la plaine une telle route est pour la plupart traversée par un cours d'eau).

D. Parmi les toponymes »droits« et »gauches« où les adjectifs *desni* et *l(ij)evi* est conservé, il y en a 59 dont 24 sont potamonymes, 28 oïkonymes et 7 autres toponymes. Même 33 en sont en relation avec le nom *r(ij)eka*, tandis que dans 26 cas de ces toponymes on trouve 15 noms ou noms de personne différents. Des supstantivisations des adjectifs »droits« et »gauches« figurant comme toponymes, provenant d'une supstantivisation en tant que continuants de l'adjectif **desnъ*, **lěvъ* et **šujъ*, il y en a 41, dont 17 potamonymes, 17 oïkonymes et 7 autres toponymes. La supstantivisation est obtenue pour la plupart au moyen du suffixe *-ica*, moins souvent au moyen du suffixe *-ača* et *-ak*, et assez rarement au moyen d'un autre suffixe ou sans aucun suffixe.

Un ajout postérieur. Se basant sur le fait que le fleuve est-slave Desna, celui qui se jette dans Dnièpre aux environs de Kijev, est long de 1187 km et qu'il coule par un terrain de plaine, on pourrait arriver à la conclusion que son nom, qui parmi tous les toponymes »droits« et »gauches« slaves a le plus attiré l'attention des philologues et des historiens, n'est pas formé à l'aide d'un adjectif signifiant »droit«. Cependant, l'opinion antérieure qui voulait que son nom soit formé à l'aide d'un tel adjectif n'est pas à rejeter, au moins tant que la majorité de potamonymes »droits« et »gauches« est-slaves ne soient pas étudiés plus à profond. Pour le moment, en faveur d'une telle opinion parlerait le fait que la Desna dans la patrie primitive des Slaves avait l'apparence d'un puissant et solitaire affluent gauche de Dnièpre et qui était confronté avec quelques assez longs affluents droits de Dnièpre, y compris qu'il était utilisé depuis toute l'antiquité comme une route commerciale (et de conquête), partant des confluent de Dnièpre et de la Desna, ou pour mieux dire du centre antique russe qu'était Kijev, et qu'il était déterminé par la direction droite par rapport à la route navigable en amont du Dnièpre.